

***AHTAS** > sm *ahdas*, ka *ahas*, ve *ahtaz*, va *ahaz*, vi uk *ahas*, li *ā'dyz* a.

A tiukka, tukala, (liian) kapea t. pieni; **B** (rinnasta) vaikeasti hengittävä

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Ab	Ab	A	A	A	Ab	Ab	A	A	A	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	a		b	b	B	A					
	A		A	A	A	va					
	li		M	T	V						

vain komparatiivi säilynyt

vsm **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **a(n)štas*

← baP **anštas* < kba **anš-tas* (t. **ankš-tas?*) > lt *añkštas* 1 ahdas; 2 kapea, pieni (silmistä)

< kie (AIEW, SEJL) **h₂emǵ^h-to-* > lat *anctus* kuristettu, ahdistettu, kiusattu t. (AIEW) **h₂emǵ^h-s-to-* > mia *ámhas* hätä, ahdinko (LIV 264–5 **h₂emǵ^h-*)

~ kie **h₂emǵ^h-u-* ⇒ kba **anž-uk-as* > mksl *кэжкэ* ym. sl ahdas, tiukka; mia *aṃhú-*, lat *angustus* ahdas, niukka, tukala; go *aggwus*, sa *eng* ahdas, tiukka, kapea; ym. ie

Etymologiaa esittää Thomsen 1890: 82, 158, jonka mukaan tavunloppuinen ba *-n-* ei edustu, koska ims:sta puuttuu *-nht-*. Vaba 2016b: 941 tarkentaa, että *-n-* jää edustumatta konsonanttiyhtymän edellä, samoin kuin ba lainoissa *LAKTI ja *SIKLA.

Kalima 1936a: 86 lisää, että ba lähtömuotona oli **anštas* ja lt *-k-* on myöhemmän äännekehityksen tulos. Tämä on yleinen käsitys; AIEW esittää sen vaihtoehdona, että *-k-* voi tässä jatkaa kie *-ǵ^h-*tä päätteen *-s-n* edellä.

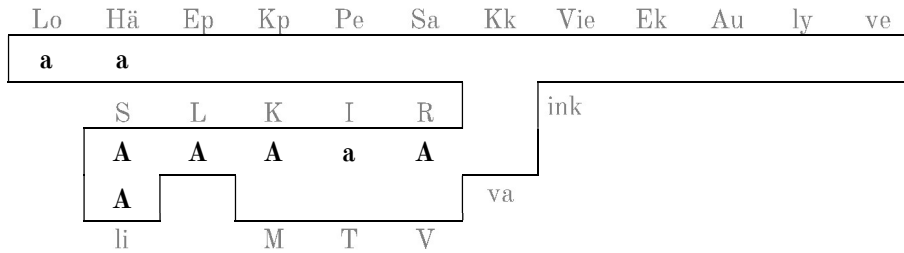
Päätelmät

Lähtömerkitys **A** tulee hyvin lähelle lt a:n *añkštas* perusmerkitystä. Sanassa on vielä kksm:ssa voinut olla *-n-*, joka sittemmin on kadonnut pitkän konsonanttiaineksen edellä, ^HUTTU.

← ba.

***AHTINGAS** > Häme *ahrinkas*, vi murt. *ahingas* (→ VarEU, Tytärsaari *ahingas*, li *a'ngyz*); > Vihti Somerniemi *ahinka*, vi *ahing* (: *-a* ~ *-u* ~ *-i*) s.

A varrellinen väkäpiikkinen kalastusväline, ahrain

vsm a

> S *ahik*; ~ li Pz *aņīgryz*, Ii *aņīgyz*, Lž *aņgryz***Balttilaislainaetymologia**< kksm **aštinkas*

← baP **a(k)štinas* < kba **aštinas* t. **akštinas* > lt (murt., vkk. *ākštinas* >) *ākštinas*, 1 havupuun neulanen, piikki, oka; 2 vihne; 3 lastu, siru; 4 kalan evän piikki; 5 pieni kalanruoto; 6 sänki; 7 siipi- tai pyrstösulka; 8 piiska, vitsa; 9 paistinvarras; 10 lastu, ohut terävä keppi, taipuisa oksa, vitsa; 11 paise; 12 kuv. levoton, ärsyttävä, tunkeileva ihminen; 13 kuv. yllyke, kannustin, sysäys, kiihoke; lv *akstins* (merkitykset = *aksts*); ksl **asti-nu* > mksl *ocmъnъ* huippu; kärki, piikki; pl *oścień* ahraim; ym. sl

← kba **aštis* t. **akštis* > lt *akšt|is*: -*iēs* 1 paistinvarras; 2 vihne; (>) *akst|is*: -*iēs* 1 pistoase, pistin; 2 paistinvarras; 3 ... 4 terävä esine, piikki; 5 kalanruoto; 6 piikki; ksl **ašt^h* > sln *ōst* kärki; ahraim; harppi; terä; pl *ośc* ruoto; oka; ahraim; ven *ocmъ* vihne; (murt.) ahraim; ym. sl

joko (SEJL) kba **aštis* < kie **h₂ek-tis*

t. (AIEW) kba **akštis* < kie **h₂ek-s-tis* ← **h₂ek-es-* > lat *acus* neula; go *ahs* tähkä; tokB *āke* pää, terä, huippu (EDBIL esittää molemmat vaihtoehdot)

← kie **h₂ek-* (LIV 261)

⇒ kba **aštas* t. **akštas* > lv *aksts* kärki, piikki, linnun sulan aihio; **lentokykyinen**; reipas, pirteä, eloisa, virkeä

⇒ pr *ackons* vihne, akana

Thomsen 1890: 75–6, 157 ehdottaa etymologiansa yhteydessä, että ba *-kst-* on korvautunut ims *-ht-*llä, josta *-t-*n heikko aste on kadonnut, koska vahva-asteisia muotoja ei sanalla ole, ^TUHAT. Jacobsohn 1922: 143–4 lisää, että itäbaltissa on sanaan kehittynyt *-s-*n ja *-š-*n edellä yleinen *-k-*, jonka osoittaa toissijaiseksi sanan slaavilainen vastine.

Liukkonen 1999: 15–16, 102 hylkää Thomsenin paralleelin ja selittää *-r-*n HämE *ahrinkas*-muodossa *s*:n *ahraim*, ^ASTRA, vaikutukseksi. Liukkonen rekonstruoi lähtömuodoksi ba **ašningas* ^lt *asningas* 'pistelevä' ← lt *asnis* ~ *ašnis* 'turkiseläimen pitkä törröttävä karva, rukiin versot, (viikatteen) terä', lv *asns* 'itu, oras'; nämäkin ← kie **h₂ek-*. Nasaalin kadon Liukkonen selittää dissimilaationa, joka jää kuitenkin perustelematta, kuten Nikkilä 2001a: 400 huomauttaa.

Kuitenkin jo Kettunen 1940: 48 toteaa murrelevikin pohjalta sm ja li muodot lainaksi virosta, jossa säännöllinen *-t-n* heikon asteen vastineen kato IMSK III: 215 mukaan selittää *-t-n* katoedustuksen myös sm sanassa. Ksm muotoon voi siis rekonstruoida *-t-n*.

Jo Thomsen selittää *-ingas*-aineksen ims suffiksiksi.

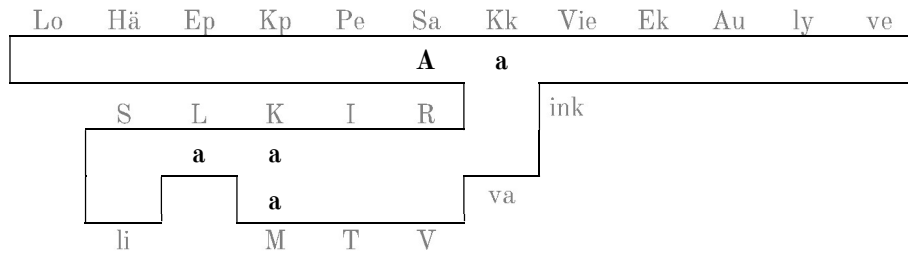
Päätelmät

Lainaetymologia on semanttisesti ongelmaton. Lähtömuodoksi käy sekä **aštinas* < kba **aštinas* että **akštinas* < kba **akštinas*.

← ba.

****AHERO** > sm *ahero*, Eurén 1860 *ahera* a.

A hauras, hapero, kuiva, huono (maa, pelto, hanki, leipä, pilvi)

⇒ (Hä) Sa Kk *aherikko* somerikko, vähämultainen soramaa

Balttilaislainaetymologia

< kksm **ašera*

← ba **až-er-* ~ kr ἀγρός pelto; keto, kenttä; maaseutu; maatalo

← kr ἄγω kuljetan, vien, tuon; vietän < kie *h₂eġ-* (LIV 255–6)

Anttila 2000: 133–5 kertoo, että kr ἀγρός on alun pitäen merkinnyt 'avointa, villiä maata', ja esittää s. 245, että myös ims s:n merkitys 'hapero, kuiva maa' liittyy sekä 'tuuleen' että '(hakkuu)aukkoon metsässä', 'tuuli' ja 'puunhakkuu' taas voidaan johtaa 'ajamisesta', kie *h₂eġ-*.

Muu selitys

SSA vertaa s:a *ahera* sm s:iin *aherrus* 'palaneen t. puretun rakennuksen t. tulisijan raunio; (paik. myös) hiillos (kasken jäljeltä t. uunissa); leivinuunin pohja' ja v:iin *ahertaa₂* 'tuiskuttaa, tunkea, ahtaa; tuppautua'.

Päätelmät

Kr sanalla ei ole vastineita ba-sl kielissä ja esitetyt merkitysytteyetkin ovat hypoteettisia. Myöskään sanojen *aherrus* ja *ahertaa* merkityksiä ei ilman muuta voi liittää s:n *ahero* yhteyteen.

Ilmeisesti Sa Kk *ahero* ja K L M *aher* selittyvät (toisistaan erillisinä) merkityssiirtymänä mksm s:sta **ahtera* > Hä Ep *ahtera*, va *ahōra* (~ Ep *ahde*, *ahtere*, *ahteri*), va *ahōr*: *ahōrōō*; R-S T V *aher*: *ahtra*; R M-V *aher* ~ *ah(h)er*: *ahtre* ~ *ahtrō* 'maho (lehmä)', jolloin motivaationa on ollut 'hedelmätön maa'.
merkitysvaikutusta ← *aho*? Vai sittenkin ~ *aho*?

Ei ← ba.

*AINA > sm ka *aina*, va vi Khk Tōs *ain*; (⇒ vi *aina*) adv.

A alati, joka kerta, jatkuvasti; yhä, edelleen; kuitenkin; kyllä, toki, -hAn, -pA

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
S L K I R						A	ink				
a		a				A	va				
li				M T V							

vsm A

> Lo *ain*; ⇒ Vie-Au *ainos*, Ek *aino* A; R-S vvi (?**ainan* >) *aina* ~ *aena* A

Balttilaislainaetymologia

< kksm **ajna*

← baP **aina* < kba **ai^hna* > lt *vien* adv. 1 vain, ainoastaan; 2 juuri; -pA; 3 edelleen; 4 juuri ja juuri, tuskin; 5 yhä, jatkuvasti; lv *viēn* vain, ainoastaan ⇒ lt *vienāt* adv. 1 vain, ainoastaan; 2 juuri ja juuri, tuskin; 3 juuri; pr *ainat* aina

← kba **ai^hnas* > lt *vienas*, lv *viēns*, pr *ains* yksi

< kie **h₁oi-no-* > lat *ūnus*, miir *oin*, go *ains* ym. ie yksi

Etymologiaa esittää Thomsen 1890: 101, 156–7.

Muu selitys

Aiemmin Thomsen 1870: 129 esitti sanalle ge alkuperää, ^go *ainaha*, msk *einga* 'ainoa'. Lähtömuoto olisi tällöin kge **aina-* (go *ains*, sa *eins*, ru *en* ym. ge 'yksi'). Hummelstedt 1937: 240–2 tarkentaa, että sk kielissä 'yksi' esiintyy prepositioliasekkeissa ja taivutusmuodoissa myös merkityksissä 'aina, jatkuvasti, alinomaa'.

Päätelmät

Lainan lähtömuodoksi sopisi äänteellisesti sekä ba että kge-ksk numeraalivartalo. Ims adv:n merkitys vastaa sekä ba numeraalin johdoksen muinaispreussissa esiintyvää merkitystä että eräitä ge numeraalin marginaalisia käyttöyhteyksiä. Näyttää siis mahdolliselta, että sekä ba että ge lainojen lähtökielissä on numeraalia 'yksi' voitu käyttää merkityksessä 'aina'.

Ge (sk) alkuperää tukevat levikki ja 'yksi'-sanueesta lainattu sm *ainoa* (LägLoS I).

Mieluummin ← ge kuin ← ba.

***AISA** > sm ka va *aisa*, ve *aiž*, vi **uk** *ais* s.

A ajo- t. maanmuokkausvälineen parillinen puinen vetotanko; (>) muun laitteen tankomainen osa

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	A	A	A	A	A	va				
	li		M	T	V						

vsm **A**

> **(S) K I** *aisk*; ⇒ Au *aiso*, ly *aise*, ve *aižaz*, K *aisas* **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **ajesa*

← baP **kaks. *ajesai** t. mon. **ajesā* < kba ***ai^has:** **kaks. *ai^hesai^h**, mon. **ai^hesa^h*
 > ksl **aja:* **kaks. *ajesaj^h** mon. **ajesā^h* > sln *ojē:* mon. *ojēsa*; > kesl *óje*, mon. *ója* ym. sl *aisa*;

joko < kie (SEJL s.v. *iena*) *e*-asteinen **h₂eiH-os* ⇐ **h₂eiH-* ⇒ **h₂eiH-n-eh₂* ~ **h₂oiH-n-eh₂* > lt *iena* *aisa*

t. < kie (EDSIL s.v. **oje*) *o*-asteinen ***h_{2,3}oiH-os** ⇒ **kr οἰῆτον** *peräsin, olāž* **peräsimen kahva**; **(EWAiA I 208)** myöhäisav **kaks. (?) aēša** *aisat* (ellei myös *e*-asteinen)

~ kie **(?)** katoasteinen **h₂iHs-eh₂* (EWAiA I 208) > mia *īšá* *aisat*; pers *xēš* *aura(n) vannas*; heet dat.-lok. ^{GIS}*hi-iš-si*, ^{GIS}*hi-eš-si* *aisalla*

Lidén 1897: 61–5 rekonstruoi sanalle kba lähtömuodon **aisō* ~ **aisa* sl sanueen ja sen ar vastineitten pohjalta. Itäbaltissa sanueen on korvannut yhtäältä samakantainen lt *iena* 'kakkula-aisat', toisaalta saksalaisperäinen lt *dyselys*, lv *dis(t)ele*. Ba lainoissa on muutakin rekisanastoa, kuten Suhonen 1988: 599, 611 lisää.

Junttila 2016c: 218–19 tarkentaa, että lähtömuotona on tuskin ollut ba **aisā*, koska ba lainojen lähtökielessä ie *s* (> kba *š*) > *š* /*i*_, ^LAIHA < baP **laisā* ~ lt *liesas*. Todennäköinen lähtömuoto on joko kba n mon. **ajesā* t. siitä analogisesti muodostettu yksikkö **ajesa*. Ksm äännekehityksen *ajē-* > *ai-* paralleelina on sm *aika* < kksm **ajeka* < ge **ajuka*.

Muut selitykset

Kalima 1932c pohtii mahdollisuutta selittää *AISA em. arjalaisesta sanueesta – vrt. etenkin myöhäisav *aēša* 'aisat' – josta → ers *ажия* mkš *ažjā*, udm *вайыж*, ko *вож* 'aisa', mutta pitää baltilaisselitystä sanansisäisen sibilantin edustuksen takia parempana. Koivulehto 2001f: 362 ehdottaa, että vksm:ssa tuntematon kar *-jš-* saattoi substituotua ”kevyemmällä” *-js-*llä; mordvassahan se on substituotunut *-šj-*llä ja permissä ei näy lainkaan konsonanttiyhtymää. Holopainen 2019: 64 ei pidä perusteluja riittävänä ja viittaa yhteen mahdolliseen kur *-jš-*tapaukseen.

Koivulehto mt. pitää mahdollisena myös sl lainaa, jolloin lähtömuotona olisi muu kuin yksikön nominatiivi, keskitavu taas jää hänen mukaansa edustumatta useissa sl lainoissa. Loppu-*a*:n selittää Anttila 2002: 96–7 lähtökielen monikon päätteestä.

Päätelmät

Merkityksen puolesta monikollinen (t. kaksikollinen) lähtömuoto on odotuksenmukainen. Sekä baP **ajesā* että ksl **ajesā*^b lähtömuotona edellyttävät ksm äännekehitystä *ajē-* > *ai-*, joka esiintyy myös ba lainassa *KAIKKI (Junttila 2019a: 60–1). Sl lainat lienee omaksuttu vasta tämän äännekehityksen jälkeen. Arjalainen alkuperä on hylättävä sibilanttiedustuksen takia.

Mieluummin ← ba kuin ← sl.

***ANGER-** ⇒ sm *angervo*, ka *ankervo*, vi *angervaks*, li *āngyrstym*, uk *angōr|hain* s.

A mesiangervo, Filipendula ulmaria; pensasangervo, Spiraea.

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
	A	A	A	A	A	A	A	A	a		
	S	L	K	I	R						ink
	A	A	A	A	A						va
	A		A	A	A						
	li		M	T	V						

⇒ Kp Pe Sa Kk Ek *anger* ~ *angeri* ~ *ankeri*;

Sa Kk L S V *anger|heinä* (= *anger|hein* = *angōr|hain*); Kp Pe Sa Kk *anger|horma*, *-kukka*, *-levä*, *angerin-*, *ankerin|kukka* ~ K *anger|varred* ~ (K)

M–V *-pist*, *-puss*, *-püss*, *-pü(r)st*, *-pütsik*, *-pää*, *-päss*;

Sa *ankerainen*; Kk *ankerasheinä*; L *angerahernes*;

Sa Kk *ankereen|heinä*, Kk *-kukka*, *-rihmus*, *ankere|heinä*;

Lo Hä Pe Sa Kk *ankeria*, Sa *-heinä*; Kp Pe Sa *-n|kukka*, Kk *-rihmus*; Hä Pe

Sa Kk *ankerias*, *-heinä*, *-ruoho*, Hä Sa Ek *ankeriaan|heinä*, Hä Sa *-*

kukka(nen), Kk *-rihmus*, Hä Sa Kk *ankeriainen*, Kk *ankeriaksenheinä*;

Sa Kk *ankero*, Kk *-heinä*, Sa *-inen*; Pe *angerjus*; Pe Sa Kk *ankerus*; Lo–

Ek *angerva*, Sa *-heinä*, *-inen*, Pe *-nkukka*; R–K M *anger|vaks*, *-vaaks*; R
ängermaks; Hä–Ek *angervo*, Kp *-inen*, Pe *-npää*; Hä Kk *angerma*, Kk *-s*, Hä *-*
inen, *-nheinä*, Pe *anger|mo*; Sa Kk *angers|heinä*, Kk *-ma*; li
ångyrst|ym, *-yb-äina*; Lo Hä *angelma*, *ankelia* (~ *ankan|lehti*, *-ruoho*);
Hä *ank|rihma*, Ep *-risma*, Sa *-roismu*, Sa *-rais|ka*, Hä Sa *-ma*, Hä *-mo*,
Sa *ampraiska*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **anker-*

← baP **angVr-* < kba **wingVr-* ~ **wengVr-* ~ **wangVr-* > Lt *vingiorykštė*,
murt. *vingir|as*, *-is*, *vingiorykštis* ~ *vingiar|ykščia* ~ *-ykštė* ~ *-ykštis* ~ *-iūkštis*
~ *-ūkštis* ~ *vingir|ykščia* ~ *-ykštė* ~ *-ykštis* ~ *vinger|yčia* ~ *-ykščia* ~ *-ykštė* ~ *-*
ykštis ~ *-iūkštis* ~ *vingarūkštis* ~ *vingurykštis* ~ *vingr|ykštė* ~ *-ykštis* ~
vengior|kštis ~ *vengiar|ykštė* ~ *-ykštis* ~ *venger|ykščia* ~ *-ykštė* ~ *-ykštis* ~
vengar|ykštis ~ *-ūgštis* ~ *vengr|ykštė* ~ *-ykštis* ~ *-ūkštis* ~ *vangiorykštis* ~
vangiar|ykštė ~ *vangar|ykštė* ~ *-ykštis* ~ *vangurūkščia* 1 mesiangervo,
Filipendula ulmaria; sikoangervo, F. vulgaris; 2 isokonnantatar, Bistorta
officinalis; 3 sateenkaari; lv *vīgrīēze* ~ *vīgrīeze* ~ *vīgrīezne* ~ *vīgrīesis* ~
vīgrīēznis ~ *vīgrīests* ~ *vīgrēsts* ~ *vīgrīsts* ~ *vīgrīši* ~ *vidrieksne* mesiangervo;
isokonnantatar; suopursu, Ledum palustre

(Gliwa 2009) ⇐ Lt *vingrūs* ~ *vingrus* 1 kiemurteleva, mutkittleva; 2 erikoinen,
epätavallinen, harvinainen, hieno; 3 taipuisa, notkea; joustava; 4 neuvokas,
taitava; nokkela, viekas; nopea, ketterä; 5 viisas, terävänäköinen; terävä,
tarkkanäköinen; (kuur →) lv *viņgrs* 1 joustava; tyköistuva; 2; pirteä, reipas,
näppärä; pr akk. *wingriskan* juoni, ansa

⇐ ie **ueng-* (LIV 682) > Lt *véng|ti*, *-ia*, *-é* 1 pysytellä etäällä, välttää, vältellä,
kartella; 2 pitää kunnioittava etäisyys; 3 välttää (jtk sopimatonta), pidättäytyä
(jstak sopimattomasta); 4 yrittää olla tekemättä jtk; 5 vältellä, pakoilla, väistää
(velvollisuutta); mysa *winken* räpäyttää, iskeä silmää

Liukkonen 1999: 21 esittää lähtömuotoa ba **vangar-vā*, jonka ba suffiksi
esiintyy kasvinnimissä lt *viksvā* 'sara' ja *garšvā* 'vuohenputki'. Ba *-ar-* edustuisi
ims *-er-*nä kuten lainoissa **MERI* ja **VAIVERO*, ja *v-* olisi lainasta kadonnut
dissimilaation kautta. Nikkilä 2001a: 400 ei pidä dissimilaatioselitystä
perusteltuna, ja Nilsson 2001: 187 tuomitsee koko lähtömuodon hypoteettisena.

Gliwa 2009: 177, 184–5 puolustaa lainaetymologiaa Hänen mukaansa
lähtömuodoksi kävisi myös **vanger-vā* t. **vangir-vā*, ja johtimen *-v-n* voi
selittää *-u-*kantaisesta muodosta **vanger-u-* (lt *vangurūkščia*), ^lt **ling-u-* :
lengvas 'helppo'. Holopainen, Kuokkala & Junttila 2017: 129 kannattavat
etymologiaa, jossa ba **-ā* edustuu sm *-o:*na kuten kolmitavuisissa lainoissa
**ATIVO*, **LAPIDO* ja **NUKERO*.

Muu selitys

Junttila 2021 julkaisee Nikkilän käsikirjoituksessa harkitseman yhteyden ksk
sanaan **anga* 'tuoksu' ja ehdottaa sen pohjalta ksk lähtömuotoa **angan-*
wahstuR t. mru asua **angan-vaxter* 'tuoksukasvi', ^msk *angi* 'tuoksu, haju' ja

msk *vōxtr* 'kasvu', mru *vaxter* ~ *vāxter* 'kasvu; kasvi' ym. Merkitysparalleleja ovat ru murt. *luktört* ja sm murt. *hajuheinä* mm. 'mesiangervo'.

Päätelmät

Ba selityksen ainoana ongelmana on ims *a*-, sillä baI sanueessa laajin levikki on *vi*-alkuisuudella. Jo alku-*v*:n kato dissimilaation kautta on vailla perusteita ja selitystä vielä heikentää, ettei vartalon -*v*- esiinny kaikissa ims vastineissa: se voi siis selittyä myös osana myöhempää ims johdinta.

Lukuisat ims murrevastineet ovat ajautuneet osaksi *ANKERIJAS-sanuetta. Ei siis liene mahdotonta, että jo baP 'angervo' on muokkautunut *a*-alkuiseksi 'ankeriasta' merkinneen s:n t. sen kantasana olleen 'kyyn' nimityksen vaikutuksesta.

Oletettu sk lähtömuoto on yhdyssanana todentamatta, mutta sen kumpikin puoli kuuluu kielen keskeiseen sanastoon ja sen semanttinen motivaatio on ongelmaton.

Mieluummin ← sk kuin ← ba.

***ANGERJAS** > sm *ankerias*, ka *ankerjas*, va *angōriaz*, vi *angerjas*, li *aṅgyrz* uk *angōrjas*, s.

A Anguilla anguilla; B kyy, Vipera berus

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	a				
S						L	K	I	R	A	ink
A		A		Ab		A		A		A	
A		A		A		A		A		va	
li		M		T		V					

> (Kp) Sa Kk R (K L) S (V) *anger*; (R) L S *angeras*, Lo *ankera*inen;

Hä Kp–Kk R M–V *ankeria* (= *angerja* = *angōrja*), Lo Hä Sa *-inen*;

Kp *ankero*; Sa V *ankerus* (= *angōrus*); Sa *anger|va*, *-vo*, *-ma*; S *angergas*;

änkeriäs (= R *ängerjas*); R *änger* ~ *änkeri* ~ *änkere*; *änkeri|kala*, *-nen*, *-s*, *-äinen*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **anker(i)jas*

← baP **angurjas* < kba **an^(h)gurjas* > lt *ungurys* (> murt. *ungarijs* ~ *uñgeris* ~ *ungerijs* ~ *ingurijs* ~ *viñguras* ~ *vingurijs*), pr *angurgis* [anguris], ksl **an^hgarju* > kesl *ügor*, sln *ogór*, tšek *úhor*, pl *węgorz*, ven *узопъ* *ankerias*

← kba **angis* > lt *angis* (: *-iēs*) kyy; lv *ōdze*, murt. *ōdze* ~ *ōdze* ~ *ōdzis* ~ *ōcs* kyy; pr *angis* kääärme; ksl **ángju* > kesl sln *vôž* rantakääärme, Natrix natrix; *gōž* kyy; pl *wąz* kääärme, misl *о҃ѣѣ* (>) ven *уж* kyy ym. sl

napinläpi; 5 ripustuslenkki (vaatteen tms); 6 piiskan tai köyden silmukka; 8 neulansilmä; 9 saappaanvarren lenkki; lv *ōsa* ~ *ōsa* 1 kahva, ripa, sankka, korva; 2 reikä kengännauhan pujottamiseksi, silmukka, lenkki
 < kie **h₂enseh₂* > lat *ānsa* kahva, kädensija; ote, kiinnekohta
 ⇐ kie **h₂ens-* > lv murt. *ōss* ~ *ōss* (> *ōse* ~ *ōse*) '= lv *osa*'
 ⇒ mpr *ansis* kattilan ripustuskoukku; kr ἄντα ohjakset, suitset; msk *æs* reikä kengännauhan pujottamiseksi

Etymologiaa esittää Donner 1884: 262.

Muu selitys

Thomsen 1869: 112 esittää s:aa *ansas* (~ *ansa*) **G** lainaksi ge muodosta, jota jatkavat go yks. dat. *anza* 'palkki, parru', msk *áss* 'paalu, seiväs, palkki, harjahirsi' ja ru *ås* 'harjahirsi'

Päätelmät

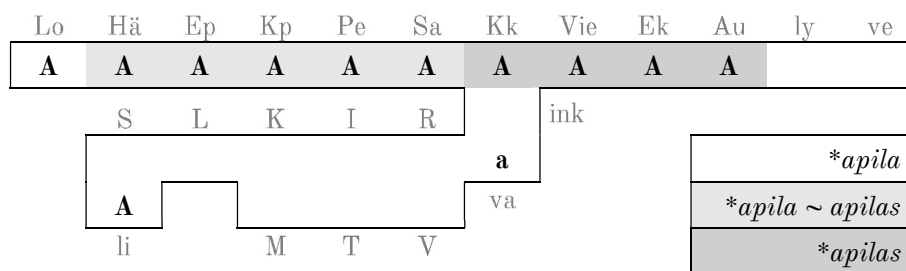
Merkitys **B** 'pyydys' näyttää kehittyneen merkityksen **A** 'silmukkapyydys' kautta yleisemmästä 'silmukan' merkityksestä **C**, josta myös **D** 'sanka' on voinut saada alkunsa. Ba sanueella on kuitenkin sekä merkitykset **C** että **D**, ja saamesta tavataan vain **D**, joten kummatkin lienee palautettava lähtökieleen. R (*v*)*aasa*, I K *aas* **F** tuskin liittyy näihin, vaan on ehkä < **G** (← ge, ^Thomsen), koska erilaiset heinäkuivatusrakennelmat koostuvat kannatinpalkeista, t. mieluummin (^LägLoS) sm s:n *haasia* (← ge) epäsäännöllinen vastine.

Ongelmallisin on merkityksen **E** 'nurmi, laidunmaa' alkuperä. Useimmissa EMS:n esimerkkilauseissa *aas* **E** liittyy joenrantojen kontekstiin, ja Vihma 1983 perustelee laajemman aineiston valossa sen yhteyttä joenmutkiin. Tältä pohjalta jo Saareste EKMS on yhdistänyt sen *ANSA-sanueen vanhimpaan merkitykseen **C**. Oletetun välimerkityksen 'joenmutka' puuttuessa yhdistelmää on pidettävä hieman epävarmana.

AB < CD ← ba; E ? < C.

***APILA** > sm va *apila*, li *ā'bil*; ~ ***APILAS** > ka *apilas* s.

A Trifolium

vsm *apila* ~ *apilas* A

> li *ā'bil*; ⇒ Lo Sa *apilainen*; Lo *a(a)pilja*; Hä *apilias*;
Hä *apela, apelas*; Lo Hä *apelia, apelja, apeliās*; Hä *apelva*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **apila(s)*

← baP **ābilas* (t. akk. **ābilan*) < kba **ā^hbilas* > pr *wobilis* apila; ⇒
tuntemattomalla **d*-aineksella > lt *dōbilas*, murt. *dobýlas* apila

← katoasteinen kie **h₂ēb-l̥-*

⇒ **h₂ēb-l-o-* > ksl **ā^hbla* > sln murt. *jáblō* 1 omena; 2 omenapuu; blg murt.
јáбло, tšek murt. *jablo* ym. sl omena; sln murt. *jábət* omenapuu; ⇒ mksl (*j*)*аблань*
ym. sl omenapuu;

⇒ **h₂ēb-l-ieh₂* > pr *woble* omena

~ *e*-asteinen kie **h₂ēb-el-* ⇒ lt *obelis* 1 omenapuu, Malus; 2 kvitteni, Cydonia
oblonga; lv *ābele*, murt. *ābēle* ~ *ābel*|s: -s ~ *ābēl*|s: -s omenapuu

~ *o*-asteinen kie **h₂ēb-ol-* ⇒; miir *ubull* n, kmr *afal* m, msk *epli* n, ru *apple*, sa
Apfel omena; ⇒ **h₂ēb-ol-n-* > pr *wobalne*, miir *aball*, kmr *afall* omenapuu

~ *ō*-asteinen kie **h₂b-ōl-*

⇒ **h₂b-ōl-o-* > lt murt. *ōbuolas* (> *ōbulas*) omena, lv *ābōls* (demin. *ābōliņš*
apila) 1 omena; 2 apila; 3 mon. perunat; (> lv murt. *ābuls* 1 apila; 2 omena;
ābūls ~ *abols* ~ *abuls*, demin. *abuliņš* apila); ⇒ tuntemattomalla **d*-aineksella
> lv murt. *dābols* (> *dābuls*) apila

⇒ **h₂b-ōl-io-* > lv murt. *ābolis* (> *ābulis*), lt *obuolys* (> lt murt. *obulys*) 1
omena; 2 pyöreä omenankokoinen hedelmä; 3 omenankokoinen esine; 4 täplä; 5
aataminomena;

⇒ **h₂b-ōl-i-* > latg *ābuls* omenapuu

⇒ **h₂b-ōl-ieh₂* > lv murt. *ābole* (> *ābule*) omenapuu

Etymologiaa esittää Thomsen 1890: 156 huomauttaen, että suhde sm *a* ~ lt *o*
on sama kuin s:ssa **LAPIDO*. Mts. 147 Thomsen luokittaa s:n balttilaisperäiseen
heinänviljely- ja karjankasvatustaanastoon.

Päätelmät

Balttilais-germaanis-keltiläisen 'omena'-sanan katsotaan yleisesti (SEJL,
AIEW, EDPG, EDPC) palautuvaan kie *l*-vartaloon **h₂ēb-l̥-*: **h₂ēb-e/ol-*: **h₂b-*
ōl-. Näistä taivutusvartalon eri asteista on kielihaaroissa muodostettu
johdoksia, joista baI kielissä *e*-asteiset yleisesti tarkoittavat 'omenapuuta' ja *ō-*
asteiset 'omenaa', kun taas preussissa ja slaavissa molemmat merkitykset
ilmaistaan katoasteisen **h₂ēb-l*-vartalon johdoksia; ge ja ke kielissä käytössä
ovat *o*-asteiset johdokset. Katoasteisen vartalon syllabisen *-l̥-*-n sisältävä muoto
edustuu vain 'apilaa' merkitsevissä johdoksissa pr *wobilis* ja lt *dobilas*, jos lt
murt. *ōbulas*, *ōbulys* 'omena' selittyvät lyhentymiksi

Ba 'apilaa' merkitsevä sana palautetaan yleensä **dāb*-kantaan (SEJL), jonka
etymologiaa ei tunneta ja joka on sekoittunut 'omena'-sanaan sekä lätissä että
preussissa (LEW, EDBIL) sekä välttämättä myös ksm:n ba lainojen
lähtökieleessä, koska ims:ssa sen *d*-alkuisuudesta ei ole jälkiä. Oletus on
monimutkaisuudessaan epätodennäköinen, kuten jo Kalima 1940a: 385–8
osoittaa, eikä selitä ba 'apila'-sanan alkuperää.

Onkin luultavaa, että 'apilaa' on merkinnyt kba konsonanttivartalosta **ā^hbil-* (< kie **h₂ēb-l-*) **-a-*-johtimella (< kie **-o-*) muodostettu **ā^hbil-as*, kun taas 'omenaa' ovat jääneet tarkoittamaan **ā^hbl-* (> sl, pr) ja **ā^hbōl-* (> bal) vartaloiset sanat. Johdoksen motivaationa ovat voineet olla apilan omenanmuotoiset kukinnot. Lv murteista sana on taas väistynyt 'omenaa' merkitsevän sanan *ābols* (ym.) ja sen uudemman (deminutiivi)johdoksen *ābolīņš* tieltä. Lv murremuotojen *abols* ~ *abuls* 'apila' lyhyt *a-* on vaikutusta s:sta *amuls* 'misteli', ^Koivulehto 2000a: 106–7. Lt s:n *dobilas* vaikutusta lienee lv *dābols* ~ *dabuls* 'apila'.

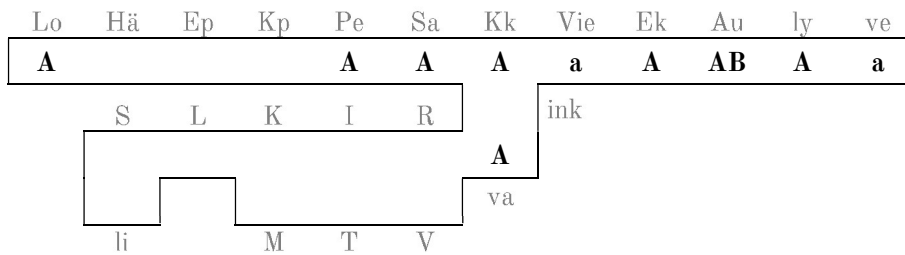
'Apila'-sanueen vain itäbaltista tavattu *d-* voi olla jäännös aiemman yhdysmuodon määriteosasta. Kenties samaa alkuperää on *d-* eng s:ssa *dapple* 'täplä, pyöreä laikku', vrt. *apple* 'omena' ja lt *obuolys* 'omena; täplä'? Toisaalta Blažek 2001: 55 esittää prefiksilähtöisyyttä **ad-ābulas* [mieluummin **ad-ā^hbil-as*] 'omenapuun juurella', jolloin motivaationa olisikin apilan kasvupaikka.

Li *ā'bļiņ* 'apila' on ← lv *ābolīņš*, mutta tähänastisten käsitysten (^SSA) vastaisesti rinnakkaismuoto *ā'bīļ* on toisen tavun *i:n* perusteella < ksm, vain ensi tavun pitkä vokaali on lv lainan vaikutusta.

← ba.

***ARTO** > sm va *aarto*, ka *oarto*, ve *ard* s.

A haasian tapainen (viljan t. verkkojen t. lihan) kuivatusteline kahdesta t. useammasta kannatinpuusta ja niiden välisestä orresta; **B** käsipuu, kaide

vsm *aartopuu* **A**

Lönnrot 1874 *arta*; Kk Ek Au ly *arto*;

> Pe Sa (Kk Vie) Ek va *aarto* (~ *oa-* ~ *ua-*); Lo *aartto*; Pe Sa Kk *aaro*;

⇒ Sa *aarre* **A**; K M ` *ardu*, *artsik*, M ` *artu*, *ardus*

katos (rakennuksen seinää vasten) karjasuojana t. varastona

Balttilaislainaetymologia

< kksm **arto*

← baP **arda-* < kba **arda-* > lt *ārdas* 1 orsi ladossa; 2 paikka kahden orren päällä, orsilla kuivatettavan pellavan t. viljan mitta; 3 laivan maston poikkipuu; 4 kuoppa, lätäkkö; 5 kasvillisuuskerros; lv *ārd*s (~ murt. *ārde*), tav. mon. *ārdi*, *ārdi* 1 kuivausorret riihessä; 2 paksut orret tuvassa uunin yläpuolella t. vierellä päreitten, vaatteitten ym. kuivattamiseksi; 3 paksut orret keittiössä, saunassa

t. riihen uunin päällä lihan savustamiseksi; 4 tulisija; 5 kokoon haravoidut heinät

ei (LEW) ← ven Karjala *ápda* nuottaulku ← ka *arto*,

vaan joko (EDBIL) ~ arm *ardn* keihäs

t. (LEW, SEJL) ← lt *ardyti*, *ārdo*, *ārdė* 1 hajottaa; 2 purkaa lankaa, ratkoa (vaatetta); 3 kaivaa, kuopsutella; 4 hajottaa osiin, purkaa; 5 rikkoa, särkeä; 6 huutaa, parkua; 7 tapella, otella; lv *ārd|īt*, *-a*, *-īja* 1 erottaa, nostaa erilleen; 2 levittää; 3 purkaa; 4 hävittää, ^IRTA

Thomsen 1890: 159 ehdottaa lainaetymologiaa, vaikka pitääkin merkitys-vastaavuutta ongelmallisena. Kalima 1928a: 102–3 lisää, että monet suomen seivästä t. riukua merkitsevistä sanoista ovat balttilaisperäisiä. Nieminen 1945b: 530–1 vastustaa selitystä, koska hänen mukaansa ba *as*-maskuliineista ja *a(n)*-neutreista ei ole lainautunut *o*-päätteisiä muotoja kuten *aarto*. Junttilan 2015c: 174 mukaan (*a*)*arto* voi kuitenkin selittyä johdoksena *a*-päätteisestä muodosta *arta*.

Päätelmät

Ims lähtömerkitys on A 'kuivatusteline', jota ba-sl kielissä lähimmäs tulee lt *žárdas* = lv *zārdš* = ven *зopóð*, ^HIRCI. Tästä odottaisi *h*-alkuista laina-asua, jonka puuttumisen selittäisi kahden äänteellisesti ja semanttisesti läheisen sanueen sekaantuminen jo lähtökielessä. Laajahko äänteellinen variointi ja odotuksenmukaisen lähtömuodon *arta* esiintyminen vain Lönnrotin sanakirjassa eivät tue vanhan lainan oletusta.

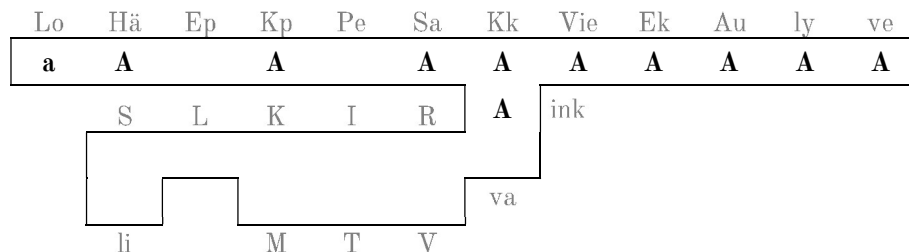
? ← ba.

*ASTRA > sm Loppi Kymi *ahra*, PP Kai *atra*, Au ink *azra*

⇒ *-in > sm *ahrain*, ka *asrain*, ly *adrain* s.

~ *ASTRA(N)GA > ly ve *azra(n)g*

A varrellinen väkäpiikkinen kalastusväline

vsm A

> Sa *aatrain*; Sa *ahroan*, Vie Ek *asroan*;
 ⇒ Kp Sa *atras*; Sa *atres*, *atro*, *atroo*, *atroin*; Hä *ahras(t)in*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *astra ~ **aštra

← baP *aštra- < kba *aštra- > lt *āštras* (= *aštrūs*) 1 terävä; 2 tarkkanäköinen, teräväkatseinen; 3 vahva, voimakas (mausta, lääkkeestä); 4 ankara, kiivas; ksl *a-stru > mksl *ocmpb* 1 terävä; 2 epätasainen; ym. sl

⇒ kba *aštraga^h > tšek *ostroha*, pl *ostroga*, ven *ocmpozá* ahraim;

← kie *h₂ek- (LIV 261, ^AHTINGAS) ⇒ mia *áštrā* häränajopiikki, av *aštrā* piiska

Liukkoson 1999: 102 mukaan ba -štr- sopii sm -hr- ~ -tr-vaihteluun paremmin kuin sl -str-, ja sama konsonanttiyhtymävaihtelu on myös s:ssa *OSTRA ← ba. Sm -ime-vartaloista monet ovat balttilaisperäisiä, tuulastustermeistäkin myös *AHTINGAS ja *TUULAS. Junntila 2012: 273 huomauttaa s:n *OSTRA selitetyn arjalaisperäiseksi.

Muu selitys

Jo Genetz 1877: 20 rekonstruoi ims s:iin -str-yhtymän ja esittää sitä lainana ven s:sta *ocmpoza*.

IMSK 215 pitää mahdollisena myös ar lähtöä, vrt. em. mia ja av sanat. S. 216 se erottaa muodot ink *astrega*, Vie ly *ostroga*, ve *astrag*, va *astraga* ~ *astrōgō* varmasti venäläisperäisenä -str-yhtymän perusteella. Vie muodot *astrain*, *astruan* ja *astruan* taas ovat joko edellisten (-in:) -ime-johdoksia t. muodon *astra-in vastineita, joihin on venäjältä tarttunut s.

Päätelmät

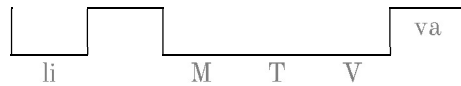
Liukkoselta jää huomiotta imsP itäinen -sr- (~ -zr-) edustus, ^Viitso 2000, kartta 1. Sitä ei voi palauttaa -tr-edustukseen, sillä se esiintyy ainoastaan sanojen *ASTRA, *OSTRA (oik. *ocra > ka *osra*), *istra (> ka *isra*) ja *kestrā ~ *kecrā (> ka *kesrā*) jatkajissa, kun muuten mksm -tr- on säilynyt: *PĒTRA > ka *petra*. Karjalassa (KKS) ei ole kantasuomeen palautuvia -hr-yhtymiä, mutta (-str- >) -sr- > -hr- on äänteenmuutoksena todennäköisempi kuin (-htr- >) -hr- > -sr-. Niinpä mksm *astra on uskottavampi rekonstruktio kuin *ahtra < kksm *aštra. Slaavilaisperäisyyttä tukee myös sanueen ims levikki sekä 'ahrainta' merkitsevän lähtömuodon puuttuminen baI ja baL kielistä.

Ei ← ba, vaan ← sl.

*ATIVO > sm ka *ativo*, ve *adiv* s.

A nainut tytär kylässä vanhempiensa luona; **B** kyläjuhlan päiviksi kutsuttu nuori vieras talossa; **C** (sukulais)vieras yleisemmin; sukulaistalo; **D** (miehen) kihlattu, morsian

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
				c	aC	ac	BC	BC	BC	B	Cd
		S	L	K	I	R	ink				

⇒ Kk–Ek *ativoida*, (Pe) Sa *atimoida* vierailta (sukulaisissa);
 ~ Kp *atia* käydä sukulaisissa (? ⇒ Hä Sa *atimet*, Sa *atine* tähteet, eine, muru);
 Kp–Sa *atima*, Pe Sa *atimo* sukulaisvieras, -vieraat t. -vierailu;
 tarjottu ruoka, tähteet

Balttilaislainaetymologia

< kksm **atejvo*

← baP **ateivā* < kba **at-eiva^h* > lt *atėiva*, *ateivis* tulokas, vieras, muukalainen
 ⇐ lt *at|eiti* 1, 3–7 tulla; 2 saapua; 4 (aika) koittaa; 8–9 refl. maksaa; lv *at|iet* 1
 palata; saapua; 2 lähteä, poistua; 3 käydä tarpeillaan; 4 refl. toipua; mksl
om|umu: -*udēmz*, ven *om|ūmu*: -*ūdēm* ym. sl lähteä pois

Kalima 1939–40a ehdottaa ba etymologiaa selittäen *-ti*-yhtymän syntyneen <
-tej- ← ba *-tei-*, jolloin lainautuminen voi edeltää ksm *ti* > *si* -muutosta (toisin
 Heikkilä 2014: 88). Koivulehto 1972: 628 rekonstruoi vastaavan kehityksen
 myös s:n *TIINE ensi tavuun. S:n tulee olettaa lainautuneen prefikseineen, mistä
 Liukkonen 1999: 27 osoittaa rinnakkaistapauksena s:n *SARANA. Holopainen
 & Kuokkala & Junntila 2017: 129 pitävät kolmannen tavun vokaaliedustusta
 odotuksenmukaisena.

Muut selitykset

Mikkola 1901 ehdottaa sl lähtömuotoa, joka on säilynyt kesl sanassa *odiva*
 'lapsuudenkodistaan pois avioitunut tytär', mutta luopuu etymologiastansa
 1934, kun lähtömuoto yhdistetään v:iin *hōditi* 'käydä, kulkea'. Tilalle Mikkola
 ehdottaa johdosta s:sta *ati* 'appi', jonka vanhat sanakirjat SSA:n mukaan
 tuntevat savolaismurteista ja Pohjanmaalta. SMS tuntee s:n *ati* Tytärsaaresta.

Päätelmät

Laajalevikkisin merkitys **C** on tuskin vanhin, sillä alueen vastakkaisista päistä
 tavatut **A** ja **D** liittyvät läheisesti toisiinsa, ja **BC** selittyvät < **A**.
 Todennäköinen lähtömerkitys on 'avioituva t. avioitunut tytär'.

Esitetty balttilainen lainaoriginaali on muodon ja merkityksen kannalta
 mahdollinen, mutta levikki ei sitä tue. Todennäköisempi lähtömuoto on sen
 venäjänsä vastineen *om|ūmu* imperfektiivisen aspektin *om|xodimь* menneen
 ajan aktiivin partisiiivin feminiinimuoto *om|xodivšaja* 'pois lähtenvt'. Vieras *-ty-*
 yhtymä on lainautunut *-t-*nä ja oletettava kohdemuoto **atativa* vielä
 haplologisesti lvhennvt: vrt. sm *atvata* 'ahnehtia, koota, anastaa', *atvailla*
 'ahnehtia, koota: udella', ka *atvata* 'ahnehtia, haalia itselleen, anastaa vähiin' ←
 ven *om|xcamamь* 'siepata; haalia, hamuta' (Ruoppila 1986).

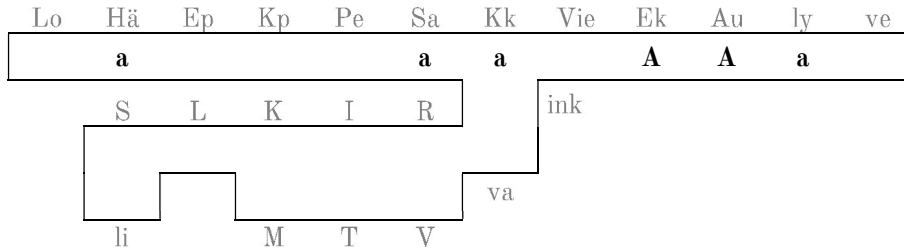
Variantit *atima* ja *atimo* vaikuttavat johdoksilta suppealevikkisestä (vain
 Utajärvi) verbistä *atia*, joka puolestaan on joko johdos ⇐ *ati* tai takaperojohdos
 ⇐ *ativo*. Ve *-v* estää kuitenkin palauttamasta kaikkia *-v*-llisiä muotoja
 partisiippiin **atipa*.

Ei ← ba, vaan ← sl t. osin ⇐ v. *ati-*.

***ATKALA** > ka *atkala* a./s.

~ **ATKĒLA** > Heinola *aatkela*, KarP KarK *atkela*, ly *atkel*

A ikävä, surullinen; ikävä, suru

> Hä *aatkela*, Sa *aatela*; ⇒ ly *atkalaine* suru

Balttilaislainaetymologia

< kksm **atkala* ~ **atkeła*

← kba **at-kala-* > lt *ātkalas* 1 vastakkainen, päinvastainen, käänteinen; 2 nojautunut t. painautunut jtk vasten, taaksepäin

~ lv *atkal* 1 uudelleen, jälleen, taas; 2 puolestaan, taas

⇒ lv *atkalētiēs* 1 toipua, palautua taudista; 2 iloita ruuasta ja juomasta; 3 ryhtyä pitkän tauon jälkeen innokkaasti jhk; 4 vieroittua

~ lt *ātkaras* 1 **taaksepäin kaartuva, käyrä**; 2 uppiniskainen, itsepäinen, vastahakoinen

~ lv *atkare* haluttomuus

~ lv murt. *a(t)kar*, *^atkal*

⇐ lv *atkārtiēs* ripustaa takaisin

Etymologiaa esittää Kalima 1952b: 32–3, jonka mukaan ims a:n merkitys on voinut kehittyä 'nurja' > 'haluton', ^sm *nurja mieli*; vain lainan levikki on erikoisen suppea. Junttilan 2015c: 216 mukaan leksikaalistuneita prefiksinomineja on lähes kaikissa nykyisissä ja historiallisesti tunnetuissa indoeurooppalaisissa kielissä, joten on luultavaa, että niitä on ollut myös balttilaisessa lainanantajakielessä.

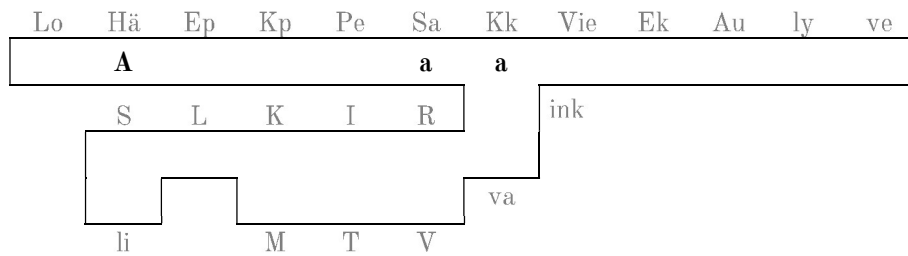
Päätelmät

Ims merkitys 'surullinen' on varsin kaukana lt 'käänteisestä'. Levikki ei tue ba alkuperää. **Todennäköisempi lähtömuoto liittvv venäjän Pihkovan murteen sanoihin *отголовіть* 'itkeä ääneen häissä t. hautajaisissa' ja *отголовска* 'itkuvirsi' (~ ven *отголовсок* 'kaiku');** selitettäväksi tosin jää *-s-n* kato.

Ei ← ba, vaan ← sl.

***ELKI** > sm *elki* (\Rightarrow *elje*);.

A (tav. mon.) paha tapa, kuje, juoni, oikku, ilkeys s.

vsm **A**

\Rightarrow vsm (Hä) *elkeä* 'häijy, ilkeämielinen, iljettävä, paheellinen';

Lo–Ep Sa *-elkinen* -tapainen; Hä Ep (Kp) Sa Kk *elkeet* (\sim *eljeet*) kujeet, juonet; Ek Au *ellendeä* = ly ve *elgeta: elgenda-* ymmärtää; ve *elgetoi* järjetön; \sim Ek (Au) *elgo* tapa; järki, ymmärrys \Rightarrow Ek Au *ellotoin* = ve *elgotoi* järjetön

Balttilaislainaetymologia

< kksm **elki*

\leftarrow baP **elgi-* \leftarrow kba **elg-ia-* (AIEW kerjätä) t. (SEJL s.v. *algà*) **alg-ia-* > lt *ēlgti: -ia: -é* 1 tehdä, toimia, pärjätä t. tulla toimeen; 2 vaikuttaa jhk, jkhun; 3 kerjätä, pyytää, anoa; refl. -s 4 ansaita elantonsa, käydä kauppaa, harjoittaa jtk; käyttäytyä (huonosti), valittaa; 5 käyttää, hyödyntää; 6 olla tekemisissä jnk kanssa, olla jnk ystävä; 7 tyytyä jhk, ruokkia itsensä jllak, elää jllak; 8 elää; 9 raataa, tehdä työtä (kitkuttaa, tulla jotenkuten toimeen); lv *elgt* 1 jankuttaa; 2 tungetella, vaatia tunkeilevasti; refl. -*iés* hillitä itsensä; **valittaa**

\Rightarrow lt *elgesys* \sim *elgesis* käyttäytyminen, käytös

\Rightarrow lt *elgimas* käyttäytyminen, käytös

\leftarrow (SEJL ?) kba **alga^h* > lt *algà*, lv *alga* palkka

\leftarrow kie **h²elg^{wh}*- (LIV 263–4) \Rightarrow mia *árhati* ansaita; kr *ἀλφῆ* ansio; ym. ie

Kalima 1936a: 85, 92 esittää ims sanueen lähtökohdaksi lt s:eja *elgesys* ja *elgimas* sekä v:iä *elgtis*. Junttila 2015c: 219 tarkentaa, että lähtömuotona on voinut olla joko ba nominijohdos (\leftarrow lt *elgtis*) t. ba verbi, josta lainautunutta muotoa edustaa ve *elgeda*. Ba kielistä kadonneesta, verbikorrelaatin perusteella rekonstruoitavasta nominista on lainautunut myös *KARSTA; takaperojohdos taas on sm *kina* \leftarrow *KINATTAK.

Päätelmät

Sm s:n merkityksiin ovat vaikuttaneet yhtäältä *elää*-verbin johdos *ele*, toisaalta germaanisiperäinen (LägLoS ? \leftarrow ge) *ilkeä*, joka lienee motivoinut myös vsm johdoksen *elkeä*. (LägLoS pitää myös a:a *elkeä* mahdollisena vanhana ge lainana, mikä on kuitenkin epätodennäköistä, sillä SMS tuntee sanan vain Suoniemeltä.) Tätä taustaa vasten on mahdollista, että s:n *ELKI aiemmat merkitykset ovat olleet suunnilleen samat kuin Ek johdoksella *elgo* 'tapa; järki, ymmärrys', ja siitä on johdettu myös **elke-ntä-* 'ymmärtää'. Tällöin

johdossuhde kba **elg-ia-* t. **alg-ia-* ('ansaita' >) 'kerjätä' > lt *elgti* 'käyttäytyä (huonosti)' ⇒ *elgesys, elgimas* 'käytös' on tulkittava siitä erilliseksi ja s:n *elki* merkitys 'paha tapa, ilkeys' vain sattumalta samansuuntaiseksi.

Toisaalta *ELKI on alun perinkin voinut tarkoittaa 'pahaa tapaa', jolloin **elke-ntä-* on eri lähtöä. Tällöinkin s:lla on tunnistettava merkitysyhteys vain ilmeisen nuoreen lt johdokseen, joten ba etymologia jää epätodennäköiseksi.

Tuskin ← ba.

***HAASTADAK** > sm *haastaa*, ka *hoastoa*, vi Hi *haastada*, uk Lei *aastaq* v. (?oik. ***HAGASTADAK**)

A puhua, pitää ääntä; osata puhua; sanoa, kertoa, jutella; nimittää jtk; **B** suostutella, maanitella; **C** vaatia; kutsua vaatien; **lylyttää** **D** vaatia oikeuteen; **E** varoittaa; **H** kyteä, hehkua

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
D	eD	C	d	ed	Acd	A	a	A	aH		
	S	L	K	I	R	A	ink				
	BE										
					e	va					
	li		M	T	V						

vsm **ACD**; **F** kieltää; **G** uhata, uhmata; kerskua, mahtailla

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šasta-

← kba *žād- (pr. *žād^hsta-) > lt *žósti*: *žósta* (*žódžia*, *žódo*, -ti): *žódo* (*žódé*) 1 lausua, sanoa; 2 syyttää, soimata, haukkua; 3 päättää, ilmaista päätös

⇒ lt *žosmė* 1 puhe, huhu; 2 puhetapa; huuto; 3 tekosyy; 4 suu;

⇒ lt murt. *žóstė* (= *žosmė*); vlt *žostis* puhe;

⇒ lt *ap|žosti* 1 nuhdella; 2 soimata; *i|žosti* 5 epäillä t. ennustaa vaaraa t. onnettomuutta; *per|žosti* 1 varoittaa; 2 keskeyttää; *pra|žosti* 3 alkaa riidellä; *su|žosti* syyttää, nuhdella, torua

← kba *žad- (pr. *žā-n-d-) > lt *žāsti*: *žānda*: *žādo* 1 lausua, sanoa; 2 herätä, virota;

~ lt *žādas* 1 puhekyky, kieli; 2 ääni, puheääni; 3 tajunta, tietoisuus; 4 hengitys; 5 meren kohina

Būga 1908a: 31 esittää lähtömuodon vastineena lt s:ia *žosmė*. Ba alkuperää ehdottaa myös Liukkonen 1999: 32–3, jonka mukaan ksm *šast- ~ *šast- alkuisen verbin lähtömuotoa vastaa lt inf. *žósti* t. *žāsti* t. pr. 3 *žósta*.

Muut selitykset

1. Hakulinen 1933: 181 ja 1938: 147 asettaa lähtökohdaksi v:n Au *hoastoa* 'kyteä, hehkua', josta merkitys olisi kehittynyt > 'huokua, puhaltaa' > 'puhista kiivaasti' > vanha kirjasm 'puhua kiivaasti, torua, uhmata, kieltää'. Hakulisen 1966a: 11 mukaan v:n tunnelataus on vuosisatojen mittaan vähentynyt.

Mägisten 1953b: 365 mukaan uskottavampi alkumerkitys viittaa tulen t. hehkuvien kekäleiden ritinään, vrt. V *läüdüdäg* 'syttyttää', *lägü(ne)däg* 'syttyä' ~ ink *läätä* 'puhua'. Samoin Kettunen 1949a, joka kuitenkin yhdistää Au v:n = Sa Verml *huostoa* 'hehkua' ~ ve *hoštāb* 'hehkuu' ~ sm *huokua*, *huoata* ~ vi *hoog* 'hyöky', ja täten erottaa sen *haastaa*-v:stä.

2. ***HAGASTADAK**: Kettunen 1949a johtaa *haastaa*-v:n s:sta sm ka *haka* merk:ssä 'sormikoukku', jolloin lähtökohtana on 'olla sormikoukkusilla', josta >

'riidellä, haastaa riitaa' ~ ka *hakapakina* 'riita' ~ L *ageleda* 'kiistellä, kinastella, sanailla; tapella, nujakoida', T *hagada* 'tarttua; ahnehtia; estää' elleivät nämä \Leftarrow *hakea*. Siro 1949: 141–2 kuitenkin vastustaa merkityksenkehitystä 'riidellä' $>$ 'puhua' paralleelien puuttuessa. Koponen 1999: 516–7 ehdottaa, ettei lähtömuotona ole *haka* 'väkänen, koukku' \Leftarrow ru, vaan vanhempi, *hakea*-verbiin liittyvä **haka*.

3.–5. Koponen 1999: 517 esittää lähtökohdaksi esi-itämerensuomalaista juurta **šayV-* 'tavoitella, pyrkiä' t. juurta **čayV-* 'lyödä' t. interjektiota sm *has*, vi *hass* 'puskii (koiralle)'

Päätelmät

Selitykset 3–5 ovat äänteellisistä syistä (-*η*-n edustus, *č*-n edustus, interjektioista muodostettu konsonanttivartalo) mahdottomia.

Merkitys **H** (Au *hoastoa* 'kyteä, hehkua') eroaa merkityksistä **BCDEF** niin paljon, että yhteinen alkuperä on epätodennäköinen. Merkitys **G** (vsm 'kerskua, mahtailla') on periaatteessa lähempänä sitä, \wedge sm *hehkuttaa* 'ylistää', mutta palautunee kuitenkin lähtömerkitykseen 'haastaa tappeluun'.

Johdosselitys **haka* \Rightarrow *haastaa* 'haastaa tappeluun, uhmata, vaatia' $>$ **BCDEFG** on uskottava, vrt. *hakainen* ~ *vastahakainen* 'riitainen', Ep Sa *hakavilla* 'panna vastaan, riidellä', K M *agane* 'riitaisa'. Rinnakkaiselta näyttää johtosuhde V *haak* 'haka' \Rightarrow *haaki minnäg* 'riitaantua', *haagöldağ* 'haastaa riitaa'. Lähtömuodoksi ei kuitenkaan sovi ruotsalaislaina *haka* 'koukku, väkänen', sillä sen levikin ulkopuolelta tavataan merkitykset **B** ja **E** Hiidenmaalta (*aastada* 'suostutella; varoittaa') ja **E** Leivusta: (*aastag: ma aasta, ala paatu nei* 'varoiton, älä puhu niin', EMS, tulkinta Junttila 2019a: 104).

Kantamuodoksi on rekonstruoitavissa mksm **haka* 'riita, käräjäasia' $<$ kksm **šaka* \leftarrow kge **sakō* $>$ msk *šok* 'oikeusjuttu, riita', ru *sak* 'esine; asia; oikeusjuttu, riita' (\wedge EDPG s.v. *sakō*-; jälkitavun ksm *-a* on Holopaisen – Kuokkalan – Junttilan 2017: 121–2 esittämien paralleelien *hätä, lauha* ja *ohja* perusteella odotuksenmukainen). Kantagermaanin s:n verbikorrelaatista on samalla kaudella lainautunut sm *hakea* (Koivulehto Vir 1976: 39), jonka johdoksella L *ageleda* on merkitykset 'kiistellä; nujakoida'. V:n *hakea* vastineina (mm. SSA) mainitut V *hakōq*, (Lutsu) *hakiq* 'kieltää, moittia' joko ovat saaneet merkitysvaiikutusta **haka*-sanueesta t. selittyvät mieluummin \Leftarrow **haka*.

Merkitys **A** ('puhua' ym.) on yleisluontoinen ja vähäaffektinen. Sitä tavataan koko välillä Savosta Aunukseen sekä vsm:ssa. Merkityksenkehitys **H** $>$ **A** on hypoteettinen ja Mägisten sille esittämä paralleeli epävarma. Merkityksen väljähtyminen **B/C/E/F** $>$ **A** on mahdollista, mutta vailla tarkkaa paralleelia.

Laina ba pr. **ž^hsta-* \rightarrow **haastadak* **A** on periaatteessa mahdollinen, mutta merkityksen nykylevikki ei tue sitä. Oletetulle ba lähtömuodolle ei tunneta mitään vastineita liettuan ulkopuolelta. Merkityksen terävöitymiselle **A** $>$ **BCDEFG** on osittaisena paralleelina *jutella* Sa Kk 'käydä oikeutta, käräjäidä', joka kuitenkin on ehkä syntynyt vasta v:n *haastaa* sm yleiskielen merkityksen **D** törmäyksestä murremerkitykseen **A**. Jos taas **A** \leftarrow ba ja **BCDEFG** \Leftarrow **haka*,

voisi edellisen *-a-* > *-aa-* selittyä vaikutuksella jälkimmäisestä, mutta toisaalta *-a-*-n pitenemiselle *h-*-n jäljessä on parallelelejakin (Junttila 2019a: 107).

A tuskin ← *ba*, vaan < **B/C/E/F**; **BCDEFG** ← **haka* 'riita, käräjäasia' ← *ge*.

***HAAVA** > *sm haava*, *ka hoava*, *va aava*, *vi uk haav*; li *ä'v*⁷ s.

A iskun t. viillon aiheuttama halkeama; **B** hetki, kerta, erä; **C** yritys, alku, teelmä, keskentekoinen esine tms.

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	AB	AB	AB	Ab	A	A	Ac	A			
	S	L	K	I	R	A	ink				
	AB	AB	AB	AB	AB	A					
	A		AB	AB	Ab	va					
	li		M	T	V						

vsm **AB**; vvi vuk **A**

> *Pp haahva*.

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šawa*

← kba **šawa^h* > lt *šovà* 1 onkalo, kolo, laho kohta puussa; 2 murtunut, repeytynyt kohta, kuoppa, talven aiheuttama halkeama puussa; 3 pahka, rupi, arpi; 4 säppi, salpa; 5 sukkula; 6 aukio metsässä; 7 ampuma-ase; lv *sáva* pitkänomainen arpi ihosta, nahassa t. puun pinnassa

← kba **šau^h*- > lt *šauti*, ^HAUKI

Vaba 1992f: 222 ja 2015a: 206 esittää *haavan* alkumerkitykseksi 'iskun t. nuolen aiheuttamaa vauriota'. Tällöin lähtökohdaksi sopisi kba **šawa^h*.

Muut selitykset

1. < vksm **šana*: Donner 1876: 101 rinnastaa = *ers чавомс*, mkš *šavəms* 'lyödä; tappaa' ja Wichmann 1923: 108 = *ma човау* 'hakata salvos, salvoa'. E. Itkonen 1953–54: 160 kiistää kummatkin yhdistelmät ja UEW 53–54 hylkää ne merkityssyistä.

2. ***HAKVA** ~ ***HAAVA**: Koivulehto 1977a: 132–37 esittää ← *kge *hawwa*- t. *ksk *haggwa*- > *ru hugg* 'isku; lyönnin jälki, arpi, lovi; hyökkäys; äkillinen kipu'. Jo Kalima 1909: 150–51 rekonstruoi merkitysten 'haava' ja 'kerta' taustalle

⁷ Liivin loppu-*A*-n kadon edellytykset vaativat vielä kartoittamista. Säilyminen näyttää kuurinmaanliivissä olevan säännöllistä mksm pitkän tavun jäljessä (*oda* 'hauta', *jälga* 'jalka'). SSA:n aineistossa näkyy kuitenkin myös katotapauksia: (C)VVCV-tyypin sanoissa niitä ovat *jüom* 'uoma', *mār* 'mitta', *piņ* 'piina', *pūd* 'puuta', *piņ* 'piena', *siņ* 'siika', *suol* 'suola', *veļ* ~ *vēļ* ^VEELÄ. Myös mksm ylipitkän tavun jälkeinen *-a* on usein kadonnut, ^HEREDÄ, alaviite.

lähtömerkityksen 'isku, lyönti'. Koivulehto osoittaa myös ge sanalle kehittyneen sk taholla lisämerkityksen 'hetki, kerta'. Ritter 1993a: 129–131 kyseenalaistaa lainaetymologian äänteellisin perustein.

Päätelmät

Merkityksen **C** kirjaa KKS Jyskyjärven murteen s.lle *hoava*, joka = Ek Au *hoave* (sm *haave*) eikä kuulu tähän yhteyteen.

Merkitysten **A** ja **B** lähtökohtana on luultavimmin 'isku, lyönti'. Ba sanoilla tällaista ei ole tavattu; niiden lähtömerkitys lienee 'pisto t. ampumahaava', josta merkitys **B** on tuskin johdettavissa. Md ja ma verbeihin 'isku, lyönti' on yhdistettävissä. Sk sanoilla se on perusmerkitys, jonka ohella esim. ruotsista tavataan merkitykset **A** ja **B** (SAOB s.v. *hugg* merk.t 1g, 3a).

Äänteellisesti ba etymologia on moitteeton ja ge selitystäkin tukevat Koivulehdon mt. paraleelit *kaava* ja *?naava*. Md ja ma taas ilmeisesti < kur **čana*, jonka ims. vastineelta odottaisi *t*-alkuisuutta.

Tuskin on perusteltua erottaa **haava* **A** ← ba ja **haava* **B** ← ge.

Mieluummin ← ge kuin ← ba.

***HABEN** > sm ka *haven: hapene-*;

⇒ ve *haben: -o-*; vi *habe: -me*; uk *hapōn: habōna*; li *a'bbyn|z: -d* s.

A hius t. partakarva, etenkin ohut t. harva; hapsu; **B** parta; **C** mon. viikset; **D** ylähuuli, yläleuka, nenäanalusta; huulet, suu; **E** naava; **F** havupuun lehvä t. neulanen; **G** harva korsi, vilja tms. karvoja muistuttava kasvinosa

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Aeg	Aef	a	afg	a	Ag	Aeg	AD	AD	Ad	A	abCD
	S	L	K	I	R						ink
	B	Be	BE	B	B						va
	A		Ae	A	Aeg						
	li		M	T	V						

vsm **AbG** vvi **B**

> Ep Sa *apene(s)*; ⇒ Lo–Kk Au *haiven: haivene- ~ haipene- AG*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šapen*

← baP **šapen-* < kba **šap|ōn: -en-*

~ lt *šāpas* 1 rikka, korrenpätkä; risu; pieni luu, ruoto; 2 kuv. heikko ihminen; 3 hyvin pieni määrä, hiven

⇐ lt *šēpti: šēmpa: šēpo* kasvaa karvaa

(LEW, EWAia II 629, AIEW) ? ~ mia *šāpaḥ* ajopuu, virran mukana kulkeutuva tavara; liete; (LEW) ⇒ *šāpeṭaḥ* kaisla, ruoko

Ba etymologiaa on Hahmo ehdottanut 1990: 212 ja tarkentanut 1994a: 85–8, että se edellyttää lähtökieleen samakantaista substantiivia merkityksessä 'parta'. Tällöin ims *-ene*-vartalo on joko peräisin lähtökielestä tai analogiaa muista samanvartalosisista ims sanoista.

Junttila 2015c: 225–6 huomauttaa, että oletetulle *n*-johdokselle ei ole esitetty indoeurooppalaisia vastineita, kaksimorfeemisten lähtömuotojen vartalon-vaihtelua edellyttävät rekonstruktiot ovat epävarmoja, ja suffiksinvaihdon malliksi itämerensuomen *ene*-nimityyppi on kovin harvinainen.

Muu selitys

Vaihtoehtoisena Hahmo 1994a: 85–8 esittää myös *kge* lähtömuotoa **hawō* > msk *há* 'iho, nahka', jolloin *kge -w-* → ksm *-p-* kuten sanassa *arpi* ym. Lähtömuoto palautuu kie juureen **(s)keu-* 'peittää' (EDPG < **kouH-eh₂*), josta myös ⇒ *kge *xūdi* > ru no ta *hud*, isl *húð*, sa *Haut* 'iho'. Saman juuren *ge* johdoksista on lainattu myös *hipiä* ja *hius*. Ba sanue tulee kuitenkin merkityksen puolesta lähemmäs ims sanaa.

Päätelmät

Levikin perusteella vanhin merkitys on 'karva' **A** t. tarkemmin 'partakarva'. Muut merkitykset ovat siitä johdettavissa. Suppeampilevikkinen Lo–Kk Au *haiven* 'A; harva vilja, heinä, hiutale tms.' lienee s:n HABEN variantti, johon on vaikuttanut *haja-* tai *haippu-*sanue.

Sekä ba että *ge* etymologialta puuttuu lähtömuodoksi sopiva *n*-vartaloinen substantiivi, mutta säilyneitä ovat sen kantasanaaksi ehdotettu verbi ja tästä johdettu erivartaloinen nomini. *Ge* sanue viittaa kuitenkin 'nahkaan', joten merkitysero on suurempi (^CLICS: *hair (body) – fur 74, fur – skin 116*). Ba etymologia sopii ehdotetun lähtömuodon kantaverbin semantiikkaan hyvin, mutta sitä heikentää kantaverbin epävarma ie tausta.

Lähtömuodon tarkkojen vastineitten puuttuminen on vähäisempi ongelma, sillä liettuasta on todistettavasti kadonnut *-en*-vartalaisia (lt *-uo*-päätteisiä) verbikantaisia tekijännimijohdoksia. Ambražas 1993: 150–1 mainitsee eräitä vielä Širvydaan vuonna 1629 painettuun liettuan sanakirjaan päässeitä muotoja, jotka sittemmin ovat jääneet käytöstä.

? ← ba t. vähemmän todennäköisesti ← *ge*.

***HAIMO** > sm ka *heimo*, ve *heim*, va *ōimo*, vi (→ uk) *hōim*, li *aim* s.

A suku, kauemmat sukulaiset; perhe; kansanryhmä; sukulainen; **B** ulkosaarelainen; **C** mehiläisyhdyskunta

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
a	ab		a	a	A	A	A	A	A	a	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	A	a	a		a					
	Ae		A	a	A	va					
	li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

> Au *heima*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šajmo*

← baP **šėimā* < kba **šeima^h* > lt *šeimà* 1, 2 perhe; 3 palkolliset, apuväki; 4, 5 pesye;

⇒ lt *šeimyna* 1, 2, 4–6 = *šeimà*; 3 leipäkunta; suku; 8 asujamisto

⇒ pr *seimins* talonväki, perhe

t. ← *o*-asteinen baP **šaimā*

~ kba **šaimis* > ven-ksl *сѣмѣ* henkilö

⇒ kba **šaimia^h* > lv *sàime* ~ *saime* palkolliset; suurperhe; misl *сѣмѣя* 1 palkolliset, orjat; perhe; 2 puoliso; ym. sl

← kie **koi-mo-* > go *haims* kylä; msk *heimr* koti; maailma; ru *hem* koti ym. ge

Etymologiaa esittää Donner 1884: 266. Thomsen 1890: 103 pitää lähtömuotona ba *-ei*-listä asua. Kiparsky 1968b: 311–2 lisää, että poikkeava li *ai-* voi olla sanan lv *saime* vaikutusta. Smoczyński 2007 s.v. *šeima* mukaan laina kuitenkin on saatu *-ai*-llisesta asusta, joka ba taholla on ensisijainen. Schalin 2016: 249 selittää, että vain li *aim* on odotuksenmukainen ja *-ōi-*muualla ims:ssa johtuu myöhäisestä ”tertiäärisestä” takavokaalistumisesta.

Päätelmät

B palautuu merkitykseen ’(kauempi) sukulainen’ (**A**₂) ja **C** merkitykseen ’perhe’ (**A**₁). Oletetun ba lähtömuodon semantiikkaan sopii hyvin lähtömerkitys ’perhe’, josta > ’suku’ ja > ’kansanryhmä’ (**CLICS family – relatives 35 ja family – people 5**).

Diftongiedustus on ba lainoissa ainutlaatuinen, mutta selittyy mksm Suomenlahden murteen kehityksellä *ai* > *ei*, joka näkynee myös v:ssä va *sōisoa* = sm *seisoa*. Jälkitavun *o*:lla ei ksm:ssa ollut etistä vastinetta, mikä jätti muuten odotuksenmukaisen *ai* > *ei* -kehityksen puolitiehen. Ukalan *hōim* on tällöin selitettävä lainana virosta. ”Tertiääriseen” takavokaalistumiselle *-o:n* vaikutuksesta ei ole paralleeleja, sillä muut *e:n* takavokaalistumistapaukset on todettu myöhäiskantasuomea vanhemmiksi (Pystynen 2019: 42).

Lv *saimē* lienee äänteellisesti liian kaukana li sanasta *aim* 'perhe, kotiväki' ollakseen aiheuttanut sen diftongin vaihtumisen. Ba lähtömuotoon on kaikesta päätellen rekonstruoitava *-ai-*.

← ba **šaimā*.

***HAINA** > sm ka *heinä*, Lo myös *heina*, ve *hein*, va *einä*, vi *hein*, li *āina*, uk *hain* s.

A pellossa, niityllä tms kasvava ruohovartinen kasvi; **B** heinänteko(aika), kesä; **C** lääke; myrkkyy

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Ab	Ab	A	A	Ab	Ab	Ab	A	Ab	Ab	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	AB	AB	AB	AB	AB	A					
	AC		A	A	A	va					
	li		M	T	V						

vsm **AB** vvi vuk **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šajna* → ksaa 1171 **sōjnē* > P (ylsaa) *suoidni* heinä

← baP **šaina* < kba **šaina* > lt *šiēnas* 1 rehuksi korjattu ja kuivattu heinä; 2 kuiva, kuivunut ruohonkorsi; lv *siens* heinä; ksl **šajna* > mksl *сѣно* ym. sl id.

< kie **koinom* > kr *κοινά* rehu (EDBIL, ALEW)

Etymologiaa esittää Thomsen 1869: 33, tarkentaen 1890: 223 että lähtömuotona on ba neutri, ^mksl n *сѣно* id.

Koivulehdon 1990b: 148–9 mukaan sl ja kr edustukset edellyttävät kba lähtömuotoon *-ai-*diftongin, joka > baI *-ie-*. Kallio 2008: 274 taas ehdottaa, että ba lainojen lähtökielessä sekä kba *ai* että *ei* edustuvat *ai*:na.

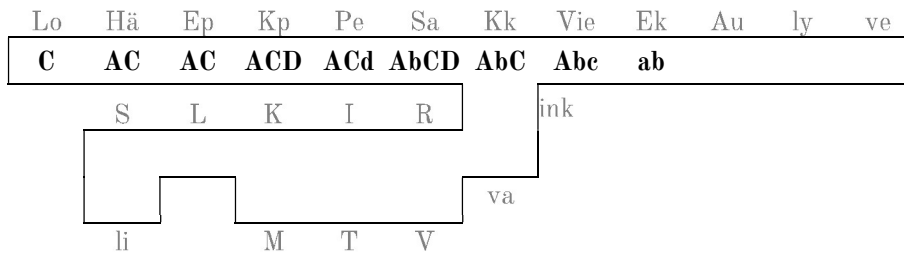
Päätelmät

Liivin **C** < **A** lienee lv s:n *zāle* 'ruoho; lääke' vaikutusta. **B** on ongelmitta johdettavissa merkityksestä **A**, joka on aivan sama kuin ba lähtömuodolla.

← ba.

****HAITTA** > sm ka *haitta* (oik. ***HAGITTA**)

A salpa, lukon t. avaimen sulkijaosa t. muu vastaavaan tarkoitukseen tehty pidäke; **B** nuotanvetoa häiritsevä vedenalainen este; **C** hankaluus, riesa; **D** liika; partikk. hyvin

vsm A

⇒ (Hä) Pp Sa (Kk) va *haitto* C

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šajtta

← kba *žaižda^h (< *žaid-da^h) > lt žaiždà₁ haava, ihon t. limakalvon vaurio

⇐ lt žėi|sti: -džia: -dė 1 haavoittaa, naarmuttaa; 2 vahingoittaa; 3 aiheuttaa kipua; 4 satuttaa henkisesti, loukata; 5 häväistä, loukata kunniaa; 6 loukata tunteita

Orrman 1993: 99–100 ehdottaa, että sana on lainautunut ennen morfeeminrajaista äännevuorosta ie -tt-/-dt-/-td-/-dd- > ba -st-/-zd- (^HUTTU), ja lainan vaikutuksesta on -jtt-yhtymä tullut kantasuomessa mahdolliseksi. Liukkonen 1999: 34–5 tukee etymologiaa merkitysparalleelilla misl *επεδῶ* 'haava' = mksl *επρῶδῶ* 'vahinko, vaurio' ja äänneparalleelilla *LAUTTA.

NES pitää ba selitystä semanttisesti ongelmallisena. Junttila 2019b: 58 täsmentää, ettei sanan konkreettinen merkitys 'lukon salpa, avaimen pidäke' sovi ba oletukseen. Junttila 2015c: 183 ja 2019b osoittaa myös, että *haitta* ja *lautta* ovat tavarakenteeltansa keskikantasuomea nuorempia sanoja.

Muu selitys

*HAGITTA. Junttila 2019b: 58, 65 rekonstruoi mksmP muodoksi *hagitta, joka ← ksk *hagiḫō > ru *hejd* 'raja, määrä (kielt. yhteyksissä)', murt. *hāj*d 'aitaus' ⇐ ksk *hagjan 'aidata'.

Päätelmät

A on konkreettinen peruseritys, josta muut ovat johdettavissa. Ba sanue ei sitä selitä. Sk selitys vaatii rekonstruoiamaan lähtömuodolle merkityksen 'salpa' tms., mikä on ajateltavissa, vaikkei todennettavissa. Äännerakenne ja levikki tukevat balttilaislainoja myöhempää alkuperää.

Ei ← ba, vaan ← sk.

***HAKARA** > sm *hakara*, vi *agar*, li *agār*, uk (*h*)*akar*

~ ***HÄKÄRÄ** > sm ka *häkärä* s.

***hakara B** hautunut iho; **C** halu, mieliteko; **F** härmä; **J** tuuhea, tiheäkasvuinen; **L** hupsu, tokkurainen; **M** hajamielinen; **N** ahkera, uuttera, ripeä, riuska; ronski

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
c			m		m		b			f	
S		L	K	I	R	ink					
N		jN	N	N	IN	va					
N		jN		N	jIN	va					
li		M		T	V						

vsm **A** piikki; pistäminen; ärsytys

⇒ Hä Ep Sa *hakaroi|da, -ta, hakartaa* 'tuntua pistelevältä, kirvellä; panna vastaan; tavoitella, pyrkiä', K L M T *agarik* 'oksainen; tuuhea; pöheikkö'

***häkärä C** tarve, halu, into, kiihko, himo; **D** kiire, pula, hätä; täpäry; **E** välipala; **F** härmä; **G** auer, utu, sumu, höyry; pilvenhattara; utuinen, auterinen; **H** savunsekainen ilma, häkä; **K** hämärä, sumea

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
De		cdGhk		dG	Gk	CDgh	CDg	cgH		cfhk	
S		L	K	I	R	ink					
li		M		T	V	va					

⇒ vsm (**D** ⇒) *häkäröitä* 'hätiköidä'

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šakara*

← kba **žagara-* > lt *žāgaras* 1 kasvin ohut ranko ilman lehtiä; kuiva oksa, risu; 2 kulunut luuta t. harja; 3 pensas; 4 vitsa; 5 pienet risut sytykkeinä; risuaidas, aidanvitsas; 6 pajunvitsa; risukarhi; 7 laiha, nälkiintynyt susi; 8 vastaan hangoitteleva; rohkea; 9 häpeäpaalu; → lv *žagars* vitsa, kuiva oksa, risu; *mutka*
 ← kba **žaga-* ~ **žaga^h*, ^HAKO

Būga 1908a: 29 ja Ojansuu 1921a: 6 esittävät ba alkuperää vsm s:lle *hakara*.

Päätelmät

Parhaiten ba sanueen merkitykseen sopii vsm **A** 'piikki', josta > 'pistos' > 'ärsytys' > **B** 'hautunut iho'. Edelleen ehkä 'pistos' *yhtäältä* > **C** 'mieliteko' (^ *pähänpisto*) ja *toisaalta* > **D** 'hoppu, hätä', josta > **E** 'välipala = pikainen eine'. Merkityshitykset eivät kuitenkaan ole ilmiselviä, ja yhteys ba s:iin on epävarma, sillä 'risu' ≠ 'piikki'. Toisaalta kantasanana lt *žagas* lähtömerkitys

lienee 'seiväs', jolloin johdoksella *žagaras* on voinut olla deminutiivinen merkitys 'pikku seiväs, neula, piikki' (^HAKO).

Semanttisesti paremmin sopii lähtömuodoksi ksl (**gēgādla* >) **d'žāgādla* t. myöhempi **žāgādla* > misl *жагало* 'hyönteisen pistin', vrt. ven-ksl *жегало* 'suitsuke'; ven *жегало* 'hyönteisen pistin; poltinrauta; tuura'; ven murt. (CPHG) *жагало* 'mehiläisen piikki'; *жагала* 'tuura; nokkonen'; *жегала* 'nokkonen'; yläsorbin *žahadło* 'hyönteisen pistin' (ym. sl.); vrt. myös Pihkovan murteen *жагло* ~ *жегло* ~ *жигло* ~ *жало* ~ *жажло* 'mehiläisen tms. piikki'. Sananalkuisesta äännesubstituutiosta ^HIRSI, ^HOOLI; sanan sisällä etymologia edellyttää aiemmin tuntematonta substituutiota ksl *-dl-* → ksm *-r-*.

Sl sanat ovat johdoksia verbistä, jota venäjän murteissa edustaa *жагатъ* (~ *жигатъ* ~ *жогатъ* ~ *жогнуть*) '1–2 pistää kipeästi; 3–4 (nokkosesta) polttaa; 5 sivaltaa ruoskalla; 6 pelästyttää, säikäyttää' (CPHG). Laajan sanueen kantasana on ksl **jektē-j* > ven *жечь* 'polttaa' (ym. sl.). Sen johdoksille on sl kielissä kehittynyt samantapaisia merkityksiä kuin ims:ssa *HAKARA-sanueelle, mm. ven-ksl *жечи* polte, kirvely (~ **B**) ja ukr *жагá* jano; himo, mielihalu (~ **C**).

ImsP etuvokaalisilta muodoilta tavattavat merkitykset **GHK** ja luultavasti myös **F** on erotettava näistä johdoksena ⇐ ksm **hākā* (> sm va *hākā*).⁸

L M *agar* V *hakar* J 'tuuhea' eroaa huomattavasti merkityksestä A 'piikki', mutta tulee lähelle lt s:n *žāgaras* merkitystä 3 'pensas'. Merkityksen J levikki ei kuitenkaan tue varhaisen lainan oletusta. Yksinkertaisimmin tämä sana selittyy johdoksena ⇐ *HAKO M 'lehdeksi t. vihdaksi kerätyt oksat'.

R *agar*, V *akar* L liittyy vi a:iin *ogar* 'hullu'. Samansuuntainen Kp Pe *hakara* M taas on sm ka a:n *hatara* deskriptiivinen variantti.

Suomenlahden eteläpuolella yleisimpään merkitykseen **N** vertautuu v:lle *жогатъ* ~ *жегатъ* venäjän Karialan murteissa kehittynyt merkitys 'raataa itsensä uuvuksiin' (CPTK). Lähtömuodoksi sopivaa johdosadiettiivia ei kuitenkaan sl taholla ole. Ims sana onkin voitu saada muinaisruotsista, a:sta *hagher* 'kätevä, sukkela' Nikkilä 1988 UAJ 15, 1998 SUST 352!, ^msk *hagr* 'taitava, etevä'.

Ei ← ba, vaan (BCDE <) A ← sl, FGHK ⇐ **hākā*, J ⇐ *HAKO, L ⇐ vi *ogar*, M ⇐ sm *hatara*, N ← mru.

*HAKO > sm ka va *hako*, ve uk *hago*, vi *hagu*, li a'g ~ *HAKA > vi uk murt. *haga*

A havunneulainen; B havupuun lehvä; C kuiva havunoksa; D maatunut t. vettynyt puu; E murtuneen puun kanto; F puun pääjuuri; G puukappale, kokkare, painopuu; H peltojyrä; J iso, kankea t. laiska olento; K reenjalaksen

⁸ **Hākā*-sanueella on samantapaisia merkityksiä kuin vllä mainittuun sl sanueeseen kuuluvalla ven murrenalla *жега* '1 oksien poltto kaskessa: 2 nalohaava: 3 närästys: 4 rvtäkkä. melske: 5 nahoimittelu: 6 veijari. kelmi. netkuttaja: konkari. vanha tekii: 7 sahuri: 8 hövrylaiva' (CPHG) ja sen sl vastineilla. vrt. sln. ksl *žea* 'naahde. polte. helle. naiste'. Niinä senkin slaavilainen alkuperä lienee mahdollinen. Aikio UED kiistää sanalle oletetut saa ja hnt vastineet.

kiinnityspuu; kangaspuiden sivupuut; **L** oven- t. ikkunanpieli (IMSK: pihtipieli); **M** polttopuuksi, lehdeksi t. vitsaksi kerätyt oksat; **N** kauran röyhy, vihne; **O** untuvapilvi, pilvenharso; **P** siivenjälki lumessa; komeetan pyrstö

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
B	Bgj	ABg	ABc	AB	beDgj	Dg	bDI	DL	DKL	Dk	DH
	S	L	K	I	R		ink				
	MNop	MNop	MNop	M	Mp	DEf					vain *haka
	AB		Mp	M	M	va					*haka ~ *hako
	li		M	T	V						vain *hako

vsm **AB**

> Hä Pp *haku*; ~ L *aha*, *häga* **N**; ^HAKARA **J**

Balttilaislainaetymologiat

< kksm *šaka ~ *šako

1. ← kba *šaka^h > lt *šakà* 1 oksa; äes, karhi; 2 oksankohta puussa t. laudassa; 3 juurimukulana osa; 4. hirven t. peuran sarven haara; kynttilänjalan haara; haravan pii; sisäelimen haarauma; verkon laita; 5 tien, joen t. järven haara, vuoren kieleke; 6 köyden, nuoran, kuidun tai palmikon säie; 7 erillisten lankojen osa kankaassa, puoli lointa; 8 toisen vanhemman puoli suvusta; 9 taiteen-, tieteen- t. elinkeinon ala; 10 suunta; lv *saka puunhaara*, joenhaara; mon. *sakas* luokki; länget

← kie *kok-eh₂-

~ (EDBIL, AIEW: katoasteisesta taivutusvartalosta kie *kok-h₂-o- >) mslI *cozá* ym. sl tukihaarukka, tukipuu; sahrat; mia *šákhā* oksa, haara

Weske 1890: 168, Būga 1908a: 30–1 ja Ojansuu 1921a: 6 esittävät kukin ilm. itsenäisesti ← lt *šakà*. Kalima 1936a: 93 epäilee ims s:n merkityksen 'irtonainen t. hakattu oksa' voivan palautua ba s:n merkitykseen 'haara'. Nieminen 1940: 378 huomauttaa ba s:n merkitsevän 'oksa'. Junttila 2017: 142 pitää -k-ta epäodotuksenmukaisena (p.o. -kk-).

2. ← baP *žaga ~ *žagā < kba *žaga(s) ~ *žaga^h > lt *žāgas* 1 heinäseiväs, heinä-, olki- t. viljakeko; 2 kuv. suuri määrä; 3 riukujen päälle nostettava katos heinälle ym.; 4 halkopino; 5 heinäpieles; keko; 6 katon tukipuu; 7 9 jykevä keppi t. karahka; 8 aita puista ja oksista; ? → lv mon. *žagas* irtolehdet; lehvä, lehtevä oksa, vihta

⇒ lt *žāgaras* → lv *žagars*, ^HAKARA

← kie *jog^h- ⇒ ru murt. *kage* kanto, no murt. *kagi* matala pensas

⇒ ru *kägla* keila, mys *kegil* paalu, seiväs = oss *zægæl* naula (AIEWs.v. *žagaras*, ИСОЯ s.v. *zægæl*, SAOB s.v. *kägla*)

? ~ e-asteinen kie *geg^h- ⇒ kba *žega^h > lv *zega* ihmiskeho, ruumis, vartalo

Thomsen 1890: 244 esittää epäillen ← ba ~ lv *žagas*. Mägiste 1928: 19–20 pitää alkuperäisimpänä muotoa *haka, Nieminen 1934: 24–5 levinneempää muotoa *hako.

Mägisten mukaan merkitys 'untuvapilvi' juontuu ilmaisusta *tuulehaga*, jolla pieniä nopeasti liikkuvia pilviä tuulen suuntaa tarkkaillessa verrataan tuulen liikuttamiin puun oksiin.

IMSK II 71–2 mukaan ksm merkitys on ollut 'oksa', josta lähtien kaikki nykymerkitykset ovat selitettävissä; Länsi-Suomea idempänä kirveen koskemattomissa metsissä "järeimpien tuulen murtamien oksien ja suurempien puiden tukahduttamien ja sortamien runkojen kokoero on ollut vähäinen eikä ole estänyt oksaa primaaristi tarkoittaneen *haon* täsmentymistä yleisesti maatuvaan, vettyvää tuulenmurtoa merkitseväksi".

Junttila 2017: 139 liittää lähtömuodon yhteyteen lv s:n *zega*, jolloin sekä 'oksa' että 'runko' voidaan selittää ba lainan lähtömerkityksiksi.

Muut selitykset

1. T. Itkonen 1974: 31 ehdottaa, että sm *hako* ~ *haku* voisi liittyä sm sanaan *havu* [˘HAPU] labiaalivokaalin aiheuttaman sporadisen *k* ~ *v* -vaihtelun kautta, vrt. sm *tyvi* ⇒ *tykö*- ja *syvä* ⇒ *vi sügav*.

2. Koponen 1999: 216 esittää kantamuodoksi v:ä ksm **hakeḑak*, vrt. etenkin S *ageda* 'pelotella kaloja verkkoon', V *hakōq* 'pelotella (susia pakosalle, lasta pahanteosta); kieltää, moittia (lasta)', (⇒) L *ageleda* 'kiistellä; nujakoida', I L T *agur*, R *hagur* 'naara'.

Päätelmät

Lähtömuotona ei voi olla *havu*, sillä sekä **HAKO* että *havu* (˘HAPU) ulottuvat vepsään ja liiviin, joissa *-k-n* heikko aste on ksm:sta saakka säilynyt klusiilina.

Ksm **hakeḑak* 'noutaa, hankkia, hakea, etsiä' (← kge **sakan*, ˘LägLoS) sopii merkityksen **M** 'metsästä kerättävä pienpuu' lähtökohdaksi. Tämän yhteyden hämääntyä ovat **M**:stä voineet kehittyä muut vain vi uk alueella tavattavat merkitykset **NOP**. Vain näihin merkityksiin liittyy asu **HAKA*, mikä tukee sen erillistä alkuperää. Muodon kannalta johdosta ← **hakeḑak* parempi selitys on erillinen laina ← kge **sakō*, jos tämä on merkinnyt paitsi 'riitaa' (˘HAASTADAK), myös 'haettavaa tavaraa'. Joka tapauksessa **HAKA* on äänteellisesti sekoittunut s:aan **HAKO* kaikkialla manterella ja myös sen merkityksen muovautumisessa näkyy **HAKO*-sanueen vaikutus.

Laajempilevikkinen **HAKO* ei palaudu muotoon **HAKA*. Merkitykset **AB** (= **HAPU A*) lienevät vanhimmat, sillä ne tavataan kielialueen reunoilta etelästä (li) ja pohjoisesta (Lo–Sa) sekä vsm:sta. Toisaalta ne voivat selittyä myös **HAPU*-sanueen vaikutuksena aiemmin yleisesti 'oksa' merkinneeseen sanaan.

D 'maatunut puu' lienee **HJ**:n lähtökohta. **DEFG** taas voivat palautua merkitykseen 'oksa' laajentuman 'maastossa kulkua hidastava puuaines' kautta; **C** 'risu' saattaa olla tämän kehityksen väliaste. Oletetun merkityksenmuutoksen tulee olla varsin vanha, sillä merkitys **D** on levinnyt laajalle imsP:ssa (Sa–ve), eikä yleismerkitys 'oksa' ole säilynyt missään. **B** 'havunoksa' ei sovi lähtökohdaksi. Sama koskee merkityksen **M** alkuperää, oli siihen sekoittunut toislähtöinen (← ge) aines tai ei, eiväthän havunoksat kelpaa lehdeksiksi tai polttopuiksi.

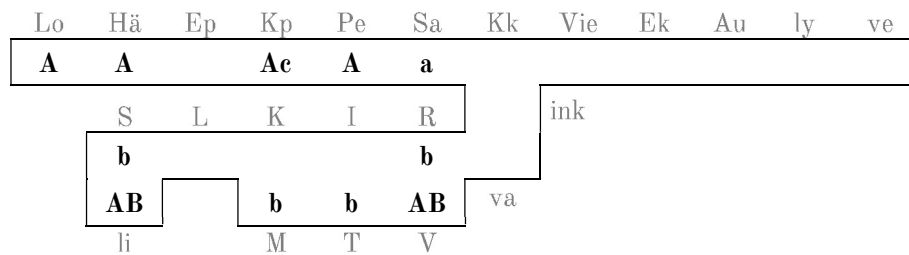
Kba **śaka*^h lienee merkinnyt 'oksa, haaraa', kun taas lainanlähteen vastineeksi äänteellisesti sopivamman lt s:n *žagas* lähtömerkitykseksi palautuu 'seiväs' (josta > 'heinäseiväs' > 'heinäkatos; halkopino', ^AIEW). Edellinen siis tulee semanttisesti lähemmäs, mutta toisaalta jälkimmäisen ie juuren **gog*^h-alkumerkitykseksi voi yllä esitettyjen vastineitten nojalla rekonstruoida 'oksan', josta sk taholla > 'risu' > 'kulkua hidastava puuaines, pensas, kanto tms.' ^HAKO DEF. Kun myös sen lt johdoksella *žāgaras* on merkitykset 'vitsa' ja 'pienet risut sytykkeinä' = *HAKO M, ja lv *žagas* merkitsee 'lehvää, lehtevää oksaa, vihtaa', on todennäköistä, että merkitys 'oksa' oli myös kba **žag*-kantaisella sanalla.

Kaikki ims. merkitykset voidaan siis johtaa 'oksasta': jo ksm:ssa > B > A ja idässä > C > DEFG ja D > HJ; etelässä 'oksa' > M > NOP, s:n *HAKA vaikutuksesta, jos tämä on ← ge. Toisaalta jo lähtökielessä 'oksasta' on voinut kehittyä yleisemmin 'kulkua hidastava puuaines' DEF. Myös 'neulasen' A motivaationa saattaa periaatteessa olla myös deminutiivinen 'pikku seiväs, neula, piikki', jota lähelle tulee osseetin 'naula'.

*HAKO ← ba **žaga* ~ **žagā*; *HAKA ? ← ge.

*HALA- ⇒ sm *halava*, Ganander NFL myös *hala, halaja*; VarU Hä Kes Saloinen *hala|paju*, vi *hala|paju*, li *alā|b(yz)*, uk *hala(k)|puu* ~ -pai s.

A jokin isoksi kasvava pajulaji: *Salix pentandra* (halava), *fragilis* (salava) t. *caprea* (raitta); B pienempi, usein pensasmaisen *Salix daphnoides* (härmä- t. huurrepaju), *phylicifolia* (kiiltopaju) t. *repens* (hanhenpaju); C viikatteen nide

vsm A

> Pe *haleva, havela*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šala*-

← baP **žala*- ~ **žalā* > kba **žal*^h*a*- ~ **žal*^h*a*^h ⇒ lt *at|žalà, at|žala* 1 verso, puun rungosta tai juuresta kasvava nuori oksa; 2 kuv. jälkikasvu, perillinen; lt *žālas*, -à 1 tumman punaruskea (naudasta); vlt (AIEW) harmaa (hiuksista); lv *zals* ruskea, punertava, oranssi, vaaleanpunainen (naudasta)

~ lt *žālšvas*, -à 1 2 vaaleanvihreä, vihertävä; 3 liejun t. mudan peittämä; 4 raaka, tuleentumaton (vilja); 5 puolikypsä, raaka (leipä);

~ *žālias*, -ià, ^HALJAS

Suhonen 1989a: 217–9 ehdottaa s:n tai sen kantavartalon *hala-* lainautuneen em. ba sanueesta merkityksessä 'nuori oksa, verso, vesa' tai vain 'vihertävä'. Toisaalta s:n muotoon ja merkitykseen on voinut vaikuttaa vielä **Suhosen urperintösanana pitämä *salava***. Koivulehto 2006c: 427 huomauttaa merkitysyhteyden epämääräisyydestä, Juntila 2015c: 220–1 tarkan ba lähtömuodon puutteesta.

Pystynen ehdottaa wikissä (**Etymologiadata_talk:ims:hala-/KBL**) johdosta balttilaisperäisestä 'harmaata' merkinneestä *hala*-aineksesta, [^]lt *žalas*, motivaationa halavan kukintojen harmaus. Ksm lähtömuotona on voinut olla **hala|paju*, josta sm *halava* on lyhentymä.

Muut selitykset

1. Paasonen 1918: 55, SKES s.v. *salava* ja TESz 3 s.v. *szil* esittävät lähtökohdaksi s:aa *salava* (= md ma unk), jossa olisi tapahtunut sporadinen $s > \dot{s}$, ehkä s:n ***HALĒDA JK** vaikutuksesta.

2. Koivulehdon 2006c: 426–9 mukaan mksm **halava* (**halaga*) < vksm **šalaka* ← vkge **salix(a)* t. esige **salik-* > sa *Sal|weide*, vanh. *sale*, en *sallow* 'raita'. Samasta ge s:sta on **Koivulehdon mukaan** saatu myöhemmin *salava*.

Pystynen wikissä huomauttaa, etteivät ims murre-muodot tue rekonstruktiota **halaga*. Vain uk Kan *halakpuu* sisältää velaarisen aineksen, joka sekin selittyy *-kkA*-johtimeksi. Gananderin sanakirjan *halaja* voi selittyä analogiseksi, [^]sm *katava* ~ *kataja*.

Päätelmät

Taipuisat pajunoksat sopivat viikatteen niteiden valmistukseen. Nide on siis voitu nimetä puun mukaan, eli merkitys **A > C**.

Viron *halapaju* ei ole halava, vaan huurrepaju, paljon pienempi pensasmainen laji. Tämä merkitys on oppitekoinen: EMS luonnehtii s:ia *halapaju* vain yleisesti 'pajulaji'. VES:n mukaan vs *hala(k)|puu* ~ *-pai* on riippuoksainen koristepaju, mutta tämä selittyy hiljattaisena kansanetymologisena vaikutuksena a:sta *hallō* ([^]HALĒDA). Sekä EMS:n että SeS:n esimerkkilauseista on luettavissa s:lle *hala(k)|puu* merkitys 'halava' (Pajusalu sp.). Li s:lle *alāb* LW antaa kolme merkitystä, joista yksi on halava, toiset kaksi pensasmaisia pajuja, kiiltopaju ja hanhenpaju. Koska suomen murteissakin *halapaju* on yleisimmin 'halava', voi tämän merkityksen palauttaa jo kantasuomeen.

Germaanisessa etymologiassa merkitysero on ongelma, sillä raita ja halava ovat hyvin erinäköisiä pajuja. Myös selityksen edellyttämältä velaariklusiililta puuttuu varma edustus. Jos sm *salava* kuitenkin on ← ge, on sen aiemmin täytynyt tarkoittaa halavaa t. raitaa, koska vain nämä pajupuut kasvavat Suomessa luonnonvaraisina eikä sanalla ole vastineita muualla ims:ssa. Tällöin sm *halava* voisi selittyä kontaminaationa *salava* + *halapaju*.

Balttilaista alkuperää ei voi todistaa lt prefiksijohdoksella, eikä halavan nimen motivaatioksi sovi 'vihertävä' tai 'vesa'. ***HALA**-aineksen motivaationa 'harmaa' t. 'kalvakka' on uskottavampi, ja tätä tukee myös Hä *halaleppä*

'harmaaleppä'. Ba taholla **žal^ha*- kuitenkin merkitsee 'harmaata' vain vlt:ssa hiusten kontekstissa, joten lainaselitystä ei voi pitää todistettuna. Todennäköisimmin *HALA- on takaperojohdos a:sta **halēda* 'kirkas; vaalea, haalistunut, kalvakka, kelmeä; vaaleansininen' (← *HALJAS), jolloin motivaationa on voinut olla niin halavan kukintojen kuin lehtienkin väri (← *gljávíðir*).

Mieluummin ← **halēda* (← *HALJAS ← ba) kuin erikseen ← ba.

*HALJAS > vi *haljas*, va *aljaz*, uk *halás*, li *aljaz* a.

⇒ **halja|kka* > sm ka *haljakka*; -*kkas* > vi *haljakas*; -*inen* > li *alji* a.;

⇒ **ha(a)lēda* > sm *haalea* (→ ka *hoalie*), ka *halie*, vi K-S, uk M *hale* a.

**haljas* A vihreä; B raaka (kasviksista); C kirkas, kiiltävä

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
S L K I R					b		ink				
ABC ABC ABC ABC ABC					Be						
A		ABC ABC AC			va						
li		M T V									

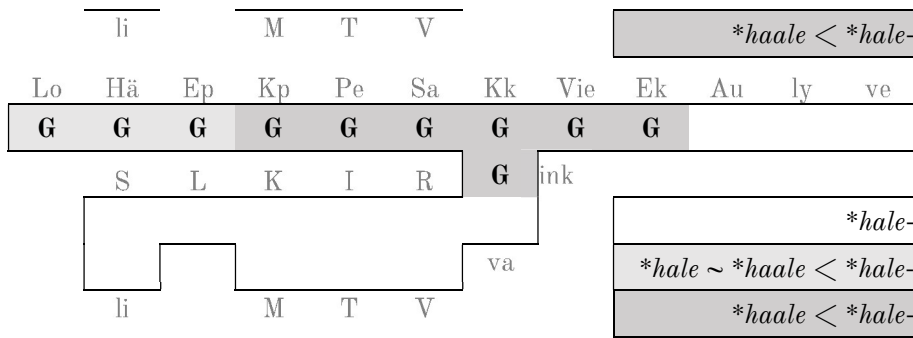
**halja|kka*, -*kkas*, (li) -*inen* A vihreä, vihertävä; B raaka (kasviksista); D harmahtava; E vaalea, haalistunut, kalvakka, kelmeä; vaaleansininen; F laimea, väljähtynyt (juoma t. keitto); G ei kuuma eikä kylmä; N s. verka; verkatakki

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
eg		e		g		EFg		EFg		dN N N N	
S L K I R					ink						
Abd			Ad		Abd		a				
a		d			va						
li		M T V									

> Hä Pe Sa Kk *hailakka* ~ *hailakas* ym.

**ha(a)lēda* C kirkas; E vaalea, haalistunut, kalvakka, kelmeä; vaaleansininen; F laimea, väljähtynyt (juoma t. keitto); G ei kuuma eikä kylmä

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
E		E		E		Ef		E		e ce C	
S L K I R					e		ink				
E		E		E		e					
			E		va						
										* <i>hale</i> -	
										* <i>hale</i> ~ * <i>haale</i> < * <i>hale</i> -	

vsm aCG; h solakka, notkea

~ Lo–Pe Kk *hailea*, Sa *haahlea* ym.;
 ⇒ Hä *haleva* **G**, Ep Pe *haleva* **E**, Lo Hä *haaleva* **EG**, Sa *haalís* **G**;
 Hä Kp–Kk *haalakka* (~ *halakka*) **EFG**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šaljas

← baP *žaljas < kba *žal^hias > lt *žālias*, -ià 1 vihreä; 2 vehreä, vihertävä (kasvista); 3 koristeellinen, hieno; kaunis; tuore; 4 kelmeä (kasvoista); 5 kostea; 6 raaka (sadosta); 7 raaka, ei kypsennetty (ruuasta ym.); 8 raaka (materiaalista); työstämätön; limainen, epäpuhdas; 9 valkaisematon (pellavalangoista); 10 kirkaslieminen keitto; 11 vankka, vahva; 12 epäkypsä, kokematon; 13 kuv. huoleton; lv *zaš* 1 vihreä; 2 tuore; raaka, kypsymätön; 3 terve, voimakas, vahva; 4 hilpeä, huoleton; mpr *saligan* vihreä

~ lt *žālas*, -à, ^HALA-

← kie *g^holh₃-, josta ? (VA; epäillen EDPG) ⇒ av *zāra*- m sappi; kr χόλος sappi; viha; msk *gall* sappi; ym. ie, ^HALEDA

~ e-asteinen kba *žel^h- (pr. -ja-) > lt *žēlti*: *žēlia* (~ *žēli*): *žėlė* (~ *žėlo*) 1 kasvaa vihreänä, vihannoida; rehoittaa 2; itää, versota; 3 kasvaa nurmea, heinää, ruohoa; 4 turvota, paisua; lv *zēlt*₁: *zeļ*: *zēla* vihertää, vihertyä; kukoistaa; yletä ⇒ ksl *zele-nu > mksl *зеленз* ym. sl vihreä

(EDBIL, AIEW) < kie *g^helh₃- ⇒ mia *hárih* kellertävä, vihertävä; kr χλόρος vihanta, vihreä; lat *helvus* kellertävä; mysa *gelo*, meng *geolu*, eng *yellow* keltainen ym. ie

Thomsenin 1890: 116, 244–5 mukaan sm muotojen *haljakka* ja *haalea* pohjana on va vi uk muotojen kaltainen *haljas*-asu, joka on lainaa 'vihreätä' merkitsevästä ba a:sta. Muut, harmaaseen ja ruskeaan viittaavat värimerkitykset johtuvat Thomsenin mukaan s:n *HALLA ja sen johdosten vaikutuksesta, Kaliman 1936a: 94 mukaan myös lt a:n *žālas* merkityksestä 'harmaa'. Erilähtöisenä Thomsen pitää a:a *haalea* 'ei kuuma'.

Wiklund 1896: 140 liittää tähän saa a:n *čuollad* 'vaaleansininen', jota ei kuitenkaan löydy sanakirjoista (? ~ saaP *čuovgad* 'vaalea').

Pukki 1941: 66–67 esittää, että Vie *hallakka* 'juhlavaate' perustuu ellipsiin < *hallakka vaate* 'sinertävä villakangas'.

Suhosen 1980: 189 mukaan ”balttilainen lähtömerkitys näyttäisi juontuvan vielä kypsymättömästä viljasta tai hedelmästä, joka voi olla yhtä hyvin vihreä kuin vaaleanpunainen ja tietysti samalla raaka, miksei myös voimakas ja terve”.

Mägiste EEW erottaa semanttisista syistä *HALJAS- ja *HALLĒDA-sanueet, samoin Suhonen 1989a: 215–8.

Kosken 1983: 135 mukaan vi *aljas* ~ *allās* ’kirkas, kirkkaanvihreä’ ja vi *allakas* id. ~ sm *haljakka* ~ ka *hallakka* ”on yleensä nähty *haljas*-sanueen sisäisen merkityksenkehityksen tuloksina ... mutta etymologinen erilähtöisyyskin voisi olla mahdollista”. Ainakin R–L *allakas* ’vihreä’ ⇐ *allās* (~ *haljas*), mutta I–L M *allakas* ’harmaa, harmahtava’ ⇐ *all* (~ *halli*).

Koski 1983: 138 ”Vihreää merkitsevän sanan ekstension laajentumisesta myös sinistä merkitseväksi ei ole näyttöä mistään kielestä. Tämä onkin heikko kohta yritettäessä kytkeä suomen ja karjalan *haljakka* länsikantasuomesta periytyvien kielten *haljas*-sanaan. Sitä paitsi *haljas* on kaikilla esiintymisalueillaan hyvin leimallisesti (ja samalla primaaristi) tuoreeseen kasvuvaiheeseen viittaava, mutta tästä funktiosta ei ole jälkiä suomessa eikä karjalassa. Olisi myös luultavaa, että *haljas* esiintyisi sellaisenaan jossakin suomen tai karjalan kielimuodossa (muuallakin kuin vatjan vaikutukselle alttiissa Rosonan murteessa), jos *haljakka* olisi samaa sanuetta. Mutta jos *haljas* kuitenkin on levinnyt suomen itämurteiden kantakielimuotoon, sen on täytynyt yhdentyä *ha(a)lea*-sanueeseen, johon se on jättänyt *lj*-sekvenssinsä, ilmeisesti *halja*-johdoksen vaikutuksesta. Yhdentymisen semanttisena lenkinä olisi ollut denotaatio vähäkylläiseen kylmään väriin, jollainen ei-kypsan kasvin väri usein on. Viron moderatiivinen *haljak* ’vaaleanvihreä’ voi kyllä olla muodostettu *haljas*-sanasta, sillä *kka* on yleinen johdin ims kielissä värinimityksiä moderatiivistettaessa. Viron *halja(ka)s* ’kirkas’ ei kuitenkaan selity helposti ’tuore kasvuvaihe’-merkityksestä kehittyneeksi, vaan sekin perustunee *hale*- ja *haljas*-sanueiden integraatioon. Muissakin kielissä *ha(a)lea*-sanueella esiintyvä merkitys ’kirkas’ perustunee puolestaan siihen, että veden, metallin ja tavallaan taivaankin ”väri” on vähäkylläinen (esim. Renvallin sanakirjan ”Halewa” ja au *halei* ’kirkas’: yleisesti *halei taivaz* ja *halei ilm on hyvä, heinän kuivoau* Säämäjärvi KKS).”

Päätelmät

Vie-ly *haljakka* N voisi liittyä merkityksiin DE, mutta levikki ei sitä tue. Sen taustalla on varmaankin kontaminaatio jonkin erilähtöisen (slaavilaisperäisen?) vaatteennimen kanssa.

I–L M *allakas* D on ⇐ *all* ’harmaa’ ⇐ *HALLA, kun taas imsP (Hä–Vie) *haljakka* (~ *haljakas*) DEFG liittyy vain epäsuorasti *HALLA-sanueeseen. Suurin piirtein sen synonyymejä ovat Hä Pe Sa Kk *hailakka*, Hä Kp–Kk *haalakka* (~ *halakka*) sekä osin Kp–Kk *hallakka* (~ Au *hallakko*) DE. Jälkimmäinen on selvästi ⇐ *HALLA, kun taas *hailakka* ⇐ Lo–Pe Kk *hailea* EFG ja *haalakka* ⇐ **ha(a)leda*. A. *hailea* on varmaankin syntynyt metateesin kautta muodosta **haljeda*, joten se ja *hailakka* kuuluvat muodollisesti *HALJAS-sanueeseen samoin kuin *haljakka*. Myös *hailea* on koko alueellansa a:n **ha(a)leda* (ja *haljakka*, *hailakka*, *haalakka*) synonyymi. Vain näissä

harvinaisehko **D** lienee a:sta *hallakka*, kun taas merkitykset **EFG** palautunevat a:iin **ha(a)leda*. Tämä nimittäin tunnetaan merkityksessä **E** myös Suomenlahden eteläpuolella. **F** 'laimea' on ilmeisesti kehittynyt **E**:stä (**'haalistunut' > 'väljähtynyt'*).

Merkitykseltään muihin sanueisiin sekoittumattomia a:n **HALJAS* johdoksia ovat R–L *allakas* **AB** ja li *alli* **A**.

Vanhojen sm sanakirjojen antama merkitys *ha(a)lea* **H** 'solakka, notkea' perustuu vain kansanrunon käsitteelle *haleva hauki* ~ *halehauki*, jota a:ia *haleva* tuntematon kirjoittaja on tulkinut hauelle tunnusomaisten ominaisuuksien kautta. Tämä *haleva* kuvaa ilmeisesti hauen suomujen kirkkautta tai kiiltoa eli selittyy merkityksenä **C**, kuten KKS:n *Šuatih halie hauki* (Kontokki). 'Kirkkaan' merkitys – uskonnollisessa mielessä – selittää myös ilmaisun *ei tule hullua ha(a)leammaksi* (SMS). VKS:n ainoa poiminta a:sta *haalea* värimerkityksessä on Just 1654 *Hopeess halees hohtavaisen*, joka merkinnee 'kirkkaassa, kiiltävässä hopeassa' (toisin VKS).

Sm *halewa* **A** 'vihreä' esiintyy ainoastaan Gananderin sanakirjassa; muuten vain 'kirkas' merkitys **C** yhdistää muotoja **HALJAS* ja **ha(a)leda*. Sitä on pidettävä hyvin vanhana, koska **HALJAS C* ja **ha(a)leda C* eivät millään alueella kohtaa, eli merkitys tuskin on tarttunut muodosta toiseen: kantasanan **HALJAS* levikki ei ulotu imsP:een, paitsi inkeroiseen (? ← va/R), mutta **ha(a)leda C* edustuu sekä vsm:ssa että Kk Au lyhytvokaalisina muotoina *halie* ~ *halei*.

Voisiko molemmin puolin lahden levinnyt **ha(a)leda E* kuitenkin olla tästä erilähtöinen? Suomen murteissa esiintyy pitkävokaalinen *haalea*, karjalassa lyhyt *halie* 'vaalea, haalistunut, kalpea', virossa ja Mulkissa (*h*)*ale*. Sanaa on vaikea selittää ainakaan s:sta **HALLA*, vaikka se muodollisesti olisikin mahdollista (*^HELLÄ > ve heled*), sillä tämän johdokset merkitsevät kaikkialla 'harmaata', eivät 'kalpeata' t. 'vähäväristä'. Erillinen balttilaisalkuperäkään (*^HALA-*) t. yhteys homonyymiin **HALEDA* eivät sovi semantiikkaan.

Suomessa sekä vokaalin pituuden että osin merkitysmuutoksen **C** > **E** voi selittää a:n *vaalea* (~ vi *valev*) vaikutus. Kuitenkin sekä 'kirkas' että 'kalpea' perustuvat jo ba lähtömuotoon, *^lt žālias* 4, 9, 10, mutta negatiivissävyinen homonyymi **HALEDA* 'surkea ym.' sekä suomessa paitsi *vaalea* myös *haalea G* 'ei kuuma eikä kylmä' ovat aiheuttaneet ylevän merkityksen 'kirkas' katoamisen. Karjalassa on myös a:n **HALEDA* mahdollisilla vastineilla positiivinen merkitys 'mieluihin, rakas, kiintynyt', eivätkä *halie C* ja *hoalie G* ole homonyymejä.

Alueittaiset erot vokaalin pituudessa osoittaa imsP adjektiivit **ha(a)leda CEF* ja **ha(a)leda G* erillään syntyneiksi johdoksiksi. Tätä havainnollistavat erilliset karttaskeemat, mutta koko variaatio ei näy niistä, sillä lyhytvokaalisesta *halea E*:stä on hajaesiintymiä Hä Ep Sa Kk alueella ja lyhytvokaalisesta *halea G*:stä Sa Kk alueella. Pitkävokaalinen *haalea G* taas lienee Hä Ep alueella verrattain uusi. Yleiskuva on kuitenkin selvä: läpinäkyvämmiin värilähtöiset **CEF** esiintyvät pitenemättöminä lähinnä karjalan kielen alueella, kun taas lämpötilaan viittaava **G** noudattaa suomen murteissa tavallista ensitavun vokaalinpituuden jakaumaa: länsimurteissa lyhyt,

itämurteissa pitkä vokaali. *Halea* ~ *haalea* **G** on kaikesta päätellen nuorempi, syntynyt suomen alueella ja lainautunut karjalaan asussa *hoalie*. Se on voinut kehittyä aien **ha(a)leda* **E** ja **HALEDA* **K** 'haikea' yhteisen merkityskomponentin 'heikko' pohjalta, mutta mukana on mahdollisesti ollut jokin kolmaskin lähtösana.

*HALJAS **ABCE** ← ba; *HALJAS > **haleda* **ACE**; **E** > **F**; **D** ← *HALLA; **ha(a)leda* **G** (?) < **ha(a)leda* **E** + *HALEDA* **K**.

***HALLA** > sm ka *halla*, ve *hala*, va *alla*, vi uk *hall*: -a, li *åla* s.

⇒ ***halli** (: -i-) > sm ka *halli*, vi *hall* (→ va *halli*), uk *hallí*, li *aļ* a./s.

***halla** **A** yöpakkänen; **B** kuura, härmä; **J** kipu; suru, mielipaha; **L** kaihi

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	Ab	Ab	A	ABJ	ABJl	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	ab	AB	AB	AB	AB	Ab					
	AB		AB	AB	AB		va				
	li		M	T	V						

vsm **AB**

> **K** **L** *ald*, **L** *alg*; ⇒ vsm Lo–Au *hallava*, Hä Kp Pe *halleva*, Pe *hallee* 'harma|htava, -antuva'; **K** *allas* **A**; **R** (I) **K**–**S** *halle*, **M**–**V** *hallõh* **ABHL**

***halli** **D** a. harmaa; s. harmaakarvainen eläin; **E** harmaahylje; **F** raaka; **G** vihreä; **H** home; **K** horkka, malaria; **L** kaihi

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
D	De	D	De	D	D	De	d	d			
	S	L	K	I	R	D	ink				
	Defg	L	DeFGk	Dk	Dk	DEH	D				
	E		DhK	DK	DhK		va				
	li		M	T	V						

vsm vvi vuk **D**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šalna* → ksaa 1176 **sōlnē* kaste > **P** (**E** **Pi**–**T**) *suoldni* kaste; usva; halla

← baP **šalnā* < kba **šal^hna^h* > lt *šalnà* halla, yöpakkänen; 2 yöpakkaskausi; 3 huurre, härmä, kuura; 4 kylmyys; lv *salna* 1 halla, routa, huurre, kuura; 2 vaaleanharmaa lehmä; ven-ksl *слана*, ksl *slána* kuura, huurre ym. sl
⇒ lv *salns* harmaa (hevonen t. nauta), kimo, hallava; haaleanvärinen

⇒ lt *šalnis*, -ė harmaa nauta; kimo; lv *salnis* kimo; *salne* siniharmaa lehmä
 ⇐ kba **šal^h*-> lt *šalti*: *šāla* ~ *šāla* ~ *šālsta* (ym.): *šālo* ~ *šālė* 1 olla kylmä (sää),
 pakastaa; 2 jäädyttää, kylmettää; 3 jäätyä; 4 palella, paleltua; palelluttaa; 5–8
 kylmettyä; kylmetä; lv *sal̃t*: *sal̃st* ~ *sal̃*: *sala* 1 palella, paleltua; olla kylmä (sää);
 jäätyä; 2 hyytyä, juoksettua
 (EDBIL, SEJL) < kie **kolH*- (AIEW, SEJL) ⇒ msk *hēla* kuura, huurre

Thomsen 1869: 79 yhdistää sm *halla* ← lt *šalna*. Thomsen 1890: 220–1 esittää
 s:n *halla* johdoksina myös sanat *halli*, *hallava*, *hallee* ja *halle* = M–V *hallōh*
 sekä ksm lainana saa s:n *suoldni*. Mts. 245 Thomsen huomauttaa myös a:n
 *HALJAS vaikuttaneen näihin johdoksiin, tarkoittaen ilmeisesti merkityksiä FG
 'raaka, vihreä' = *HALJAS AB.

Thomsenin 1890: 221 kirjoittamaa on mahdollista tulkita myös niin, että
 **halli* on suoraan ← lv *salns*, *salnis*, lt *šalnis*. SKES:n s.v. *halli* mukaan ne ovat
 "osaksi nähtävästi *halla* sanan johdannaisia, osaksi ehkä suoranaista lainaa
 balttil. taholta."

Suhonen 1980: 209 ehdottaa sanan *halli* merkityksenkehitykseksi 'homeen
 väri' > 'harmaa' > 'harmaahylje'.

Kosken 1983: 176–82 mukaan a:n *halli* kehitys perusvärinimitykseksi
 'harmaa' on alkanut pohjoisvirosta ja lähtökohtana on ollut harmaantuneitten
 hiusten ja parran väri; myös 'harmaakarvaisen eläimen' merkitys on vanha, kun
 taas tarkempi merkitys 'harmaahylje' on samoin levinnyt pohjoisvirosta muualle
 ims:een. Kosken mt. 182–4 mukaan v:ien *hallistaa* ja *hallistua* 'harmaantua'
 kantana on *halla* eikä *halli*.

Rätsepan 1985: 59 mukaan 'harmaa' on Berlinin ja Kayn teorian nojalla
 todennäköisimmin nuorimpia perusvärinimityksiä, joten suoraksi
 balttilaislainaksi se sopii huonosti.

Päätelmät

Kuten *HARMI ~ *HARMAGA, on myös **halli* ~ *hallava* ~ *hallee* motivaatioltaan
 'härmän väri', ilmeisesti alkuaan karvoituksesta puhuttaessa. Merkityksestä D
 ovat kehittyneet EHKL, kaikki mahdollisesti tabun kautta. Merkitykset FG ovat
 a:n *HALJAS vaikutusta. Merkitys J 'mielipaha' on merkityksen A 'yöpakkaneen'
 abstrahoituma. Merkitykset AB palautuvat suoraan ba originaaliin.

Sanan **halli* adjektiivinen käyttö näyttää pohjautuvan substantiiviseen
 eläimennimijohdokseen. Se voisi olla erillinen laina < kksm **šalne(ji)* ← baP
 **šalnias* ~ **šalnīs* < kba **šal^hnias* (> lt *šalnis*, lv *salnis*). Kuten s:ssa *HIRVI,
 tulisi maskuliinin päätteen jäädä edustumatta, mutta siitä poiketen olisi
 oletettava yleisluontoisen ba johtimen *-*ias* ~ -*īs* edustuneen *Ej(i)*-aineena,
 joka sitten olisi levinnyt kantasuomessa yleisemminkin värikantaisten
 kotieläimennimien johtimena.

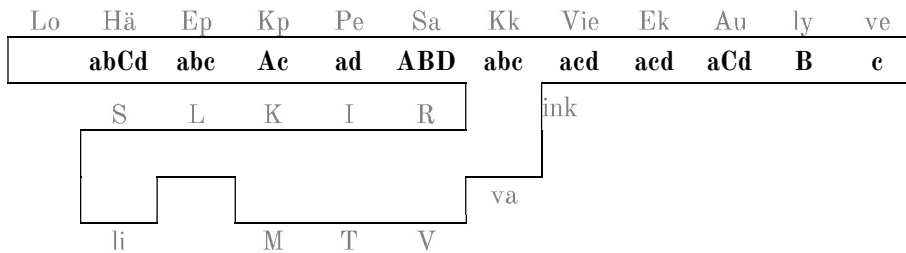
Tämä mahdollisesti balttilaisperäinen johdin näyttää muodostaneen aivan
 vanhimpia ims *i*-vartaloisia nomineita; sittemmin *i*-vartalot ovat levinneet sekä
 verbi- ja nominikantaisten, *-*j*-aineuksen sisältävien johdosten että slaavilaisten
 ja muinaisskandinaavisten lainojen myötä. Yksi *-*j*-johtimen tehtävistä on ollut
 deminutiivistaa nomineita (Hakulinen 1979: 122), mikä merkityksen puolesta
 sopisi kotieläimennimienkin selitykseksi, mutta ksm *-*j*-johtimella *a*-vartaloista

muodostetut johdokset ovat *o*-päätteisiä, kun taas *i*-päätteisiä deminutiiveja on *a*-vartaloista saatu vasta ksm johdossuhteen hämärryttyä ims kielissä. Koska värikantaiset kotieläimennimet kuten **halli* ja **HARMI* ovat kuitenkin kauttaaltaan *i*-päätteisiä ja laajalevikkisiä, tulee eläimennimijohtimen *-i* (? < kksm **-Ej(i)*) erillisyyttä ja balttilaislähtöisyyttä ainakin toistaiseksi pitää mahdollisena. Balttilaiset eläimennimitykset lienevät ainakin motivoineet johdosta.

**HALLA* ← ba; **halli* joko ← ba t. ← **HALLA*.

**HALMEH* > sm *halme*, ka *halmeh*, ve *haumeh* s.

A kaskimaa; **B** raivio t. viljelysmaa metsässä; **C** kesanto; aho; **D** laiho

vsm **AcD**

> Au (Genetz TAK) *halveh*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šalmōš*

← baP **žalm-* < kba **žel^h|mōn* ~ *žal^h|mōn* m (t. **-mēn n?*): *-men-* > lt *želmuō* ~ *žalmuō* 1 viljan oras, itu; 2 kasvava viljapelto; 3 ruoho; 4 vihreä kasvi; 5 jälkeläinen, vesa

← kba **žel^hi-* > lt *žėlti*: *žėlia* (~ *žėli*): *žėlė* (~ *žėlo*), ^HALJAS

Thomsen 1890: 245–6 ehdottaa sanaa lyhyesti joko a:n **HALJAS* johdokseksi tai lainaksi lt s:sta *želmuō* ~ *žalmuō*.

Muu selitys

Toivonen 1917b: 6–8 ehdottaa kge lainaa lähtömuodosta **xalmaz* > msk *halmr* 'oljenkorsi', ru *halm* 'olki'. Saareste 1924a: 138–41 liittää samaan yhteyteen virosta s:n R–K (L S) *ale* (: *ale* ~ *aleja*) ~ R Kuusalu *hale* 'kaski, kaskimaa; kivinen kumpare'.

LägLoS ehdottaa sporadista ääntenmuutosta **halveh* > vi (*h*)*ale*, vrt. **terveh* > vi *tere*. Liettuana *a*:llista lähtömuotoa *žalmuō* LägLoS pitää heikosti todistettuna ja päättyy tästä syystä suosimaan germaanista etymologiaa.

Päätelmät

Viron s:n (*h*)*ale* selittäminen kahden sporadisen äännekehityksen ($m > v > 0$) kautta ei ole uskottavaa. Luultavammin (*h*)*ale* ja sen T vastineet *alejas*, *alendik* 'kaskimaa' ovat johdoksia verbistä, jota vastaa li *a'lty* 'syyttää'. *HALMEH ei kuitenkaan voi olla johdos tästä verbistä eikä a:sta *HALJAS, sillä mitään *-*mEh*-johdinta ei tunneta.

LKŽ esittää riittävästi aineistoa muodon *žalmuō* tueksi. Kaskiviljelysanastoa on myös lainautunut enemmän ba kuin ge taholta. S:n *HALMEH levikin rajoittuminen imsP:een kuitenkin tukee sanan ge, tarkemmin ksk etymologiaa (vanhemmasta. kēe lainasta odottaisi *k*-alkuista muotoa). Kolmantena mahdollisuutena on laina ge sanojen vastineesta kba **šal^hmas* ~ **šal^hma^h*, vrt. lv *sal̃ms*, mpr *salme*, ksl **sa^hmā^h* > ven *colóma* ym. sl 'olki'.

Lt s:n *žalmuō* merkitykset viittaavat itäviin ja kasvaviin viljelykasveihin ja sopivat siltä osin paremmin s:n *HALMEH merkityksiin kuin 'olki': kuivat oljet eivät ole kaskeamisen ensisijainen tavoite. Mru *halmbær* on kuitenkin paitsi 'olki', myös 'vuoden sato, laiho; satokausi, vuosi'. Tämän merkityksen on Osmo Nikkilä pannut muistiin Östgötalagista (Freudenthal 1895: 224): *vita sik til ens halms* 'näyttää (vuokraviljelijän) oikeutensa yhteen satoon, ts. jäädä yhden satokauden ajaksi'. Niinpä kumpikin etymologia vaikuttaa mahdolliselta.

Joko ← ba t. ← ge.

*HALTIA > sm *haltia*, ka *haltie*; ⇒ *-in > va *haltiain*; ⇒ *-s > vi *haldjas* s.

A ihmishahmoinen luonnon t. asuinpaikan henki; etiäinen, suojelushenki; **B** omistaja, isäntä, emäntä; **C** lapsenvanhempi; **D** hoitaja; **E** rohkeus, hallitsevuus; **F** vaakasura kannatinparru

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	AbCefABcDef	ABd	AB	Abde	Abde	Ab	AB	A			
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	a	A	A	A						
							va				
	li		M	T	V						
											<i>*haltija</i>
											<i>*haltija(s)</i>
											<i>*haltijas</i>

+vsm **AB**; myös 'valtias, johtaja, esimies; kasvattaja, opettaja'

⇒ va *haltiain*, Lo *haltein*, Kp Pe *haltio*, ink *haltee*, R *alde A*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šaltia*

← kba **šal^h(k)tias* > lt *žal(k)tīs* 1 rantakäärme, Natrix natrix; 2 käärme-eläin; 3 paratiisin käärme; kuv. pahuus; 4 ilkeä, ilkiö; 5 eräänlainen kirous; lv *zal^h(k)tis*, *zal^h(k)sis* rantakäärme, Natrix natrix

(LEW, SEJL) ← kba **šaljas*, ^HALJAS, t. (AIEW) ← kba **šalga-* > lv *zālgs* hohtava

Liukkonen 1999: 35–7 (^ jo Harvilahti 1990: 70–1) esittää s:ia *haltia* **A** ba lainana erotettavaksi s:sta *haltija* **BCD** \leftarrow *hallita* \leftarrow ge. *Haltian* mytologisen olennon nimityksenä Liukkonen juontaa rantakäärmeestä, jota sekä Baltiassa että Suomessa tiedetään pidetyn kotieläimenä esikristillisen perinteen mukaan. Kotikäärmeen katsottiin haltioiden tapaan suojelevan taloa ja karjaa.

Muut selitykset

1. Thomsen 1869: 115 esittää sanaa johdokseksi \leftarrow sm *hallita* \leftarrow ge. Karsten 1934a: 109 kuitenkin huomauttaa, ettei johdossuhde ole odotuksenmukainen, vrt. *hallitsija* \leftarrow *hallita*.

2. Karstenin 1934a: 109 mukaan *halti(j)a* \leftarrow ksk m **halđia(z)* \Rightarrow mru *bōna-hælde* 'rukoilu, rukoukset', *sam-hælde* 'yhteisyys, yhteisö', *up(pe)-hælde* 'ylöspito, hoitaminen', *væl-hælde* 'hyöty, etu'

Päätelmät

Mytologinen merkitys **A** on verrattomasti laajalevikkisin ja vaikuttaa siten vanhimmalta. Oletetulta sk lähtömuodolta ei tavata mytologisia merkityksiä, mutta sen kantaverbistä, msk *halda* 'pitää (kiinni, hallussaan)' (^LägLoS s.v. *haltija*) on johdettavissa sk kielistä kadonnut substantiivi, jolla on ollut kaikki t. useimmat s:n **HALTIJA* merkitykset. Näistä **A**, **BCD**, **E** ja **F** vaikuttavat neljältä erilliseltä lainalta.

Ba sanaa pidetään johdoksena 'vihreätä' merkitsevästä a:sta. S:n mytologiset nykymerkitykset lienevät vasta kristinuskon muovaamia, mutta tarhakäärmeen ja kodinhaltian yhteiset ominaisuudet jo vanhempia. Ba selitys törmää kuitenkin äännesuhteeseen: odotuksenmukainen laina-asu olisi ***halcia*.

Ei \leftarrow ba, vaan \leftarrow ge.

***HALĒDA** > sm Lo Sa Kk *halea*, ka *halie*, vi *hale*, uk *hallō* a./s.

J surkea, kurja, sääliittävä; **K** haikea, surullinen, alakuloinen; hellä, lempeä, herkkä, armollinen; s. sääli, surku, ikävä; **L** mieluinen, rakas; **M** ahne, perso

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
K			k		Klm	K	L	I			
		S	L	K	I	R	K	ink			
		JK	JK	jK	jK	JK					
				K	jK	JK	va				
	li			M	T	V					

vsm **k**; vvi **JK**; vuk **K**

> Kp Sa *haalea*, Lo Hä Ep Kk *hailea*;
 \Rightarrow V *haladaq*, *halastaq* 'valittaa; katua'; R–S M T *halastada*, li *alāsty*, T V

halōstaq 'armahtaa; auttaa hädässä'; K–S *halestada* 'sääliä; surra; valittaa';
R–K M V *haletseda* ~ *haletsada* 'sääliä; valittaa, voivotella'.

Balttilaislainaetymologia

← **hala* < kksm **šala*

← baP **žalā* < kba **žal^ha^h* > lt *žalā*₁ 1 harmi, haitta; sato, jota uhkaa kato; onnettomuus; 2 sairaus; 4 riita; *žalā*₂ interj. sääli; (LEW; toisin AIEW) ven *на|зола(a)* murhe, harmi, kiusa, ukr *зола|ок* kipeä haavakohta

← kie **ǵ^holh₃-*, ^HALJAS, t. eri **ǵ^holH-* (EDBIL; EDPC s.v. **galaro-*; AIEW epäillen) ⇒ msk *galli* m vika, vamma, ru *galla* paisuma hevosen nivelessä, sa *Galle* rakkula, eng *gall* hankauma; ? = miir *galar* n kipu, vaurio, ahdinko, suru, kymr *galar* m suru, heet *kallar-* paha

Suhonen 1989a: 215–17 johtaa sm a:n *halea* (> *haalea*) **JK** nominikannasta **hala-*, jolle esittämänsä balttilaislainaselityksen hän perustelee semanttisesti. Muina saman kannan johdoksina hän esittää verbit V *haladaq*, *halastaq* 'valittaa; katua' ja R–S M T *halastada*, T V *halōstaq* 'armahtaa; auttaa hädässä'.

Muut selitykset

1. Mägisten EEW s.v. *hale* mukaan **HALĒDA* **JK** ← R *hala* 'valitus, älinä'. Onomatopoeettis-deskriptiivisenä sanan esittää myös Koponen 1998a: 201 V s:n *hōla* 'kaipaus, himo' yhteydessä.

2. Hakulinen 1974: 104 pitää a:a **HALĒDA* **KL** sm v:n *haluta* johdoksena.

3. Viitson 1992a: 186 mukaan lähtömuodoksi käy myös ven *жалъ* 'sääli'.

Päätelmät

Sa *hallee* ym. **LM** 'mieluihin, rakas; kiintynyt; ahne' ja Vie Ek *halie* ym. **L** 'rakas' esiintyvät vain lyhyt-*a*:llisina. Ne voi ajatella johdetun sm v:stä *halata* ~ *haluta* (← *ge*). Toisaalta muillakin henkilöviitteisillä merkityksillä **JK** 'surkea; haikea jne.' pitkä-*a*:lliset muodot ovat hyvin harvinaisia (SMS:ssa merkitty vain Nurmes ja Reisjärvi) ja selittynevät myöhäisiksi.

HALĒDA* **JK balttilaisperäisen s:n **hala* johdoksena selittää myös verbi-johdosten -*a*-kantaiset muodot (uk *hala|daq*, -*staq* jne.), joista kehittyneiksi -*e*-kantaiset (vi *haletseda* jne.) ovat selitettävissä. Kantasanan **hala* merkitys lienee ollut 'harmi, sääli', jolloin yksinomaan Kuusalusta tavattu R *hala* 'valitus, älinä' selittyy myöhempänä takaperojohdoksena.

Toisaalta kantasanaaksi sopii myös vksm **šali* > mksm **HOOLI*, joka voi myös olla ba perua, mutta se on vaikeammin todistettavissa. Näitten sanueitten yhdistämisen myötä tulisi kuitenkin verbikanta **hala-* jotenkin selittää **halē-*kannasta toissijaisesti kehittyneeksi. Sama hankaluus on sl etymologiassa, joka lisäksi edellyttää kiistanalaista edustusta mksm *h* ← ksl *d'ž* (< *ǵ*), ^*HOOLI*.

JK joko ← **hala* **K** ← ba t. ? ← vksm **šali* t. ?? ← ksl **d'žāli*; **LM** joko < **JK** t. ← **haluta* ← *ge*.

***HAMBAS** > sm ka vi uk *hammas*, ve *hambaz*, va *ammaz*, li *āmbaz* s.

A hammas t. sitä muistuttava piikki t. pykälä; **B** rahalahja vastasyntyneelle

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	AB	AB	AB	AB	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	A	A	A	A	A					
	A		A	A	A		va				
	li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šampas

← baP *žambas < kba *žambas> lt *žambas* 1 esineen terävä kulma t. reuna; 2 helma; esiliinan tasku; 3 terä; 4 viilto, lovi; 5 jokin kapeneva asia; 7 viikatteen hamara; lv *zòbs* 1 hammas 2 sahan hammas t. avaimen pykälä 3 pitsin nipukka; ksl *zambu > mksl *зѣбѣ* ym. sl hammas

(EDBIL) < kie *ǵomb^hos > mia *jámbhaḥ* hammas; leuka; kr γόμφοc tappi; naula; msk *kambr* kampa; terävälaitainen seljänne; ru *kam* kampa; harjanne; ym. ie

Thomsen 1869: 73 osoittaa, että *hammas* on lainaa ba sanasta, jonka alkuperäinen merkitys on säilynyt läitissä ja slaavissa, vaikkei liettuassa.

Päätelmät

Merkitys **B** < **A** käännöslainana ven s:sta *зубѣ* 'pikku hammas; varpajaislahja'

← ba.

***HANHI** > sm ka *hanhi*, ve *hanh*, va *anō*, vi *hani*, uk *haaḥ*, li Sal *aani* s.

A Anser-sukuun kuuluva vesilintu; **B** lumme; **C** pajunkissa

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	Ab	A	Abc	A	A	A					
		a	Ab	A	A		va				
	liK	liS	M	T	V						

vsm vvi **A**

> Ep *hanes, hanis, Pe hanhii, hani, va anōh, ana, ano*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šansī (? ~ *šansi)

← baP *žansis < kba *žansis > lt *žąsis* (: -iēs) 1 hanhi; 2 hanhen liha; 3 vaahtopää, murtuva aalto; 4 kuv. lahja; 5 naisen sukupuolielin; 6 kimppu t. kourallinen harjattua pellavaa; žem *žantsis*, lv *zōss*, mpr *sansy* hanhi

t. ← baP *žansiā < kba *žansiā^h > lt murt. *žąsė*, lv murt. *zōse* id.

t. ← baP *žans < (edellisten kantasana, alkuperäinen ie konsonanttivartalo) kba *žans (⇒ *žansis, *žansiā^h) > lt murt. mon. nom. *žąses*, gen. *žąsu*

< kie *g^hh₂ens > msk *gās* f, ru *gās*, sa *Gans* id.; ⇒ mia *hamsah, hamši*, kr *χήν* mf, lat *anser* m id.; miir *géis* joutsen

Thomsen 1869: 83 ehdottaa lainaa aiemmasta ba konsonanttivartalosta, koska ims sana on *E*-vartaloineen (ei siis ****hanhes** t. ****hanheh**). Nieminen 1945b: 527 taas kirjoittaa, että ba *i*-vartaloita lainoissa vastaavat yleensä ims *E*-vartalot, mutta 1956b: 200–1 1956c: 204 pitää lähtömuotona konsonanttivartaloa ensi tavun *a*:n (pro *o*) takia.

Donner 1884: 262 kiinnittää huomiota poikkeukselliseen äänne-edustukseen lt *-s-* ~ ims *-h-*. Setälä 1891a: 297–8 ehdottaa syyksi ksm assimilaatiota *š_s > š_s̄.

Thomsen 1869: 83 liittää samaan yhteyteen saa s:n *čuoņjā ~ čuoņji* 'hanhi'. Jacobsohn 1922: 167–8 ehdottaa, että kba *ž* (> lt *ž*) edustuu vanhimmissa lainoissa saa č.na. Wichmann 1914a: 15–17 kuitenkin erottaa saa s:n tästä yhteydestä sekä alku- että keskikonsonantiston perusteella ja esittää sille vastineet permistä: ko *žodžōg*, udm *žazeg* 'hanhi'. Koivulehto 1983d: 143 1983c: 115 esittää saa s:lle ja 2001a: 244 pe s:lle erilliset ieur lainaetymologiat.

Thomsen 1890: 247 pitää myös ers sia *шенже* 'sorsa' lainana samasta ba lähteestä. Heikkilä 2014: 86 selittää kummatkin < kurL *šānšā ← ba *žans.

Muu selitys

Paasonen 1896: 8 rinnastaa = ers *шенже*, ko *чōж*, udm *чōж* 'sorsa'. Munkácsi 1903: 379 pitää näitä ers ja pe s:jeja ir lainoina ja Toivonen 1928b: 114–15 yhdistää niihin eräitä saa, mns ja hnt sanoja. Pareren 2006a: 60–1 ja 2008: 132–3 taas erottaa balttilaisperäisen s:n *HANHI ers ja pe s:ien yhteydestä.

Päätelmät

Merkitykset BC lienevät myöhäistä metaforista laajentumaa.

SaaP *čuoņjā ~ čuoņji* 'hanhi' ei jo Wichmannin mainitsemista syistä voi kuulua ims s:n yhteyteen. Pe muotoihin ko *чōж*, udm *чōж* 'sorsa' on rekonstruoitava kur *-č-*, ims sanassa ja ers muodossa *шенже* taas edustuu *-nš-*.

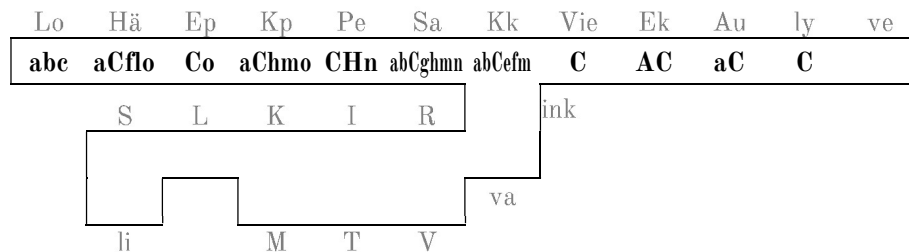
Ims ja ers s:iän taustalle voi Heikkilän tavoin rekonstruoida kurL *šānšā-muodon, jos olettaa ba lainan voivan olla kksm muutosta *ā_ā* > *a_i* vanhempi. Ainoa ehdotettu paralleeli on *HAUKI < *šāvkā. Muut ims ja md balttilaisperäiset sanat selittyvät paremmin tai vähintään yhtä hyvin erillisiksi kuin länsikantauraliin palautuviksi lainoiksi, mutta *hanhen* yhdistää ersän

vastineeseen sama epäsäännöllinen edustus *-nš-* ← ba *-ns-* (säännöllinen *-ns-* edustuu sanassa *ansa*). Linnunnimessä tämä saattaa tosin selittyä myös rinnakkaisena sekundaarina onomatopoeettistumisena. Ims:ssa ei ole *-nsE-*, *-lsE-* t. *-rsE-* vartaloisia sanoja, kun taas *-E-* vartaloisia ovat myös linnunnimet *tilhi* ja *närhi*. Ensimmäisen tavunrajan *-s-* on voinut astevaihdella *-h-*n (< *-z-*) kanssa (edelleen *mies: miehen*), jolloin paralleelittoman *-nsE-* vartalon tilalle on heikosta asteesta yleistynyt *-nhE-*.

(? = ers *уенже*) ← ba.

***HANKA** > sm ka *hanka*; ⇒ ***hangas** > sm ka vi K–R *hangas*
⇒ ***hanko** > sm ka *hanko*, ve vi *hang*, va *an̄ko*, li *ang* s.

***hanka** **A** peukalon ja etusormen t. puun oksan ja rungon välinen kulma; **B** haarukanmuotoinen varrellinen työväline; rukin lyhty; **C** tullo, veneen partaan tappi t. haarukka, johon airo soudettaessa tuetaan; airon siihen kiinnittävä silmukka; **E** kaulain kotieläimen liikkumisen vaikeuttamiseksi; **F** koukku esim. kangaspuiden reidessä, verkon puikkari; **G** päällä lepäävää rakennetta vakauttava lovi hirressä, telineessä tms.; **H** lovi poron t. lampaan korvamerkinä; **M** tuulen suunta; eri t. väärä suunta; **N** riita; **O** vointi, kunto

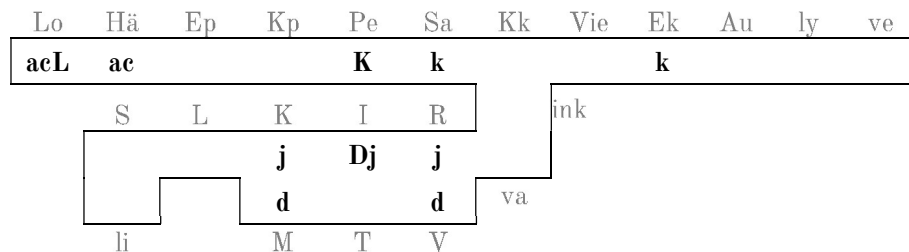
vsm **A**

⇒ (Hä) Et (Sa) *hankka* 'O';

S *an̄k* (: *angi*) 'G; hammasrattaan hammas; ahvenen piikki; pärepihti';

(T) V *hank* (: *hangu*) 'C; koukku; silmukka; temppu'; S *hange* 'A'

***hangas** **A** peukalon ja etusormen välinen kulma; **C** tullo; **D** tullon kiinnityslauta veneen partaassa; **J** risuaita; **K** johdeaita, aitamainen peuran ym. pyydys; **L** aidattu pelto t. haka

vsm **KL**

***hanko A** peukalon ja etusormen välinen kulma; **B** haarukanmuotoinen varrellinen työväline; rugin lyhty; **C** tullo; **E** kaulain kotieläimen liikkumisen vaikeuttamiseksi t. puun paksuuden mittaamiseksi; **G** päällä lepäävää rakennetta vakauttava lovi t. vako hirressä, telineessä tms.

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
B	Be	B	Be	B	aBeEg	BEg	B	BcE	Be	B	B
	S	L	K	I	R	B	ink				
	AB	ABg	B	B	B	B					
	B		b				va				
	li		M	T	V						

vsm **B**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šanka* ~ **šanko*

← baP **šankā* < kba **šanka^h* > lt at|šanka (myös at|šankė ~ at|šankė) 1 väkä, koukku, käyristymä; 2 kalaverkon suppilomainen perä; 3 = šakà oksa, haara, elinkeinonala, ^HAKO

t. ← baP **šankas* ~ **šanka(n)* < kba **šankas* ~ **šankan* > mksl сѣкѣ rikka, risu; pl *sąk* oksa, pahka; ven *cyk* oksa, karahka, risu; ym. sl.

(EDSIL) ← kie **konk-* ⇒ (**konk-ús* >) mia *šankūh* puunaula, tappi, paalu; (**kónk-us* >) msk *hár* airopuu, tullo; hai; ym. ie

Mikkola 1894: 15 ehdottaa Vesken tekemän rinnastuksen pohjalta, että *hanko* voisi olla lainaa lt s:n *šakà* nasaalilaajenteisesta variantista, joka ~ mksl сѣкѣ. Linde 1994 esittää saman etymologian, liittäen lähtömuotojen yhteyteen myös s:t lv *saka* 'joenhaara' ja ven *coxa* '(hanko)aura, sahra(t)'.
Linde pitää imsP s:ia *hanka* (takapero)johdoksena s:sta *hanko*, koska tämän levikki on paljon laajempi. Myöhemmin Linde 2007: 190–1 esittää s:n **HANKA* suoraan ba kielestä lainatuksi. Holopaisen, Kuokkalan & Junttilan 2017: 127–8 mukaan ba lähtökielen pitkän vokaalisen aineksen (tässä *-an-*) jälkeinen *-ā* edustuu lainoissa säännöllisesti *-A:*na, eikä semantiikkakaan estä olettamasta s:ia **HANKA* ba lähtömuodon johtamattomaksi lainavastineeksi.

Muut selitykset

1. Ahlqvist 1871: 155 ehdottaa lainaa ← msk *hanki* 'rengas, ripa, kahva, sankä'.

2. Andersonista 1893: 209 lähtien vastineena on pidetty unkarin sanaa *ág* 'oksa, virpi, varpu; haara'. TESz 1967 s.v. *ág* epäilee tätä, koska muista ur kielistä ei löydy ims s.lle sopivia vastineita, ja koska unk *ág* voi myös kuulua samaan ugr sanueeseen kuin mnsE *taw* I *taγ* L *tēγ* P *tow* 'oksa', haI *jāγi* *lāγi* E *tāwə* P *lōwī* 'oksankohta'. Linde 1994: 255–8 toteaa, ettei mns hnt sanoissa edustu ur *-γk-*.

3. Tunkelo (Saxén 1896: 7) rekonstruoi ← kge **hangu* [LägLoS **xangu-z*] = mia *šankúh*, vrt. msk *hár* (^ba etymologia) < kge **hanhu* [LägLoS **xanxu-z*]. Samaan rekonstruoituun lähtömuotoon Tunkelo palauttaa erillisenä lainana saaLu (Pi–T) s:n *hág'yo* 'veneen tullo'. Muodolla ei ge kielissä ole jatkajia, mutta sen suora vastine on mia *šankúh*, Karstenin 1943: 110 mukaan myös ba etymologiaan liitetyt sanat. (^Setälä 1906: 31, ^Koivulehto 1983: 114.)

Toivonen 1938c: 341 huomauttaa, että ims sanan merkitys on yleisempi kuin skandinaavin, alkuaan 'haara, haarukka', mikä näkyy sm johdoksista *hangas* ja *hanko*. Koivulehto 1983: 114 osoittaa kuitenkin samoja merkityksiä sk sanueen vastineilta ie kielissä: kymr *cainc* 'oksa, haara', mksl *с.ккз* '(myös) vesa, virpi'.

LägLoS ei ge etymologiaa kannata, koska kge **xanxu-z* ei äänteellisesti sovi lainanlähteeksi, mutta myöntää, että hypoteettinen kge **xangu-z* sopisi s:n *hanka* **C** lähteeksi, vaikka *hanka*, *hangas*, *hanko* **AB** lieneekin = unk. Linde 1994: 255–8 selittää, että myös veneen hanka (**C**) on alun perin voinut olla oksanhaara, johon airo kiinnitettiin.

4. Katz 2003: 273 ehdottaa lainaa ← vkar yks. akk. **h₂ankóm-* > mia akk. *ańkám* 'koukun, koukku(a)'.

Päätelmät

Ahlqvistin mainitsema msk *hanki* t. samakantainen *h₂nk* 'kädensija' on Hä–Ek s:n *hankki* 'silmukka, lenkki; hihna; koukku; ripa; ripustin; suukapula; takki' lähtömuoto (näin mm. SSA), mutta ei liity **HANKA*-sanueeseen.

Katzin esittämä mia *ańkáh* 'koukku' on semanttisesti etäinen ja sen laryngaaliedustus edellyttäisi hyvin varhaista lainautumista, jota levikki ei tue.

Laajalevikkisemmän s:n **hanko* koko alueen kattaa merkitys **B** 'haarukka', kun taas imsP:een rajoittuvalla s:lla **HANKA* koko levikkialueen kattaa **C** 'tullo'. Sanojen yhteisellä alueella on **B** paikoin tarttunut edellisestä jälkimmäiseen ja **C** vastakkaiseen suuntaan.

Merkitys **C** on johdettavissa **B**:stä, sillä veneen tullo on usein, vaikkei aina haarukan muotoinen. **GH** ja johdoksen **S** *ańk* (:angi) merkitykset 'hammasrattaan hammas' ja 'ahvenen piikki' sen sijaan voivat palautua vain 'oksan hankaan' **A**, eivät 'haarukkaan' t. 'hankoon' **B**. Edelleen 'kaulain' **E** ja 'koukku' **F** tulevat muodoltaan lähemmä 'oksan hankaa' **A** kuin 'haarukkaa' **B**.

I M V *hangas* **D** 'tullon kiinnityslauta' on varmasti ← **HANKA C*, josta myös ⇒ mksm **han|kko C* > (T) V *hank* (suffiksinvaihdosta ^sm *lau|kko* ← **LAUKA*). Sen sijaan **hangas* **JKL** palautuu merkitykseen **K** 'pyydyksen johdeaita' erillisenä johdoksena ← **HANKA A*. Motivaationa on voinut olla 'haarautuma, johon saalis houkuteltaan', ^lt *at|šanké* 1, 3 > 2.

Abstraktien merkitysten **M** 'suunta' ja **N** 'riita' takana on 'haarautuminen', ja johdosten Lo–Kk *hankala*, Pp Sa Vie *hankaleh* 'työläs, vaikea; itsepäinen, riitaisa' motivaationa lienee ollut 'oksan hanka'. **O** 'vointi, kunto' on vaikeampi palauttaa sanan muihin merkityksiin.

Merkityksen **B** nykyisen levikin laajuudesta huolimatta se lienee kehittynyt aiemmasta **A**:sta. Tulkintaa tukee **A**:n primitiivisyys. Vanhin johdossuhde voi olla **HANKA A* ⇒ **hanko B*, jos L S *ang: -u* **AG** on sekundaaristi siirtynyt s:n

ang: -u **B** paradigmaan eli johdossuhde on homonyymistymisen kautta kadonnut näkyvistä. Myöhempi johdos lienee *HANKA **A** ⇒ *hanko **E**. Muotojen *hangas ja *hanko yksittäiset **A**- ja **G**-esiintymät selittyvät merkitysvaikutuksena s:sta *HANKA.

Koska saaLu *hág'yo* Pi–T vastineineen on äänne- ja merkityskriteerien nojalla varmasti (Pystynen wikissä [Etymologiadata_talk:imsm:hanka/KBL](#)) ← mkge **xanx-* (> msk *hár* **C**), lienee samasta lähteestä myös samanmerkityksinen *HANKA **C**, jolloin -k- odotuksenmukaisen -h-n sijasta selittyy lähimerkityksisen s:n *hanka* **A** vaikutuksena. Suomenlahden eteläpuolelta kantasana *HANKA **C** on kadonnut, mutta johdokset I M V *hangas* ja (T) V *hank* todistavat sen aiemmin laajemmasta levikistä.

Merkityksen **A** yhteyteen sopivat hyvin sekä unk *ág* että mainittu ie sanue. Unk s:n todennäköisemmät vastineet ovat levikkisyyistä kuitenkin ugr kielissä. Ims s:iin äännteellisesti sopivia ie lähtömuotoja ovat ir **canku-* (< kar **ćanku-* > mia *šankúh*) ja ba **šankas* (> mksl *с.ккэ*) ~ **šanka*^h (> lt *-šanka*). Semantiikan ja levikin kannalta ba lähtömuodot ovat parempia kuin arjalainen.

hangas* **K (> **JL**), **hanko* **B**, **hanko* **E** ← *HANKA **A** (> **FGHMNO**) ← ba **šankā* t. **šanka(n)*; **hangas* **D** ← *HANKA **C** ← ge.

***HAPU** > ve *habu* ~ ***HAVU** > sm ka *havu*, va *avu*, li *o'v* s.

A havupuun lehvä t. neulanen; **B** havupuun lehvästä tehty (uuni)luuta

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
	A		a	a	A	Ab	AB	AB	AB	AB	a
		S	L	K	I	R	AB	ink			
							AB	va			
										vain * <i>hapu</i>	
										* <i>hapu</i> ~ * <i>havu</i>	
										vain * <i>havu</i>	

vsm **A**

> li (LW) *o'u*; ⇒ L *apus* **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šawu* ~ **šapu*

← kba **žaba*^h ~ **žaba-* > lt *žabà* 1 risu; *žābas* 1 id.; 2 varsi, keppi; 3 vitsa; 4 pensas, pusikko; oksa pistokkaana; 5 kuolaimet;

? (AIEW epäillen) ~ lt *žabó|ti*: -ja: -jo 1 suitsia; 2 hillitä, hallita; 3 sitoa köysi naudan turpaan; 4 ajaa jnk ympäri; 5 kutoa verkkoa

~ ? kge **kabla-* > msk *kafli* m kapula, sauva; ru *kavle* kapula; kaulin; miekan kahva; tela; puntarpää, Alopecurus; ym. sk (LEW, AIEW ym. ge?)

Etymologiaa ehdottaa Kalima 1936a: 99 sillä edellytyksellä, että ims *-v-* on heikon asteen yleistymä ja alkuperäinen *-p-* on säilynyt lyydissä, Junttilan 2017: 129 mukaan myös vepsässä.

Päätelmät

Ims sanoja ei voi palauttaa yhteiseen kantamuotoon säännöllisten äännekehitysten kautta, sillä liivissä ei ole sellaista astevaihtelua, jonka kautta *-v-* voisi palautua aiempaan *-p-*hen. Ly ve *habu* ei myöskään ole säännöllinen sm *havu*-muodon vastine, \wedge Lo-ve *savu*.

Ba etymologia edellyttää kksm *-p-*listä muotoa eikä selitä ims *u-*vartaloa. Merkityksen (**A** > **B**) puolesta ba selitys on mahdollinen, muttei varma, sillä yhteisiä merkityksiä ims ja lt sanueilla ei ole. Myös lt sanueen varmojen ba ja ie vastineitten puute heikentää lainaetymologiaa.

Semanttisesti ongelmatonta on olettaa lainaa mksm **havu* ← ksl **xwaju* > ven *хво́й* (= *хво́я*) 'havunneulanen, havunoksa' ym. sl (REW). Sl *xwV-*n metateesiedustuksella ei tosin ole paralleleja. Ve ly *-b-* selittyy tällöin analogisena vahvana asteena, jonka syntyy on voinut vaikuttaa assosiaatio ve s:iin *haben*, \wedge HABEN.

Mieluummin ← sl kuin ← ba.

***HARA** > sm ka *hara* > ***haara** > sm *haara*, ka *hoara*, va *aara*
 ~ ***HARO(I)** vi *haru*, uk *haro*, li *a'r* s.

***haara** **A** haarautumiskohta, hanka, risteys, nivus, lovi, loveus, halkio; päärungosta tms. erkaneva osa, oksa, raaja, lahje, tie, joki, pii t. kärki; suunta; asianhaara; (neg. yht.) apu, hyöty

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A			
	S	L	K	I	R	A	ink				
		a	A	A	A	A					
							va				
	li		M	T	V						

vsm **A**

***hara** **C** oksaisesta puusta valmistettu t sen muotoinen työväline: harava, risuäes, naara, pasmapirta, patasuti ym.; **E** pilvenhattara

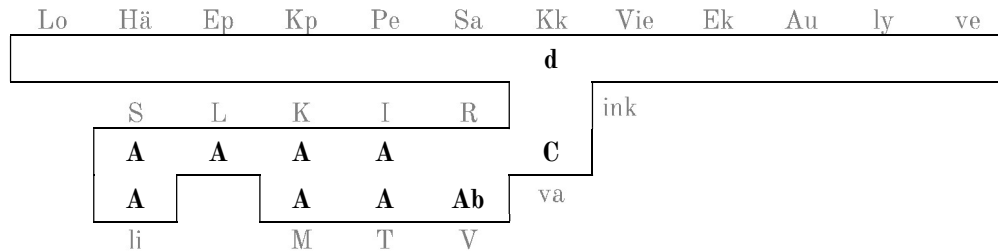
Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
c	C	C	C	C	C	C	C	C	e		
	S	L	K	I	R		ink				
					c						

vsm C

⇒ K L M–V *harakas* C

***haro(i)** **A** haarautumiskohta, nivus; päärungosta tms. erkaneva osa, raaja, lahje, kädensija, myllynsiipi, nuotanreisi, tie, joki t. kärki; suunta; **B** erä rukiita riihessä puitaviksi; **C** harava; **D** pasmakaide

vsm F a. *harottava, irstas*; vvi A> M T *arg: aru*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šara* → ksaa 1186 **sōrē* > P (ylsaa) *suorri* haara, haarauma, haarojen väli, oksanhaara

← baP **žarā* ~ **žara* < kba **žara^h* ~ **žara-* > lt *žarà* 1 aamu- t. iltarusko, taivaanrannan kajastus; 2 kytevä kekäle; kipinä; 3 liikkeen suunta; raja; 4 (väki)joukko; *žāras* 1–4 id.; 5 vitsa, risu; varsi; 6 kukka kukinnon reunalla; lv *zars* 1 oksa, haara; kärki, työkalun pii; elinkeino; säde; 2 verso, pistokas; 3 penis (LEW) ~ pr *sari* hehku; mksl *zopna* hohde, loiste; ym. sl

⇐ lt *žerėti, žirti*, ^HEREDĀ

EDBIL ja AIEW kuitenkin pitävät erillisenä sanueena merkityksiä lt *žarà* 4, *žāras* 4, 5 ja lv *zars* muut paitsi 'säde', jotka

joko (EDBIL) ? ~ kr *χορός* tanssi, karkelo; tanssiva joukko; kuoro

t. (AIEW) metateeseitse < lt *rāžas* 1 kuiva oksa; keppi; haara; 2 kulunut luuta; 3 sänki (sadonkorjuun jäljiltä); 4 korret; 5 heinäkasvien varsi; 6; 7 haarukan tms. työkalun pii, saksen terä

Etymologiaa ovat esittäneet Thomsen 1890: 247–9 ja Koivulehto 1990a: 12.

Muu selitys

Wichmann 1923: 98 liittää *ims*-saa sanueeseen ma *šor*-elementin sanasta *шорвондо* 'harava' (vuorimarin *шарым-панды*). Bereczki EWTSch 247 tämän rinnastuksen kuitenkin kumoo, sillä Malmyžin murteessa ma sanan vastine on *s*-alkuinen. Aikio 2015b: 56 rinnastaa ma *šor*- = sm *sarka*.

Päätelmät

Huomiota herättää, että **haara* ja **HARO A* lukuisine alamerkityksineen ovat pitkälti synonyymiset ja niiden levikkialueet kattavat yhdessä lähes koko ims:n, mutta vain kuudesta Viron pitäjistä (Jõe Iis Trm JMd Ris Rid) on tietoja kummastakin. Levikkialueitten välinen jyrkähkö raja ei vastaa mitään murrerajaa. Äänteellisiä välimuotoja ei ole: **haaro* puuttuu eikä s:lta **HARA* tavata yksittäiseen haaraumaan palautuvia merkityksiä **A**, vaan sen semantiikka lähtee haaromisesta, monihaarausudesta.

Haara*-muodolla on lähes koko alueellansa myös osittainen synonyymi Lo–Pp *sahra*, Sa–ve ink–va *saara* 'haara; hankoaura; vannas', jonka Aikio 2009: 148–50 selittää varhaisena lainana saamesta. Tämän sanan vaikutusta voi olla pitkä *-aa-* s:ssa **haara*; toisaalta myös *h-* on murteittain voinut pidentää vokaalin, [^]HIIVA. Pitkävokaalinen asu on levinnyt kaikkialle, missä *a-* päätteisellä muodolla on merkitys **A, jolloin siitä on äänteellisesti eronnut työvälinettä merkitsevä **HARA C*.

S:n **HARA C* levikki on aiemmin ulottunut eteläisimpäänkin ims:een, minkä osoittaa synonyymien johdos K L M–V *harakas C. D* ja **E** ovat kehittyneet merkityksestä **C**, joka taas **B**:n tavoin palautunee aiempaan merkitykseen **A**. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että *o-* päätteinen muoto olisi johdos *a-* päätteisestä, toisin kuin **HANKA*-sanalla; [^]myös **HAKO*.

Merkityksestä **E** [^]HAKO **O**.

Ba s:n merkitys 'oksa, haara' on ainakin baI taholla lt–lv kieliyhteyden katkeamista vanhempi. Sen etymologia on kiistanalainen, mikä jättää myös ims sanan balttilaislähtöisyyden hivnen epävarmaksi. Ba merkityskehitys 'säde' > 'haarautuma' vaikuttaa kuitenkin mahdolliselta, ja siihen, etenkin konkreettistumiseen 'oksanhaaraksi' ovat voineet vaikuttaa äänteellisesti läheiset sanueet, joista > lt *žābas*, [^]HAPU, *žāgas*, [^]HAKO, *žāgaras*, [^]HAKARA.

? ← ba

***HARAGA** > ve *harag*, va *araga*; ⇒ **-s* > li *arāgyz* s.;
⇒ ***harakka** > sm ka *harakka*, uk *harak*; ⇒ **-s* > vi *harakas*

A Pica pica; **B** närhi, Garrulus glandarius; **C** kutomavirhe; **D** rugin liipotin, reen jalaksen tukisidos, vitsas; **E** vaahtopäinen aalto

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
Ab	Ac	A	A	A	Ac	A	A	AC	AC	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	A	A	A	Ae	Ad					
	A		A	A	Ac	va					
	li		M	T	V						

vsm vvi **A**

⇒ Ek *harakki*, (K) L *arangas* **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šaraka

← kba baP *šarkā < *sar^hka^h > lt šárka 1 harakka, Pica pica; 4 virhe kangasta kudottaessa; 5 kotona valmistettu kangas; 6 piiskan solmu; 7 omistajan merkki ratsupiiskassa; 9 rikkakukonkannus, Delphinium consolida; ? ksl (EDBIL) *sa^rka^h > pl kaš sorb sroka, tš slk straka, sln sráka, rus ukr ven copóka, vven capoka Pica pica

~ pr sarke Pica pica (AIEW) ← kba *šarkas > ven cópok koirasharakka;

? (SEJL; toisin EDBIL; AIEW epäillen) ← kie *korh₂- ⇒ kr κόραξ, lat corvus korppi, Corvus corax

~ ksl *swa^rka^h > ~ kesl svrāka, blg cɛpaka Pica pica

Ba alkuperää esittää Donner 1884: 266. Heikkilä 2012b: 107 huomauttaa, että odotuksenmukainen asu olisi **harka. Junttilan 2015: 143 mukaan ”kba *šarkā on ehkä jo lainautuessaan saanut linnun ääntä jäljittelevän kolmitavuisen asun kksm *šaraka, jonka klusiili on kielittäin pidennyt säästyäksensä sanan ikonista asua uhanneelta toisen ja kolmannen tavun välisten klusiilien säännönmukaiselta kadolta ... Samankaltainen vaihtelu on toisessakin linnunnimessä: sm kajakka, vi kajakas ~ sm kajava, kajaa, kajaja ym., ly ve kajag, va kajaga, li kajag.”

Muu selitys

Heikkilä 2012b: 107 esittää Schalinin etymologiana ← ksk *h^arōkaz (< kge *xrōkaz) > isl hrókr id. Vastaava epenteettinen vokaali ge lähtömuodossa edustuu Heikkilän mukaan myös lainoissa haikara, hattara, Kaleva, kattara, matara, kakkara ja *karha.

Päätelmät

Merkityskehitys **A** > **C** on joko rinnakkainen ims murteissa ja liettuassa tai perustuu johonkin ulkopuoliseen malliin. Merkitykset **DE** voivat olla s:n *HARA johdoksia.

Ge etymologian ongelmat ovat äänteellisiä. Kge *ō* ei edustu ims *a*:na, ja Heikkilän oletama epenteettinen vokaali sijoittuu ensitavuun vain sanoissa harakka, Kaleva ja *karha, joitten germaanisiperäisyys ja väitetty substituutiosuhde jäävät siis todistamatta.

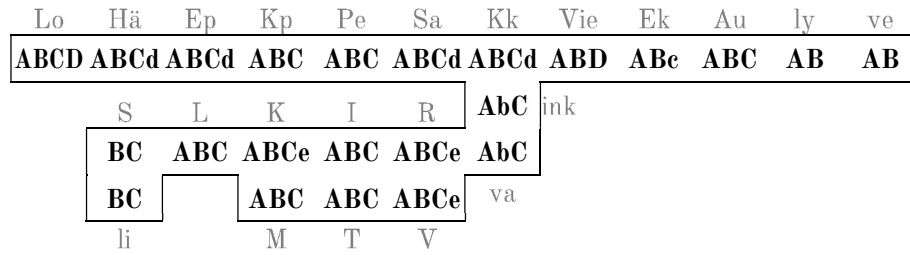
Ba sanue on ilmeisen onomatopoeettinen ja sen ikä jää todistamatta varmojen ie vastineitten puuttuessa. Myös ims sanueen kohdalla on otettava huomioon linnunnimille tyypillinen onomatopoeettisuus.

Joko ← ba t. onom.

***HARJA** > sm ka harja, ve harj, va arja, vi uk hari: -ja-, li āra s.

A hevosen t sian pitkä niskakarvoitus, kanalinnun pääläen poimu, ahvenen selkäevä; (niska)hiukset; **B** harjaksista valmistettu sukamainen työväline; **C**

rakennuksen, esineen t maaston pitkänmuotoinen kohoama; **D** kaislikko, ruovikko t sukamainen kukinto; **E** talven kylmin jakso

vsm ABCD; vvi BC

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šarja

← baP mon. *šarjai ~ *šarjā < kba (SEJL) *šarja(s) t. (EDBIL) *šar^hja(s) >

lv murt. *saris*, mon. *sari* 1 sian harjakset, hevosen jouhet; hevosen harja; karvat; 2 syyhy t. näppylät lapsella; 3 säteily

~ kba *šar^(h)a- > lv *sars*, mon. *sari* id.

(SEJL) ~ kba *šarš- > misl *šə(c)|copouumu* kohottaa (hiuskarvat) pystyyn (joko kie *o*-asteena tai ba *er* > *ar* -kehityksen kautta)

← kie (SEJL) *ker(s)- t. (EDBIL) *kerH-, jonka eri apofonia-asteista myös

⇒ lt *šerj̄s* 1 sian t. villisian karkea karva, harjas; jouhi; 2 karhea, karkea karva t. hius; ihokarva; 3 kärki, huippu; 4 nahan t. karvan väri; 5 eläimen turpa- t. viiksikarva; 6 evän piikki; 7 pikilanka; 8 jouhilanka; 9 pienet karvat kasvissa; 10 arvio; 11 katonharja; 12 pellavakupo, -keko

⇒ lt *šerti(s)*: *šeria(si)*: *šéré(si)* refl. 1 (karvat) pudota; 2 pudottaa karvansa t. karvaa; 3 haalistua, muuttaa väriään; tr. 4 tartuttaa väriään, värjätä; lv *šertiés*: *šer̄as*: *šēr̄as* pudottaa karvansa t. karvaa

⇒ srb-ksl *čepcm̄b*, pl *sierść*, sln *šf̄st* ym. sl karva

? ⇒ kge *hēra n > msk *hár*, ru *hâr*, sa *Haar*, eng *hair* ym. ge hius (SEJL, AIEW; toisin VA, EDPG)

Etymologian on esittänyt jo Thomsen 1869: 80. Thomsenin 1890: 88 mukaan lv *-a-* on alkuperäisempi kuin lt *-e-*, mutta ims vokaaliedustus on tämän oletuksen ainoa peruste.

Päätelmät

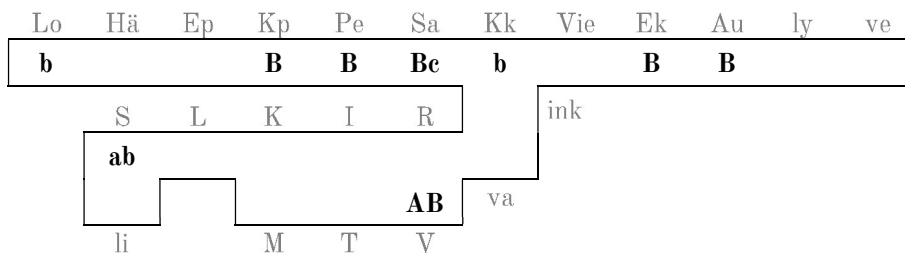
Vanhin merkitys on primitiivinen **A**, josta erikseen > **B**, > **C** (> **E**) ja > **D**. Koska lt ja lv s:t merkitsevät yksikössä lähinnä 'karvaa', lainan lähtömuodoksi sopii paremmin monikko, joko m *šarjai t. n *šarjā. Sanueen ba-sl levikki osoittaa sen lainautumisen kannalta riittävän vanhaksi, vaikka siltä puuttuvat varmat vastineet muualla ie kielikunnassa.

← ba.

***HARMI** (: -I-) > sm ka *harmi*, vi *arm*, uk *harmí* a./s.

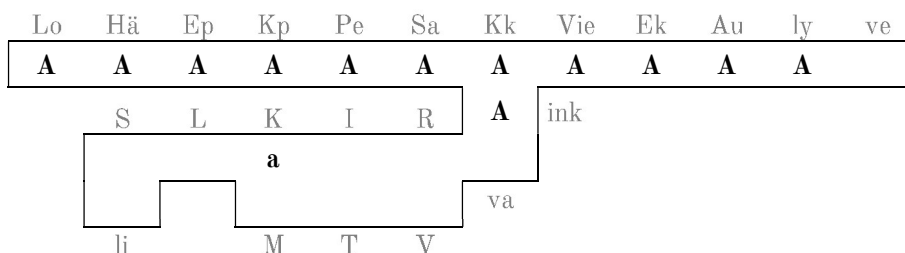
~ ***HARMAGA** > sm *harmaa*, ka *harmaa*; ⇒ *-s > vi KJn *armjas* a.

***harmi** **A** a. väriltään mustan ja valkoisen välinen, **akromaattinen**; **B** s. harmaakarvainen **kotieläin**; **harmaahiuksinen vanhus**; **C** s. hämärä

~ Hä-Sa Ek ly *harma(i)* **B**

***harmaga** **A** a. väriltään mustan ja valkoisen välinen, **akromaattinen**

vsm **A**

> (Hä Ep) Kp Pe Sa (Kk) *harmaja*, Lo *harmava*, Hä *harmah(a)*, ly *harmag* ym.; ⇒ Au *harme*i (< *-eta); K *armjas* **A**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šarma-

← baP *šarma(s) t. *šarmā < kba *šar^(h)ma(s) t. *šar^(h)ma^h > lt *šar̃mas* huurre, härmä, kuura; šarmà 1 id.; 2 halla, yöpakkanen; lv *sãrma*, murt. *sãrms* huurre, härmä, kuura

⇒ lt *šar̃mas*, -à a. kuurainen, jäinen

⇒ lt *šarmuō* (= *šermuō*) 1 kärppä, Mustela erminea; 2 metsäkissa, Felis silvestris (AIEW s.v. *šarma*)

⇒ lv murt. *sãrmule* harmaa lehmä; *sãrmulis* ~ *sãrmuls* kärppä

? (EDBIL; toisin SEJL, AIEW) ⇒ kba *šar^hma- > lt *šar̃mas* 1 tuhkalipeä; pontikka; 2 emäs; potaska; lv *sārms* (tuhka)lipeä

~ lt *šar̃vas*, -à musta hevonen, jolla on siniharmaita karvoja;

← kie (SEJL) *kor- t. (EDBIL) *korH-, jonka

katoasteesta ⇒ lt *šir̃mas*, -à (= *šir̃vas*, -à) a. 1 harmaa(karvainen), kimo; 2 harmaantunut, harmaapäinen; 3 harmahtava; lv *sĩr̃ms* a. 1 harmaa, hopeanharmaa; 2 harmaantunut, harmaapäinen;

⇒ lv *sĩr̃mis* harmaa hevonen, hiirakko

? (EDBIL; toisin SEJL, AIEW) ⇒ pr *sirmes* lipeä

e-asteesta ⇒ lt *šerksnas* 1 huurre, härmä, kuura; 2 halla, yöpakkanen; 3 hangen kuori, hankikanto; 4 värinä, kylmät väreet; *šerksnà* 1–3 id.; lv *sērksn|a* ~ *-is* ~ *-s* hangen kuori; *sērsn|a* ~ *-e* ~ *-is* id.; halla, yöpakkanen; lt *šerksnas*, -à a. harmaa(karvainen), kimo; lv *sērsns*, -a (lumesta) kova

Budenz 1875 № 412 ehdotti a:n *harmaa* palautuvan lainana merkitykseltään läheisiin a:ihin lt *širmas*, *širmys* ja lv *sirms*. Donner 1884: 261, 266 esitti lähtömuotona äänteellisesti lähempää, *o*-asteista lv s:a *sarma* 'huurre' ja Hanusz 1886: 271 sen lt vastinetta *šarma* id. Mahdollisesti merkityseron takia näitä ei kuitenkaan myöhemmin mainittu ims sanalle mahdollisena lainanlähteenä, ennen kuin Liukkonen 1994: 90 ja 1999: 37–9 esitti sm a:n *harmaa* (< **harmaka*) **kA*-johdoksena s:sta **harma* 'härmä', \wedge *hallava* ← **HALLA* ← ba. Myös **HÄRMÄ* on ← ba, ja sen johdos **šärmäkä* edustuu saa Ven lainassa *siermag* 'harmaa'.

Päätelmät

Sanan **HARMI* adjektiivinen käyttö **A** on levikin perusteella sekundaarista, ja lähtömerkitys on substantiivinen **B**.

Derksen tukee Būgan tulkintaa (kirjallisuus \wedge EDBIL s.v. *šarmas*), että baI sanueen yhteyteen kuuluu pr *sirmes* 'lipeä'. Tällöin sanueen ba–sl levikki osoittaisi sen riittävän vanhaksi ksm:een lainautuakseen. AIEW s.v. *šarma* ei yhdistä näitä sanueita, mutta katsoo *en*-vartaloisen johdoksen lt *šarmuō* osoittavan lainaan yhdistetyn sanueen viimeistään kantabalttilaiseksi. AIEW rekonstruoi sen kantamuodoksi 'harmaata' merkinneen adjektiivin, mutta tähän päätelmään on vaikuttanut ims adjektiivin merkitys.

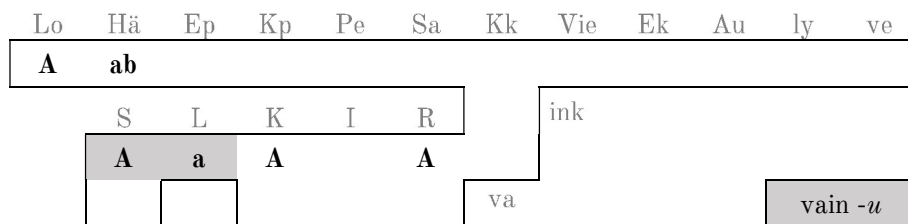
Sekä a. **HARMAGA* että s. **harmoi* ovat johdoksia ba-peräisestä s:sta **harma* 'härmä', jonka etuvokaalistunut rinnakkaisasu **HÄRMÄ* on säilynyt ims.ssa. S. **HARMI* selittyy joko johdoksena samasta vartalosta tai erillislainana ← baP **šarmias* ~ **šarmīs* aivan kuten **halli*, \wedge HALLA.

**HARMAGA* ← **harma* ← ba; **harmi* joko ← ba t. ← **harma* ← ba.

**HATRA* > sm *haura*; (yks. gen. >) vi Kos VNg *adra*

~ **HATRU* > VarP *hauru*, vi Rid Kuu (*h*)*atr*: -u (→ Kym *hatru*), jonka yks. gen. > vi *adru* s.

A *Fucus vesiculosus*, rakkolevä; **B** rantaan ajautunut hylkytavara

li	M	T	V
----	---	---	---

~ R *atras*; Lo vsm *hautera*, *hauteri*, Hä *houtere*, *houteri*, Kk *houer* ink *hover*,
Lo Hä *höyteri*, Hä *höysteri*, Kk *höyeri* **A**; vsm *ahvenenhauru* 'ahvenheinä'

Balttilaislainaetymologiat

1. < kksm *(š)atro

← ba, ^lt *audrà* ~ *áudra* 1 myrsky, rajuilma; 2 kuv. rajutteen ihminen; 3 tulva, vedenpaisumus

Viitso 1983: 272 perustelee etymologiaansa sillä, että tyypillisesti hauraa tuovat rantaan juuri myrskyt. Sanan *-tr*-yhtymä viittaa lainaan, ja *h*-alkuisuuden saattaa selittää homonymian välttäminen sanaan *aura*. Junttila 2011: 121 pitää kuitenkin merkitysyhteyttä kyseenalaisena.

2. < kksm *ša(n)tra

← ba, ^lt *šandras* ~ *šandrus* korsi, olki, risu (→ lv *šandri* roskat)
~ lt *švéndrė* Phragmites communis, järviruoko; kesl slov *svedrc* Centaurium erythrea, rohtosappi < kie **kwend^hr-o/eh₂* > vah(an)in *spandr* pilviharmikki; lat *combretum* kombretum(kasvi); iir *contrán* karhunputki

Vaban 2016b mukaan lt sanueeseen kuuluvia monikkomuotoja *šańdrai* ~ *šandros* käytetään aineksesta, jota jokien tulviessa huuhtoutuu rannoille ja niityille samaan tapaan kuin rakkolevää meren rannoille.

Muu selitys

← msk **hau|'merilevä, rakkolevä' > ru hötter, Sm höyter, höuter, heuter, häuter, hautär, hööter, höttär ym; gotl. (h)auter, (h)autur id.
| |*

Fries 1962: 33–6 yhtyy Hakulisen kirjeitse esittämään käsitykseen, jonka mukaan s:n kaksitavuisten sm-vi muotojen pohjana on **hatru* ~ **hatra*, jossa *-tr-* > smL *-ur-*. Kolmitavuisia muotoja Fries pitää myöhempinä lainoina ru murteista. Ruotsin sana tavataan Itämeren rannikolta pohjoiseen Uplantiin saakka eli rakkolevän pintavesikasvustojen pohjoisrajaan saakka. Sille Fries mainitsee Karstenin 1943: 114–5 etymologian < msk **haß-pære* 'merilevän keruupaikka'.

Vaba 2016b kuitenkin huomauttaa, ettei substitutiosta msk diftongi + *tr* → smL *-ur-* ~ muu ims *-tr-* ole paralleelleja. Ruotsin sanueen sk etymologia ei Vaban mukaan ole selvä, joten lainauksen suunta voi olla vastakkainenkin.

Päätelmät

Merenrannalta kerätty rakkolevä on ollut Itämeren ja Suomenlahden rannikon viljelijöille tärkeä lannoite, jota ei sisämaassa kuitenkaan ole tunnettu ainakaan *HATRA ~ *HATRU -nimellä. On siis epätodennäköistä, että sanue olisi lainattu sen enempää myrskyä kuin tarpeetonta rikka-ainestakaan merkitsevää sanasta tai ylipäänsä sisämaan balttilaiskielistä. Merkitys **B** tavataan vain Ulvilasta, joka sijaitsee Friesin määrittelemän rakkolevän keruualueen pohjoispuolella ja on siten varmasti toissijainen.

Äännesuhde Lo *-ur-* ~ Hä (Kymi, Vehkalahti, Suomenlahden saaret) R K–S *-tr-* viittaa lainan korkeaan ikään. Sana on voitu lainata jo mksm Suomenlahden murteeseen muodossa **hatra* ~ **hatru*, jolloin sen lähtömuodon **hautr-* ~ **hauþr-* diftongin jälkikomponentti on jäänyt edustumatta, mahdollisesti koska *-tr-*yhdyntä ei ollut mahdollinen pitkän tavuaineksen jäljessä.⁹ Kolmitavuiset muodot ovat joka tapauksessa myöhäistä ruotsalaislainaa.

Ei ← ba, vaan ← sk.

***HAUKI** > sm ka *hauki*, ve uk *haug*, va *autši*, vi *haug*, li *aig* s.

A *Esox lucius*

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	A	A	A	A	A	va				
	A		A	A	A						
	li		M	T	V						

vsm **A**

> I (K) L S M (*h*)*avi*, *aavi*, *abi*, L *öug*, S *oug*

Balttilaislainaetymologia

< kksm **šawki* < vksm **šāwkū*

← baP **šeu^hkā* ← kba **šeu^h-* < kie **keuH-* > lt murt. *šiauti* (= lt *šauti*); lv *šāūt*: *šāuj* ~ *šāun*: *šāva* sysätä, lykätä; lyödä, iskeä; ampua; rynnätä, juosta; ? (AIEW) pr mon. akk. *āu|schautins* velat

~ o-asteinen kba **šau^h-* < kie **kouH-* > lt *šauti*: *šauna* ~ *šauja*: *šové* ~ *šāvé*, *šāvo* 1 2 ampua, laueta; 3 räjähtää, pamahtaa; lentää (kipinä); tulla (kuuma, hiki); 4 iskeä (salama); räiskyä, välkkyä; sädehtiä; 5 iskeä, lyödä; pahoinpidellä, hakata; pistää (mehiläinen); 6 heittää voimalla, paiskata; 7 lykätä, sysätä; 8 panna uuniin paistumaan; 9 päästää sukkula irti kutoessa; 10 ampaista lentoon; 11 juosta, ajaa t. lentää kovaa vauhtia; refl. ryhtyä äkisti toimeen; pudota; 12 sanoa tylästi, suoraan; 13 juoda, ryypätä (alkoholia), juopotella; 14 refl. ylettyä, ulottua; lv murt. *šāūt* (= lv *šaut*); mksl *cova|mu*: *-æmō* lyödä, piestä; ryöpytä, pursuta; misl *covamu*, *covnoymu* heittää (keihäs); sln *šavati*, *šūniti* sysätä,

⁹ Tämän perinteisen näkemyksen ovat viime vuosina haastaneet Heikkilä 2012a: 20 ja Pystynen 2018: 69–70. He pitävät pitkiä vokaaleita mahdollisina myöhäiskantasuomessa obstruentin ja resonantin yhtymien edellä ja rekonstruoivat esim. muotojen sm *neula*, ka *niekla* taustalle mksm asun **nēēkla*. *HATRA ~ *HATRU-sanueen levikki ei kuitenkaan idässä ulotu *niekla*-alueelle, vaan Suomenlahden pohjoisrannikon ja saarten *hatru*-muodot selittyvät lainana lahden eteläpuolelta. Muut muodot voi Heikkilän ja Pystynen mallissa rekonstruoida säännöllisinä lyhentyminä mksm muodosta **hautru*.

pistää; pl *suwać, sunąć* työntää, sysätä; liu'uttaa; ven *совать, сунуть* pistää, työntää; ym. sl

? ~ kba **skeu^h* < kie **skeuH-* ⇒ sln murt. *ščukati* leikata, veistää, vuolla; yläsorbin *ščukać* nyhtää, repiä, raastaa; siepata, napata, nappailla, nipistää; haukkoa henkeään;

(SES) ⇒ ksl **ske·w^h|k^h* > pl *szczuka*, sln *ščuka*, kesl *štuka*, ven *у́йка* hauki (VA, ALEW) ⇒ kie **skeuH-d-* > msk *skjóta* ampua, laukaista; sysätä; heittää; osua, ru *skjuta* id.; (kasveista) kasvaa; sa *schießen*, eng *shoot* id.; suihkuta, ryöpytä; ym. ge

Liukkonen 1999: 40–2 ehdottaa lähtömuodoksi ba asua **šaukē*, jolla ei itä- eikä länsibaltissa ole vastineita, mutta joka on johdettu kie juuresta **skeu-* ~ **skēu-* 'heittää; ampua; sysätä' samoin kuin sl kielten 'haukea' merkitsevä s. on johdettu saman juuren *kentum*-variantista **skeu-* ~ **skēu-*. Tällainen *satem-kentum*-vaihtelu on baltoslaavin sisällä tavallista. Ba *-k*-johdos on myös lt *lydekā*, lv *līdaka* 'hauki' ~ lt *lydis* 'juoksu; loikka'. Lähtömuodon motivaationa on ollut 'ampaisija', onhan hauki tunnettu erityisen nopeana, äkillisesti hyökkäävänä ja pitkiä matkoja taittavana petokalana.

Etymologiaa vastustavat Rédei 2000: 227 ja Kallio 2012: 233 lähtömuodon suorien vastineitten puuttuessa. Liukkoson mukaan siitä on kuitenkin voitu muodostaa lt joennimi *Šaukupis*, ja Gliwa 2009: 193–7 esittää, että siihen voivat palautua myös lt suonnimet *Šaukbalė* ja *Šaukys* ja niitynnimet *Šaukės* ja *Šaukančioji* entisten järvien niminä, sekä lv järvennimi *Saukas ezers*, mikäli *Sauka* sen rannalla on saanut nimensä järveltä eikä päinvastoin.

Junttilan 2015: 244–5 mukaan ba lähtömuoto on ollut **šeukā*, josta → vksm **šāvkā* > kksm *šawki*. Se eroaa sl 'hauki'-s:n pohjalta rekonstruoitavasta ba muodosta **škeukā* vain *s mobilien* osalta: ba **šeukā* ⇐ kie **keuH-* ja ba **škeukā* ⇐ kie **skeuH-*. Jälkimmäistä on esittänyt Snoj SES s.v. *ščuka*, jonka mukaan sl s:n motivaatio on ollut 'muita kaloja sieppaileva t. nappaava kala'. Junttila 2016: 228–9 lisää, että lähtömuodon vartalolla on vastine itäbaltissa, mutta päätteellä slaavissa, ja samalla tapaa hajanainen edustus on sanojen *kekāle* ja *kylki* lähtömuodoilla.

Muut selitykset

1. Pogodin 1900: 352 ehdottaa lainanlähteeksi em. ksl muotoa. Myöhemmin etymologian esittää uudelleen Viitso 1982: 78, jonka mukaan lähtöasu on ollut sl **s'lauka* ~ **skauka* < ksl **skeuka*. Koivulehto 1990: 151 tarkentaa, että sl lähtömuotoon tulee olettaa *šč-* ja myös substituutio sl **ščeukā* > vksm **šāvkā* on mahdollinen. Koivulehdon mukaan myös ^{HIRCI} on lainautunut ennen ksm *š* > *h*-muutosta ja slaavin "ensimmäisen palatalisaation" jälkeen.

Liukkonen 1999: 40–2 huomauttaa, että kantaslaavia puhuttiin kaukana kantasuomesta. Kallio 2006: 163 ja 2012: 233 kuitenkin katsoo, että muutama kantaslaavin sana on voinut lainautua jo kaukokauppayhteyksissä ilman väestöjen naapuruutta, esimerkiksi roomalaisella rautakaudella Venäjän jokia pitkin käydyn kaupan mukana. Gliwa 2009: 193–7 kirjoittaa, etteivät peruselintarvikkeet kuten hauki ole olleet kaukokauppatavaraa.

Ims slaavilaiskontaktien alkaessa 6. vuosisadalla oli Liukkosen mukaan sl muotona jo diftongiton *ščuka* ja ksm $\check{s} > h$ -muutos oli päättynyt. Kallion 2006: 161 mukaan *HAUKI, *RAUTA ja *ROUHIDAK sekä Koivulehdon 2006: 191–2 mukaan *jäytää* ja *Väinä* voivat kuitenkin olla sl lainoja monoftongisoitumista edeltäneeltä kaudelta, sillä ven joennimi *Лыца* ← sm *Laukaa* on lainautunut ennen yleisslaavilaista monoftongisoitumista, joka novgorodinslaavissa saattoi olla hyvinkin myöhäinen ilmiö.

Junttila 2015: 244–5 pitää ongelmana, että substituuatio sl **ščaukā* → vksm **šavki* edellyttää lainautumista jo silloin, kun väljään vokaaliin päättyviä, pitkän ensitavun sisältäviä sanamuotoja lainattiin yleisesti *e*-vartaloina. Sekä *ti* > *ci* että $\check{s} > h$ -muutosta edeltävän slaavilaisen lainakerrostuman oletaminen kahden mahdollisen etymologian perusteella ei ole luotettava deduktiivinen päätelmä. Useimmat muut tarjotut varhaiset sl lähtömuodot eivät olennaisesti eroa niille kantasuomen ba lainojen lähtökieleen rekonstruoitavista muodoista, kun kantaslaavikin ymmärretään ba kantakielen perilliseksi (Junttila 2016).

2. Ariste 1971b: 257 pitää *haukea* ja eräitä muita kalannimiä substraattina kadonneesta muinaiskielestä.

Päätelmät

Ba alkuperä edellyttää, että ksl **ske-w^h|kā^h* 'hauki' on johdos kie juuresta **skeuH-* ('raapaista; juosta' > ksl:ssa 'siepata', Snoj SES s.v. *ščuka*) ja balttilaislainojen lähtökieleessä on samanmerkityksinen johdos *saatu* verbistä, joka juontuu saman kie juuren *s*-alukkeettomasta variantista. Verbillä on vastineet sekä liettuassa (*šauti* ~ *šiauti*) että lätissä (*šaut* ~ *saut*), ja niiden merkitykset viittaavat nopeaan liikkeeseen, joka sopii 'hauen' motivaatioksi. Lähtömuodoksi sopii sekä **šau|kiā* että **šeu|kā*, mutta tarkkojen vastineitten puuttuminen tekee etymologian epävarmaksi. Jälkimmäisessä tapauksessa lainan tulisi edeltää kksm muutosta $\check{a}_\check{a} > a_i$ (^HANHI), mikä lisää epävarmuutta.

Sl alkuperä edellyttää diftongiedustusta, joka nykykäsityksen (UsW) mukaan *kuului* kantaslaaviin ainakin vielä n. v. 600 tienoilla. Ongelmallisempi on edellytys, että ksl asua **ske-w^h|kā^h* myöhempi muoto **ščaukā* t. **ščeukā* olisi lainautunut ennen kksm $\check{s} > h$ -muutosta. Missään muussa tunnetussa slaavilaislainassa *h* ei vastaa lähtökieleen *šč*-yhtymää eikä sen osia, soinnitonta sibilanttia tai affrikaattaa. Muoto **ščaukā* olisi myös pitänyt omaksua ennen pitkäensitavuisten *A*-vartaloitten yleistymistä tai muoto **ščeukā* ennen kksm muutosta $\check{a}_\check{a} > a_i$. Kummassakin tapauksessa lainan täytyisi olla vanhempi kuin useimmat (ellei kaikki) balttilaislainat, sillä jo arjalaislainoissa on *A*-vartaloita kuten *HUKTA, sm *tarna* ja *varsa*, ja balttilaislainoista vain sanaan *HANHI on mahdollista (muttei siihenkään välttämätöntä) rekonstruoida muutos $\check{a}_\check{a} > a_i$. Niinpä slaavilainen lainaoletus on vielä paljon epätodennäköisempi kuin balttilainen.

?? ← ba; tuntematonta yhteistä lähtöä?

***HAUKKUDAK** > sm *haukkua*, ka *haukkuo*, ve *haukkuda*, va *aukkua*, vi *haukuda* uk *haukuq* v.

A äännellä koiran tavoin; **B** parjata, moittia, sättiä, solvata, nimitellä

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	AB	A	A
S L K I R						AB	ink				
AB		AB	AB	AB	AB	AB	va				
li		M T V									

vsm vvi **AB**

> Hä *haukkia*

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawkku-

← kba *šauk-*ja-* > lt *šauk|ti*: -*ia*: -*é* 1 huutaa, karjua, kiljua; 2 puhua kovalla äänellä; 3 soimata, kiroilla; 4 laulaa kuuluvasti; soida; 5 itkeä äänekkäästi; 6 valittaa, vaikertaa äänekkäästi; 7 moittia; 8 äännellä kovaäänisesti (eläin); 9 julistaa, ilmoittaa; 10 refl. vastata huutoon; 11, 12 kutsua jhk; 13 järjestää kutsutilaisuus; 14 pyytää apua; 15 pyytää hintana; 16 nimittää, kutsua jksk; nimittää jtk jnk ominaisuuden mukaan; 17 käyttää kortti pelissä; 18 muistuttaa, olla jnk kaltainen; 19 refl. tulla esiin, havaittavaksi (alkava tauti t. vaiva); 20 hedelmöittää (lintu t. hyönteinen), lv *saukt*: *sauc*: *sauca* 1 kutsua, nimittää; 2 kuuluttaa (kirkossa); 3 valita jksik; 4 esilaulaa; 5 *lausua*

← *kie* (AIEW) **keuk-* t. (SEJL) **kouk-éje-* (LIV 331) > tokB pr.yks.3 *šausām* kutsuu

Suhonen 1992: 415–6 kirjoittaa, että niin ba kuin ims deskriptiiviverbit viittaavat sekä ihmisiin että eläimiin ja tarkoittavat sekä 'kutsumista' että 'panettelua'. Ims sanan lähtömuotoa voi Suhosen mukaan lähinnä vastata lt pr. yks. 1. *šaukiu* t. johdos *šaukùs* 'kiljukaula'. Kim 2015: 134 kannattaa yleisesti deskriptiiviverbien lainautumista ja ehdottaa ba alkuperää myös riimisanalle ***PAUKKUDAK**; näissä voi -*ku-* Kimin mukaan olla johdinaines.

Junttila 2015: 188 kuitenkin huomauttaa, ettei v. sovi äännerakeenteensa (CVVCCV) puolesta balttilaislainaksi ja merkityserokin on huomattava.

Muu selitys

Häkkinen NES 2004 esittää v:n johdokseksi koiran ääntelyä jäljittelevästä äänteellisestä motivoituksesta vartalosta (imitatiivista). Moittimisen merkitys selittyy verbin vertauskuvalliseksi käytöksi. Kulonen 2010: 136 lisää, että johdinaineksena on -*u-* ja v. saattaa palautua samaan fonesteemiin kuin yhtä lailla suun aukomiseen liittyvät *haukkoa*, *haukotella* ja *haukata*. Useissa kielissä koiran ääntä kuvaava imitatiivi päättyy *u*:hun.

Päätelmät

CVVCCV–rakenne ei tee ba laina oletusta mahdolliseksi, sillä harvinaiset äännerakenteet yleistyvät tyypillisesti juuri ekspressiivisanastosta alkaen. Ba verbit eivät kuitenkaan kuvaa koiran ääntelyä (**A**); sama koskee myös lainanlähteeksi äänteellisesti sopivaa sk sanuetta, esim. no *hauke* 'huutaa, huikata; ulvoa, meluta'. **A** > **B** taas selittyy luontevasti metaforan kautta.

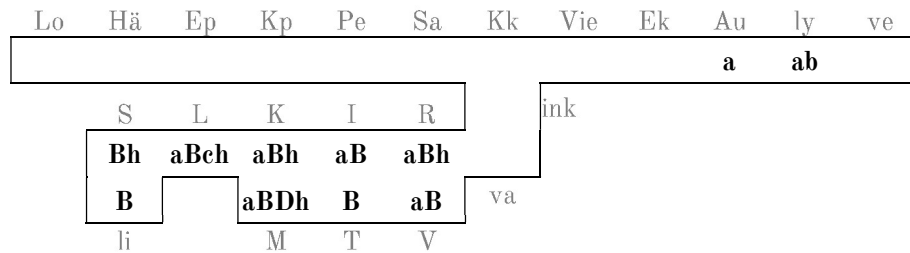
Ei ← ba, vaan onom.

***HAURU** > ka *hauru*, vi uk *aur*, li *our*

⇒ ***häürü** > sm murt., ka *häyry*, vi Kuu Iis Trm *häür* ~ *äür* ~ *äur*

⇒ ***höürü** > sm ka *höyry*, va *höürü* s.

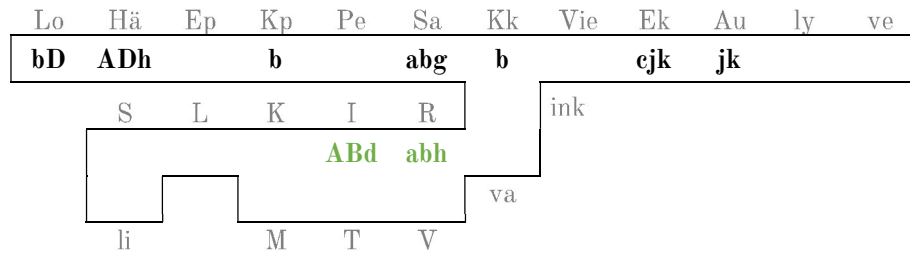
hauru **A** utu, usva; kylmä sumu; **B** höyry; löyly; tuoksu; **C** pöly; **D** häkä; **H** päihtymys; kiire, vauhti; (ei kartalla: höyrykone, -veturi, -laiva)

vvi **AB**

> S *our*; li *our*; M V *aur*

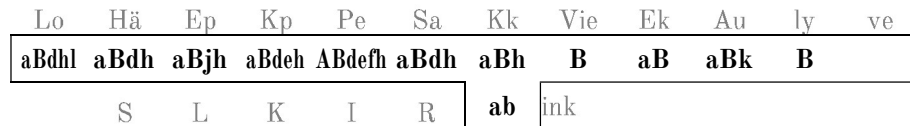
häyry **A** usva, utu; **B** höyry; **C** pöly; **D** häkä; **G** piimän pintakerros; **H** kuume, houretila; päihtymys; **J** homma, touhu; **K** riita

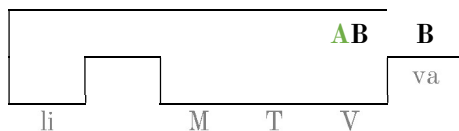

vsm **DH**

⇒ Hä *häyrä*|*pää*, -*päinen* 'hullu'

höyry **A** usva, utu; **B** kosteus ilmassa, höyry, huuru; **C** pöly; **D** häkä; katku, käry; savu; **E** pilvenhattara; **F** ohut pakkaslumi; **H** kuume, houretila; päihtymys; kiire, vauhti; **K** riita; **L** a. hatara (ei kartalla: höyrykone, -veturi, -laiva)

vsm **B**; **M** huhu

> Sa Kk *höyrä* **ABDH**;

⇒ Lo *höyrä* 'kuohkea, kevyt (lumi)'; Hä Kk *höyrä* 'hassahtanut, höperö';

⇒ Ep *hourupilvi* harsopilvi; ⇒ Hä Pp (Kk) *houru* 'hullu, höperö'

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawru

← kba *še^hur- ~ *še^hwer-

⇒ lt *šiaurūs*, -i (= *šiaūras*, -à) kylmä (sää, tuuli);

⇒ ksl *sē^hweru > mksl *чэвэрэ* pohjoinen, pohjatuuli ym. sl;

⇒ lt *šiaurė*₁ pohjoinen; 2 pohjola, pohjoinen alue; 3 pohjatuuli; *šiaūrė*₂ kylmän t. kauhun väreet; ? *šiaurė*₄ lika jnk pinnalla

← kie (EDBIL) *keh₁wer- t. (SEJL) *kē₁wer-o- (? < *keH₁wer-o-) t. (AIEW)

*keh₁wr- : *kh₁wer- > lat *caurus* luoteistuuli; muita mahdollisia ie vastineita
^AIEW

Suhonen 1992: 416–7 ehdottaa ba alkuperää sm muodolle *hauri* 'höyry', jota SMS ei tunne, ja pitää sanueen etuvokaalisia muotoja nuorempina. Odotuksenmukaisen metateesin (> ***hVrvV*) puuttumisen Suhonen selittää lainan suhteellisella myöhäisyydellä ja tuo paralleeliksi s:n *KAURU. Hän lisää ba taholta lainatun muitakin kylmään ja kylmyyteen liittyvää sanastoa.

Junttilan 2015: 184, 187 mukaan kronologinen selitys on välttämätön ba etymologian kannalta, sillä metateesitön edustus linnunnimessä *KAURU saattaa selittyä ikonisella nativisaatiolla. Kronologiaa tukee diftongiedustus sm -*au-* pro -*eu-* (*leuka*, *reuna*), mutta rinnastus on semanttisesti ongelmallinen.

Muu selitys

SKES s.v. *auer* katsoo *HAURU-sanueen liittyvän sanoihin Lo–Vie *auder* ~ *au(v)er*: *autere-* 'sumun tapainen sinerrys, aurinkousva, terhen, ilman väreily; höyry; pöly; kova tuuli t. pakkanen'; Pp *autere*, *auvere*, Sa vsm *auveri* 'ilman väreily'; Pp Vie *autero*, *auvero* 'id.; sumuinen, hämärä'; Sa Pp *aude*, *aure* id.

Päätelmät

Lo–Vie *auer* ~ *autere* -sanueella esiintyy merkitykset **ABC** ja lisäksi 'kova tuuli t. pakkanen', mutta sen perusmerkitys on kuitenkin 'ilman väreily, terhen', siis lähinnä optinen ilmiö, johon *HAURU-sanue ei viittaa. Äänteellisestikään *auer* ja *HAURU eivät ole yhdistettävissä, sillä edellisessä ei ole mitään jälkeä *h*-alkuisuudesta eikä jälkimmäisessä -*te*-tavusta. *Auteren* levikkikin on paljon suppeampi kuin *HAURU-sanueen. Sanueet ovat siis etymologisesti erilliset.

Ims s:t *HAURU, *häärü ja *höürü harvinaisempine *a-* ja *i-*vartaloinine variantteineen muodostavat yhden sanueen, johon liittyy myös *HUURU. Niihin liittyvät -*ou*-lliset asut sm murteissa ovat *höürü-muodon sekundaareja

takavokaalistumia, S *our* taas li vaikutusta (ksm *au* > li *ou*). **Höürü*-tyypin yleisyys imsP:ssa liittyy *öü*-diftongin ekspansioon affektinilmaisimena mskm pohjoismurteessa: sanan ilmeisen ekspressiivisyyden myötä -*öü*- korvasi aiemman -*au*-n lähes kokonaan, ja Au *hauru* 'kylmä sumu' ly 'id.; huurre; höyry; löyly' jäi säilymäksi. **Häürü* voi osittain olla jo aiemman ekspressiivisen etuvokaalistumisen tulos, mutta Lo-Hä yleinen *häyry* **D** lienee *häkä*-sanana vaikutuksesta syntynyt *höyryn* variantti.

Merkitykset **ABCD** liittyvät toisiinsa yhteisen komponentin 'ylimääräinen elementti ilmassa' kautta, ja **H** on yleinen niihin kaikkiin liittyvä metafora. Sanueen yleisin ja sitä myötä ilmeisesti vanhin merkitys on 'höyry' **B**, josta muut ovat johdettavissa.

Ba sanueen perusmerkitys on 'pohjoinen' t. 'pohjatuuli', joihin liittyy luontevasti kylmyyden komponentti. Ims sanueella ei kylmän 'huurun' merkitystä kuitenkaan esiinny erillään 'höyryn' merkityksestä, paitsi livvissä muodolla *hauru* 'kylmä sumu'. Sen em. äänteellinen reliktiys voisi vihjata merkityksenkin suhteellisesta iästä, ellei kylmyyden komponentti selittyisi paremmin merkitysvaikutuksena *seista huurre* ja *huuveh* 'huurre, kuura, härmä, usva'. Muitten merkitysten tuntemattomuus **tällä** suhteellisen pienellä murrealueella **saattaa** johtua aineiston suppeudesta. Merkityksenkehitys 'kylmä (pohja)tuuli' > 'kylmä sumu' > 'sumu; höyry' jää siis todistamatta.

Ei ← ba.

***HAUTA** > sm ka *hauta*, ve vi uk *haud*, va *auta*, li *ōda* s.

⇒ ***hautojdak** > sm *hautoa*, ka *hautuo*, ve vi *haududa*, va *autoa*, uk *`hauđuq*, li *oudy* v.

hauta **A** maakuoppa, erit. ruuankypsennykseen, juuresten säilytykseen, tervan, sysien t. tiilien polttamiseen, vainajan loppusijoitukseen t. ansaksi riistalle; syväne; **B** hauduttamalla (maakuopassa t. joskus padassa) valmistettu nauris-tms. ruoka; **C** kuorineen keitetyt perunat; **D** tulisija; **E** a. hupa, helposti sulava (lumi)t. kuluva (ruoka)

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
ABe	AB	A	A	A	Abc	Abc	AB	AB	AB	AB	AB
	S	L	K	I	R	A	ink				
	A	A	A	AD	A	A					
	A		A	A	A		va				
	li		M	T	V						

vsm vvi vuk **A**

hautoa **F** antaa lämmön hitaasti kasvattaa (poikasta munassa), kypsentää, pehmentää, notkistaa t. parantaa; **G** piestä, hakata; kartasta puuttuvat

kuvaannolliset merkitykset sekä v:iin eri ims tahoilla jälkitävän labiaalivokaalien langetessa yhteen liittynyt intr 'hautua'.

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
	S	L	K	I	R	F	ink				
	F	F	Fg	Fg	FG	F	va				
	F		F	F	F						
	li		M	T	V						

vsm **F**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šawta

← baP *šautan < kba *šaut|an (?t. -as) > lt šaūtas 1 lehtivihanneskeitto; 2 kosteuden t. hien haju; 3 keltainen väri; lv šauts (= saute) keväinen nokkosruoka; yrttikaali; nurmesta lehmille haudutettu juoma; ruokalaji pikkukaloista, mieluiten kuoreista; **hätäleipä jauhoista, sammalesta ja nokkosista yms.**

⇒ lv šautē|t: -: -ja 1 hauduttaa ruokaa; 2 piestä;

⇒ lv šautīgs painostava, kostea ja lämmin

← kba *šut- > lt šūsti, ^HUTTU

Kalima 1936a: 97–8 ehdottaa ba alkuperää v:lle *hautoa*, koska lv v:n *sautēt* perusmerkitys on sama, vaikka ba taholta puuttuukin merkitys 'hautoa munia'. Koivulehto 1997a: 18 kuitenkin huomauttaa, ettei ba sanueella ole myöskään 'maakuopassa valmistetun ruuan' merkitystä.

Muu selitys

Viimeistään Lönnrotista 1874 s.v. *hautoa* lähtien on v:ä pidetty johdoksena s:sta *hauta*. Kiparsky 1936c: 473 huomauttaa, että sm *hautoa* ja *hauta* voivat olla keskenään erillään samoin kuin latinan *fovea* 'kuoppa' ja *fovere* 'lämmittää, hautoa'. Koivulehto 1997a: 18 kannattaa johdosetymologiaa, koska katsoo s:n *hauta* alkumerkitykseksi 'ruuankypsennyskuoppa' sen kge lähtömuodon **saupa* > meng *sēap* 'kuoppa, hauta, kaivo, lähde, vesikuoppa' perusteella. Kge s. ← **seup-a/e-* 'keittää'.

Päätelmät

V:n **hautodak* metaforinen merkityksenkehitys **G** < **F** on vi murteissa ja lätissä rinnakkainen. **hautodak* ← *HAUTA on yleistä johdostyyppiä, *HAUTA taas on Hä Sa Kk ink 'ruuankypsennyskuoppa' (A₂) ja laajalti imsP:ssa **B** 'maakuopassa hauduttamalla valmistettu ruoka'. Sa Kk **C** 'kuorineen keitetyt perunat' ja Hä (Vihti) **E** 'hupa' ovat merkityksen **B** edelleenkehittymiä.

S:n *HAUTA **A yleisin** merkitys on 'maakuoppa' (A₁), ja sen ge alkuperä on ongelmaton. **Koska ge originaali on johdettu 'keittämisestä', voi ims tahollakin**

A₂ olla alkuperäisin merkitys. Merkitys **D** 'tulisija' on kehittynyt merkityksestä 'terva-, syysi-, tiilihauta' (**A₃**).

V:n **hautodak* lähtömuodoksi ei merkityksiltään yhtenevä, vaikkakin suppeampi lv *sautēt* 'hauduttaa ruokaa' sovi toisen tavun vokaalinsa puolesta. Se on johdos s:sta *sauts*, jota muodoltaan vastaa lt *šautas*. Tämä s. on johdoksen syntyaikana voinut yleisemmin merkitä 'haudutettua ruokaa' samoin kuin ***HAUTA** imsP:ssa. Niinpä ***HAUTA B** voi periaatteessa olla erillistä ba lähtöä ja **hautodak* sen johdos. Vähintään yhtä hyvin ***HAUTA B** voi kuitenkin olla merkityksen **A₂** metaforinen siirtymä ja **hautodak* johdos \leftarrow ***HAUTA B**.

***HAUTA A** \leftarrow ge; **hautodak* mieluummin \leftarrow ***HAUTA A** \leftarrow ge kuin \leftarrow ***HAUTA B**; \leftarrow ***HAUTA B** mieluummin \leftarrow ***HAUTA A** \leftarrow ge kuin \leftarrow ba **šauta-*.

***HELDEH** > sm *helle*, ka *helleh*, va *elle*, vi S `elle, L *elle*: `elde (yks. gen. > vi *helde* \rightarrow uk *helde*), li *eldy*, uk Se *helleh* a./s.

A kuuma aurinkoinen sää; tulen lämpö; **B** kuuma olo; **C** kiire, hoppu; **D** a. kuuma; **E** ystävällinen, lempeä; myöntäväinen; antelias, armelias; rakas; hellä; **F** kerkeä, karkäs, sukkela; **G** hölmö; **H** s. hiutale; kale; hiilloksen valkea nokikerros

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
A	Ac	Ac	A	A	Abe	Ah		ad	D		
	S	L	K	I	R			ink			
	E	Eg	Ef	Ef	Ef	E					
	E		E	E	E	va					
	li		M	T	V						

vsm **AbD**, vvi vuk **E**

\Rightarrow ink *heltiä* a. **E**; \sim (L) S (M) *elles* **H**; li *eldi* (? \leftarrow **heltehinen*) kunniallinen

Balttilaislainaetymologia

\leftarrow kksm **šelteš*

\leftarrow baP **šēlti-* \leftarrow kba **šiltia-* > lt *šiltis* 1 lämmin sää; lämmin kausi; lämpö; lämmin (sisä)ilma; 2 lämpötila; 3 tuli; 4 tulipalo; 5 valo, valonlähde, lamppu; 6 heikkous, heikotus; sydämellisyys

t. \leftarrow (tämän kantasana) baP **šēltas* \leftarrow kba **šiltas* > lt *šiltas*, -à₂ 1–3 lämmin; lv *silts* lämmin

\leftarrow kba (EDBIL) **šil-* (pr. **šil^hsta-*) > lt *šilti₁*: *šýla* \sim *šilsta* \sim *šilna* \sim *šýlna* \sim *šinla*: *šýlo* 1 lämmitä; 2 lämmitellä; 3 lämmitää; 4 hikoilla, hiota; 5 sulaa; 6 (kielt. yhteyksissä) pysyä, viipyä, säilyä; lv *šilt₁*: *šilsta*: *šila* lämmitä

\leftarrow kie **kl-* (LIV 323) \Rightarrow mia *šrtāḥ* kiehunut, keitetty; lat *calere* olla lämmin, lämmitää;

? \sim lt *šilti₂*: *šilia* \sim *šila* \sim *šela*: *šýlē* 1 antaa, maksaa; 2 (refl.) huolehtia jstak; 3 hoitaa, toimittaa

Ojansuu 1921: 6–7 esittää sm sanalle ba alkuperää. Lt *-il-*yhtymän hän katsoo edustuvan *-el-*nä kuten lt *-ir-* edustuu *-er-*nä lainassa *HERNEH ~ lt *žirnis*. Kalima 1936a: 80 lisää, että muista *-ija-*vartaloiisista ba sanoista ksm **-eš-*päätteisinä ovat lainautuneet *HERNEH ja *TOGEH. Ritter 1998: 115 täsmentää, että ksm **-i-* > *-e-*muutos on tapahtunut *h-*n ja *k-*n jäljessä *-l-*n ja *-r-*n edellä.

Päätelmät

Ba etymologia on äänteellisesti mahdollinen ja merkitysten **ABCD** osalta ongelmaton. Sen perusteella ksm sanan alkumerkitys on ollut joko 'lämpö, kuumuus' **A** t. 'lämmin, kuuma' **D**. Edellisessä tapauksessa lähtömuotoa edustaa lt *šiltis*, jälkimmäisessä lt *šiltas*. **Muodon puolesta kumpikin sopii.**

Kk *helle* **H** ja (L) S (M) *elles* **H** ovat deskriptiivisiä äännevariantteja lähes yleisims (\neq va li T) s:lle **helbeh* 'röyhy; kale; hede; ruumen; pieni lehti; neulanen; helttä t. pilli; irtonainen puunkuori; repale, lastu, suikale; lumihuutale' ← *ge*. Niitten muodostumiseen lienee vaikuttanut *HELLÄ -sanue, erityisesti **heltüdäk* ja **heldittäk* **J**.

A:a *HELDEH **EFG** pidetään yleensä (^EES s.v. *helde*) johdoksena a:sta *HELLÄ, mutta *-t-* (:d-) jää tällöin selittämättä. Tukea se ei saa translatiivisista *-tU-*verbijohdoksista **heltüdäk* ja **heldittäk* (^HELLÄ), sillä ne ovat pohjoisen levikkinsä perusteella erillinen ilmiö ja osin (L 'lauhtua; lämmetä; sulaa') ehkä myös ← *HELDEH. V:n **heltüdäk* partisiipeilta näyttävät M `eldin 'pilaantunut' (? < 'lämmennyt') ja Lei *eldinu* 'leppynyt, heltynyt' lienevät a:n *HELDEH johdoksia. Myös Sa *heltää* 'paahtaa, porottaa; päästellä, jatkaa herkeämättä' on ← *HELDEH.

A:n *HELLÄ laajasta merkityksestä **C** ovat oletettuun johdokseen voineet siirtyä luonteenpiirteisiin liittyvät merkitykset **EF**. Ne kuitenkin selittyvät myös metaforisina laajentumina 'kuumasta' *HELDEH **D** 'kärkkääseen' **F** sekä 'lämpimästä' yhtäältä 'lempeään' **E** ja toisaalta 'hölmöön' **G**. Tällöin vaikutus < *HELLÄ **C** on voinut käynnistää merkityssiirtymän. Toisaalta liettuassa on myös alkuperältään tuntematon *šiltis*, jonka vastineesta on ba lainoien lähtökieli voinut iohtaa 'anteliasta' ja 'hellää, huolehtivaista' merkinneen adiektiivin (^HELLÄ), joka yhdessä a:n baP **šeltas* 'lämmin' kanssa (mahdollisesti tähän sulautuneena) on voinut antaa a:lle *HELDEH lähtömerkityksiksi niin 'kuuman' **D**:n kuin 'lempeän' **E**:n.

Joko **EFG** < **D** < **A** (> **BC**) ← ba s. **šelti-* t. **ABCEFG** < **D** ← ba a. **šeltas*.

***HELLÄ** > sm ka *hellä*, va *ellä*, vi uk *hell* a.

⇒ ***hel|tü|däk** > sm *heltyä*, ka *heltyö*, ve *heldüda*, vi (*heldida* ellei < **heldittäk*) v., josta edelleen

⇒ ***held|jü|tāk**: ***helt|jädä-** ~ *-**edä-** ~ *-**ene-** > sm ka *hellitä*, vi *heldida*, ainakin partis. Mus `ellind v.

***hellä** **A** arka (kosketukselle tms.); **B** höllä, löyhä, löysä, väljä, harva; **C** herkkä, altis; hermostunut; lempeä, hyväsydäminen; murheellinen; **D** leuto; **E** helppo; halpa; **F** kaunis, korea

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
bCe	aBCdE	aC	Abef	Ae	Acde	AbCef	AC	ACd	ACD		
		S	L	K	I	R			A	ink	
		A	AC	AbC	Ae	AbC	Ac				
				Ac	Ae	AbC				va	
	li			M	T	V					

vsm **AbC**

> M *eld: ellä*; ~ Lo–Kk *höllä* **B**; ve *heled* 'A; paise'; Sa Kk *hellkä* **CE**

***heltüdäk** **G** kipeytyä, tulla araksi; (ihosta) hautua, tulehtua; **H** mennä pilalle [^HELDEH]; **J** löystyä, höltyä; kulua löysemmäksi; haurastua; irrota; **K** (ruuasta) hautua, pehmetä; **L** lauhtua; **M** leppyä, suostua, herkistyä [^HELDEH]

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
m	Gjm	G	Gjkl	Gjkl	Gjm	Gkm	GM	Gjlm	glm	g	g
		S	L	K	I	R					ink
						jm					
				(h)		(m)				va	
	li			M	T	V					

vsm **GKI**

***heldittäk** **G** kipeytyä, tulla araksi; (ihosta) hautua; **H** käydä nirsoksi; **J** löystyä, höltyä; haurastua; irrota; **L** lauhtua; lämmetä; sulaa; **N** hidastua, vähetä; **O** helliä, pitää hyvänä; **P** tehdä mieli

Lo	Hä	Ep	Kp	Pe	Sa	Kk	Vie	Ek	Au	ly	ve
J	gJln	j	j	gjl	jln	jLn	o	o	gjp		
		S	L	K	I	R					ink
		h									
										va	
	li			M	T	V					

vsm **K**

Balttilaislainaetymologia

< kksm *šellā

← ba, ^lt švelnas, -ā 1 pehmeä, ei karhea (kangas); 2 leppoisa; 3 lämmin (sää t. tuuli); 4 hyvä, lempeä; 5 kiltti, sydämellinen; 6 juhallinen, juhlava;

~ lt švelnūs, -ī 1 pehmeä; sileä; lihava; 2 pehmeä, miellyttävä (ääni, haju); kivuton; 3 pehmeä, sujuva (liike); 4 hillitty, murrettu, ei räikeä (väri); 5– = švelnas 3–6

(uutena etymologiana) ? ⇐ lt šilti₂, ^HELDEH

Liukkonen 1999: 42–3 esittää lähtömuodoksi ba adjektiivin neutria *švelna t. feminiiniä *švelnā. Etymologiassa on aiemmin tuntematon äännevastavuus ba *šv- ~ kksm *š-, jonka Liukkonen selittää joko substituutioon t. lähtökielen (epäsäännöllisenä) äännekehityksenä šv- > š-. Vastaavanlainen äännesuhde on niitten kba s:ien välillä, joihin palautuvat ksl *swa-^hkā^h ja lt šarka 'harakka' (^HARAGA); samoin lt šeši '6' ja šėšuras 'appi' palautuvat šv-alkuisiin muotoihin. Nikkilä 2001a: 401 ja Nilsson 2001: 183 pitävät äännesuhdetta kuitenkin mahdottomana.

Päätelmät

Translatiivisten -tU-verbijohdosten *heltüdäk ja *heldittäk merkityksistä **G** ⇐ **A**, **HJKN** ⇐ **B**, **MO(?P)** ⇐ **C** ja **L** ⇐ **D**; äännesuhteesta ^KÜLLÄ ⇒ sm kyltyä.

Ba etymologia sopii erinomaisesti merkityksen **C** selittämiseen. **AB** ovat kuitenkin levikin perusteella yhtä vanhoja ja konkreettisempina todennäköisesti ensisijaisia. **D** selittyy merkitysvaikutuksena a:sta *HELDEH ja **E** merkityksen **B** edelleenkehittymänä. **F** on saatu a:lta *heledā > sm heleä, jonka vepsän vastine heled on puolestaan saanut a:lta *HELLÄ merkityksen **A**.

Äänteelliseltä kannalta voi ensinnäkin olettaa substituutiota šv- → š-, jolle rinnakkaista substituutiota kge sv- → ksm š- LägLoS s.v. huoata pitää mahdollisena. Toisaalta lt švelnas saattaa selittyä johdoksena v:stä šilti₂, jolloin ba lainojen lähtökieleen voisi rekonstruoida samakantaisen a:n *šelnias; muodosta *šelnas odottaisi ⇒ mksm **hella. Koska *HELLÄ **AB** ei selity ba etymologian kautta, on kuitenkin houkuttelevinta tulkita myös **C**:n siirtyneen siihen a:sta *HELDEH, joka ba lainana liittyy sekä v:iin šilti₁ että šilti₂. Yleisesti oletettu *HELDEH **EFG** ⇐ *HELLÄ **C** on kumottavissa, ^HELDEH.

AB ei ← ba; **C** tuskin lainana ← ba, vaan merkitysvaikutuksena < *HELDEH.